

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અમદાવાદ ખાતે ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલતમાં

સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી ક્રમાંક ૧૧૯૯૬/૨૦૧૨

સાથે

સિવિલ અરજી ક્રમાંક ૯૦૪૭/૨૦૧૩

સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી ક્રમાંક ૧૧૯૯૬/૨૦૧૨ માં

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એસ.આર. બ્રહ્મભટ્ટ

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવા અંગેની પરવાનગી આપવી જોઈએ કે કેમ?	
૨	પત્રકારને સંદર્ભિત કરવા કે નહીં?	
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણ, ૧૯૫૦ના અર્થઘટન અથવા તે	

	હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	
પ	શું આ સિવિલ જજને પરિપત્રિત કરવાનું છે?	

=====

પરમાર નિલેશ રાજેન્દ્રકુમાર અને ૧....અરજદારો

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૫....સામાવાળાઓ

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદારો નં. ૧ ૨ તરફે શ્રી ડી.એ. બાંભાણિયા, વકીલ

સામાવાળા નં. ૧ તરફે સુશ્રી સંગીતા વિશેન, એ.જી.પી.

સામાવાળા નં. ૨ તરફે શ્રી ડી.જી. શુક્લા, વકીલ

સામાવાળા નં. ૪ તરફે શ્રી હસિત દિલીપ દવે, વકીલ

સામાવાળાઓ નં. ૫ ૬ માટે નોટિસ બજાવેલ છે

સામાવાળાઓ નં. ૧ , ૩ માટે નોટિસ ડી.એસ. દ્વારા બજાવેલ છે

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એસ.આર. બ્રહ્મભટ્ટ

તારીખ : ૨૩/૦૯/૨૦૧૩

સામાન્ય મૌખિક ચુકાદો

૧. અરજદારો, જેઓ ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસર (રાજ્ય સચિવાલય, ગુજરાત વિધાનસભા, સચિવાલય, ગુજરાત જાહેર સેવા આયોગ) અને ડેપ્યુટી મામલતદાર (મહેસૂલ વિભાગ) વર્ગ૩ ની જગ્યા માટે ગુજરાત જાહેર સેવા આયોગ દ્વારા જાહેરાત ક્રમાંક ૨૦/૨૦૧૧૧૨ના અનુસંધાનમાં તા. ૨૪/૦૯/૨૦૧૧ અને ૨૫/૦૯/૨૦૧૧ના રોજ લેવામાં આવેલી સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના ઉમેદવારો હતા, તેમણે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ દાખલ કરાયેલી આ અરજ દ્વારા નીચે મુજબની પ્રાર્થનાઓ સાથે આ અદાલતનો આશ્રય લીધો છે.

(એ) ન્યાયમૂર્તિ આ અરજી મંજૂર કરવા કૃપા કરે;

(બી) ન્યાયમૂર્તિ કૃપા કરીને વિવાદિત મેરીટ યાદી, જેટલા અંશે તે જરૂરી બને છે અને/અથવા સામાવાળા સત્તાધિકારીઓને અનામત ઉમેદવારોની યાદીમાં, એટલે કે અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોને, છેલ્લાં સામાન્ય ઉમેદવાર કરતાં વધુ ગુણ ધરાવતા પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારોને સ્થાન આપવા માટે આવશ્યક બનાવે છે અથવા પરવાનગી આપે છે, તે અંશે રદ કરે; અને સામાન્ય ઉમેદવારોની પસંદગી યાદીમાં મેરીટ ક્રમાંક ૬૨૧ થી ૬૯૪ સુધી, ઓછા અથવા સમાન ગુણ પ્રાપ્ત કરનાર ઉમેદવારોને સ્થાન

આપવામાં આવ્યું છે તે બાબતને ધ્યાનમાં લઈ, અરજીએ સંલગ્ન કરેલા નિવેદનમાં દર્શાવ્યા મુજબ અને/અથવા પ્રાપ્ત કરેલા મેરીટ ગુણોના આધારે, અનામત યાદીમાં સ્થાન અપાયેલા પ્રતિભાશાળી અનામત ઉમેદવારોને યોગ્ય સ્થાને મૂકવા; અને માત્ર વયમાં રાહતનો દાવો કરવાના એકમાત્ર આધારે પ્રતિભાશાળી અનામત ઉમેદવાર તરીકે ગણવા બદલે તેમને ફક્ત અનામત યાદીમાં જ સ્થાન આપવામાં આવ્યું હોય તે સ્થિતિને રદ કરે;

(સી) કૃપા કરીને જાહેર કરશો કે એવા ઉમેદવારોનું સ્થાનનિર્ધારણ, જેઓ પ્રતિભાશાળી છે અને જેમણે છેલ્લાં સામાન્ય ઉમેદવારો કરતાં વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા છે, તેમને ફક્ત વયમાં છૂટછાટના આધાર પર માત્ર અનામત વર્ગમાં મૂકવાનું કાયદાના વિરુદ્ધ અને ગેરકાયદેસર છે, અને યોગ્ય રિટ અને/અથવા દિશાનિર્દેશો જારી કરી આવા એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને, વયમાં છૂટછાટનો લાભ લીધો હોય કે ન લીધો હોય તેની પરવા કર્યા વિના, સામાન્ય પ્રતિભા યાદીમાં મુકવા બાબતે આદેશ કરશો;

(ડી) કૃપા કરીને તા. ૨૯/૦૧/૨૦૦૦ અને ૨૩/૦૭/૨૦૦૪ ના પરિપત્રો તથા સત્તાવાળાઓ દ્વારા જારી કરાયેલ અને અમલમાં મૂકવા તથા કાર્યાન્વિત કરવા માંગવામાં આવેલ સૂચનાઓને, જેટલા હદ સુધી તે સામાવાળા સત્તાવાળાઓને પ્રતિભાશાળી અનામત ઉમેદવારોને ફક્ત વયમાં છૂટછાટનો લાભ લેવાના આધાર પર ખસેડી અને માત્ર અનામત

ઉમેદવારો તરીકે મૂકવાની મંજૂરી આપે છે, તે ગેરકાયદેસર, મૂળભૂત નીતિ અને ધોરણોના વિરુદ્ધ, મનસ્વી અને ભેદભાવપૂર્ણ છે અને પરિણામે અમલયોગ્ય નથી, અસ્તિત્વહીન છે, તથા કાયદાથી સ્થાપિત સિદ્ધાંતોના વિરુદ્ધ અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ-૧૪ ના સ્પષ્ટ ઉલ્લંઘનમાં છે; શૂન્ય અને અમાન્ય છે, એમ જાહેર કરશો. અને વધુમાં કૃપા કરીને જાહેર કરશો કે આ પરિપત્રો હેઠળની આ સૂચનાઓ, કાયદાની જોગવાઈઓથી પર હોવાને કારણે, ટકી રહેવા માટે મંજૂર કરી શકાતી નથી અને તે જને રદ કરશો.

(ઈ) સામાવાળાઓ અને તેમના પ્રતિનિધિને, પસંદ થયેલા ઉમેદવારોની ગુણક્રમ યાદીઓ તથા સંબંધિત વર્ગની પસંદગી યાદી, દરેક વર્ગ માટે અલગથી, પુનઃ તૈયાર કરવાનો અને વચમાં છૂટછાટનો લાભ લેવાયો હોવાનો અવગણ કરીને સામાન્ય પસંદગી યાદી તૈયાર કરવાનો આદેશ કરવા કૃપા થાય;

(એફ) અરજીના સ્વીકાર, સુનાવણી અને અંતિમ નિકાલ સુધી, પ્રતિભાવકોને એવો આદેશ કરવાની કૃપા થાય કે તેઓ મૂળ મેરીટ યાદીના ક્રમાંકના આધારે ઉમેદવારોની નિમણૂક કરે, અને જનરલ ઉમેદવારો માટેના કટ-ઓફ ગુણ સુધી તથા તેનાથી વધુ ગુણ મેળવનાર તમામ ઉમેદવારોને, તેમની અરજીના આધારે વિશેષ કરીને કોઈ ચોક્કસ વર્ગમાં કરવામાં આવેલી રજૂઆતોની પરવા કર્યા વિના, જનરલ ઉમેદવારો તરીકે

વર્ગીકૃત કરે, સિવાય કે જેમણે આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારોમાં સ્થળાંતર માટે વિનંતી કરી હોય;

(જી) અરજીના સ્વીકાર, સુનાવણી અને અંતિમ નિકાલ સુધી, પ્રતિભાવક સત્તાધિકારીને એવો આદેશ કરવાની કૃપા થાય કે જે બધી બાકી રહેલી ખાલી જગ્યાઓ સેવામાં જોડાયા ન હોવાને કારણે ખાલી પડી છે, નિમણૂક થયેલા ઉમેદવારો દ્વારા સેવા ફરી શરૂ ન કરવામાં આવતા ખાલી પડી છે, તથા બાકીની અન્ય ખાલી જગ્યાઓ, સર્વોચ્ચ અદાલતના માનનીય નિર્ણયનું પાલન કરીને ભરે, કારણ કે માત્ર વયમાં છૂટછાટના આધારે આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારો તરીકે જાહેર કરાયેલા ઉમેદવારોને એમ.આર.સી. ઉમેદવારો તરીકે સ્થાન અપાયું છે;

(એચ) અરજીની સ્વીકારણી તથા અંતિમ સુનાવણી બાકી રહે તે દરમિયાન અંતરિમ રાહત સ્વરૂપે;

નામદાર ન્યાયમૂર્તિ સામાવાળા સત્તાધિકારીને વર્તમાન અરજદારો દ્વારા કરવામાં આવેલ રજૂઆત તથા સામાજિક કલ્યાણ વિભાગમાં સરકાર દ્વારા આરંભવામાં આવેલી કાર્યવાહી પર માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સ્થાપિત કાયદાને ધ્યાનમાં રાખીને વિચારણા કરવા આદેશ કરવાની કૃપા કરે અને વધુમાં સામાવાળા સત્તાધિકારીને નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં તે અંગે નિર્ણય લેવા આદેશ કરવાની કૃપા કરે;

(આઈ) નામદાર ન્યાયમૂર્તિ સામાવાળા સત્તાધિકારીઓને ઉંમર શિથિલતાનો લાભ લીધેલા અને અનામત ઉમેદવારોની પસંદગી યાદીમાં સ્થાન પામેલા, પરંતુ અન્યથા એમ.આર.સી. ઉમેદવારોની શ્રેણીમાં આવતાં ઉમેદવારોને સામાન્ય ઉમેદવારોની યાદીમાં સ્થાન આપીને, સુધારેલી પસંદગી યાદીનું પુનર્વલોકન કરીને તૈયાર કરવા, તેમજ નિમણૂકોનું પુનઃસમાયોજન કરવા અને આવા તમામ પુનઃસમાયોજિત ઉમેદવારોને, જાણે તેઓ નિયત તારીખે જ નિમણૂક પામ્યા હોય તેમ, તમામ અનુસંગિક લાભો સાથે નિમણૂક આપવા માટે આદેશ કરવાની કૃપા કરે;

(જે) ન્યાયમૂર્તિ ન્યાયના હિતમાં આપું અન્ય અને વધુ અનુતોષ/અનુતોષો મંજૂર કરવા કૃપા કરે.

આથી, મૂળતઃ જે બાબત પડકાર હેઠળ છે તે વર્તમાન અરજદારો જેવી અનુસૂચિત જાતિના તેમજ અનુસૂચિત જનજાતિ અને સામાજિક તથા આર્થિક રીતે પછાત વર્ગના ઉમેદવારોને પસંદગી યાદીમાંથી ગેરકાયદેસર અને અયોગ્ય રીતે બહાર રાખવાની છે, કારણ કે ગુણક્રમમાં આવેલ અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને, જેનો અહીં સુવિધા માટે આગળથી એમ.આર.સી. તરીકે ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે, ગેરકાયદેસર અને મનસ્વી રીતે તેમના સંબંધિત વર્ગના ક્વોટા સુધી મર્યાદિત રાખવામાં આવ્યા છે, જ્યારે આવા એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને

સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે નિર્ધારિત ખાલી જગ્યાઓ પર સ્થળાંતરિત કરવાના રહે છે, કારણ કે તેમણે સામાન્ય વર્ગમાં કટ-ઓફ સ્તર માટે નિર્ધારિત સમકક્ષ અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવ્યા છે, અને એટલી હદ સુધી તેમના સંબંધિત ક્વોટાની જે જગ્યાઓ આવા એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગની જગ્યાઓ પર સ્થળાંતરિત કરવાથી ખાલી રહે છે, તે માત્ર તે અનામત વર્ગના અન્ય ઉમેદવારો માટે ઉપલબ્ધ થવાની હોય છે, જેના પરિણામે નિયુક્તિ માટેની અંતિમ પસંદગી યાદીમાં વર્તમાન અરજદારો તથા અન્યનો સમાવેશ થવો જોઈએ. સામાવાળાઓ દ્વારા ગુણચાદી તૈયાર કરવામાં કરાયેલ આ વિવાદિત ગેરકાયદેસર કાર્યવાહી અનામત વર્ગના ઉમેદવારોના મૂળભૂત અધિકારોને અસર કરે છે અને જે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને કાયદેસર રીતે સામાન્ય વર્ગ માટે ઉપલબ્ધ જગ્યાઓમાં નિયુક્ત કરવાના હોય છે, તેઓ દ્વારા અનામત વર્ગના ક્વોટાની જગ્યાઓ ભરવાથી અનામત વર્ગના ઉમેદવારો માટેની જગ્યાઓ ગેરકાયદેસર રીતે ઘટાડે છે અને મર્યાદિત કરે છે.

૨. વિવાદાસ્પદ પ્રશ્નની મૂળવણી કરી શકાય તે હેતુસર, આ અરજી દાખલ કરવા સુધી દોરી લેનારી હકીકતો નીચે મુજબ રજૂ કરવી જરૂરી છે.

૩. ગુજરાત જાહેર સેવા આયોગ (હવે પછી જી.પી.એસ.ઈ.) એ ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસર (રાજ્ય સચિવાલય, ગુજરાત વિધાનસભા સચિવાલય,

ગુજરાત જાહેર સેવા આયોગ) અને ડેપ્યુટી મામલતદાર (મહેસૂલ વિભાગ) વર્ગ – ૩ ની જગ્યાઓ માટે ૯૪૮ ખાલી જગ્યાઓ બાબતની જાહેરાત ક્રમાંક ૨૦/૨૦૧૧૧૨, તા. ૨૪/૦૯/૨૦૧૧ પ્રકાશિત કરી હતી. ૯૪૮ ખાલી જગ્યાઓ સામાન્ય વર્ગ અને અનામત વર્ગના ઉમેદવારોમાંથી, પૃષ્ઠ ક્રમાંક ૪ પરના પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૩.૨ માં તથા પૃષ્ઠ ક્રમાંક ૭૪ પર દર્શાવ્યા મુજબ, એટલે કે જાહેરાતની નકલ મુજબ, ભરવાની હતી, જે સરળ સંદર્ભ માટે નીચે મુજબ પુનઃઉત્પાદિત કરી શકાય છે.

“કુલ ૯૪૮ ખાલી જગ્યાઓને નીચે મુજબ દરેક લેબલ ક્વોટા અને વર્ગોની ઓળખ આપવામાં આવી હતી :

ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસરની જગ્યાઓ : ૨૭૨

	સામાન્ય	ઈસીબીસી	એસસી	એસટી	કુલ	પીએચ	ભૂતપૂર્વ સૈનિક
સ્ટેટ સચિવાલય :	૧૨૬	૭૦	૧૪	૪૧	૨૫૧	૦૪	૨૫
મહિલાઓ માટે નામાંકિત	૩૮	૨૧	૦૪	૧૨	૭૫		
ગુજરાત વિધાનસભા	૦૫	૦૩	—	૦૨	૧૦		

મહિલાઓ માટે નામાંકિત	૦૨	—	—	—			
જી.પી.એસ.સી.	૦૯	૦૨	—	—	૧૧		
મહિલાઓ માટે નામાંકિત	૦૩	—	—	—			

નાયબ મામલતદાર (મહેસૂલ વિભાગ) વર્ગ – ૩ ની જગ્યાઓ. ૬૭૬

	સામાન્ય	ઈસીબીસી	એસસી	એસટી	કુલ	પીએચ	ભૂતપૂર્વ સૈનિક
નાયબ મામલતદાર	૪૧૮	૧૬૬	૩૩	૫૯	૬૭૬	૧૦	૫૬
મહિલાઓ માટે નામાંકિત	૧૨૧	૪૫	૦૪	૧૪			

અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ચિહ્નિત દરેક ખાલી જગ્યાઓનું નીચે મુજબ શ્રેણીવાર વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું છે :

	ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસર				નાયબ મામલતદાર		
સામાન્ય	૧૨૬	મહિલાઓ માટે નામાંકિત	સામાન્ય	૩૮	૪૧૮	મહિલાઓ માટે	૧૨૧
ઈસીબીસી	૭૦	મહિલાઓ માટે નામાંકિત	ઈસીબીસી	૨૧	૧૬૬	મહિલાઓ માટે	૪૫

એસસી	૧૪	મહિલાઓ માટે નામાંકિત	એસસી	૦૪	૩૩	મહિલાઓ માટે	૦૪
એસટી	૪૧	મહિલાઓ માટે નામાંકિત	એસટી	૧૨	૫૯	મહિલાઓ માટે	૧૪

બંને શ્રેણીના પદોનું સંયુક્ત : સામાન્ય : જેમાં એમ.આર.સી.નો સમાવેશ થાય છે

ડેપ્યુટી એસ.ઓ. : સામાન્ય : ૧૨૬, મહિલાઓ માટેના સમાંતર અનામત સહિત : ૩૮

નાયબ મામલતદાર : સામાન્ય : ૪૧૮ મહિલાઓ માટેના સમાંતર અનામત સહિત : ૧૨૧

બંને પદોની શ્રેણીનું સંયુક્ત : અનુસૂચિત જાતિ :

ડેપ્યુટી એસ.ઓ. : એસ.સી. : ૧૪ મહિલાઓ માટેના સમાંતર અનામત સહિત : ૦૪

નાયબ મામલતદાર : એસસી : ૩૩ મહિલાઓ માટેના સમાંતર અનામત સહિત : ૦૪

કુલ : અનામત : એસસી : ૪૭ :

કુલ પી.એચ. ભૂતપૂર્વ સૈનિક પી.એચ.-૪ અને ભૂતપૂર્વ સૈનિકો – તમામ વર્ગોમાંથી રૂપ :

(સમાંતર અનામત)”

જાહેરાતમાં વય, લાયકાત અને અન્ય પરિબલોને લગતી શરતો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. પરીક્ષાની સમગ્ર યોજના, પાત્રતા વગેરે જાહેરાતમાંથી જાણી શકાય તેવી હતી. પરીક્ષા આપવા માટેનું પાત્રતા માપદંડ માન્ય યુનિવર્સિટીમાંથી સ્નાતક અથવા સમકક્ષ ડિગ્રી, તા. ૧૩/૦૮/૨૦૦૮ના જી.એ.ડી.ના ઠરાવ મુજબ કમ્પ્યુટરનું મૂળભૂત જ્ઞાન તથા ગુજરાતી અને હિન્દી ભાષાનું જ્ઞાન હોવાનું દર્શાવવામાં આવ્યું છે. તેથી, લાયકાતના માપદંડ સૌ માટે સમાન છે. પસંદગી પ્રક્રિયામાં બે પરીક્ષાઓનો સમાવેશ થતો હતો, પ્રાથમિક પરીક્ષા જેને ભાગ – ૧ તરીકે ઓળખવામાં આવતી હતી અને મુખ્ય લેખિત પરીક્ષા જેને ભાગ – ૨ કસોટી તરીકે ઓળખવામાં આવતી હતી. ઉમેદવારોને પ્રાથમિક કસોટીને આધીન કરવામાં આવ્યા હતા અને તેમાંથી માત્ર સફળ ઉમેદવારોને મુખ્ય લેખિત કસોટી ભાગ –૨ પરીક્ષા તરીકે ઓળખાતી ખુદ્દી સ્પર્ધામાં ભાગ લેવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવી હતી. તે મુજબ, અનામત વર્ગના ઉમેદવારો સહિત તમામ ઉમેદવારોને, ભાગ-૧ કસોટીમાં નિર્ધારિત લાયકાતના ગુણ પ્રાપ્ત થતાં, મુખ્ય પરીક્ષામાં ભાગ લેવા અને સ્પર્ધા કરવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવી હતી.

જ. વયના માપદંડ અંગે, જાહેરાતમાં એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે અરજી પ્રાપ્ત કરવાની અંતિમ તારીખે, જે ૨૬/૦૨/૨૦૧૧ હતી, ઉમેદવારે ૨૦ વર્ષની વય પૂર્ણ કરેલી હોવી જોઈએ અને ૨૮ વર્ષની વય પૂર્ણ કરેલી ન હોવી જોઈએ. ઉપરની વયમર્યાદામાં નીચે મુજબની છૂટછાટ આપવામાં આવી હતી.

(i) માત્ર મૂળ ગુજરાતના અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને સામાજિક તથા શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ (હવે પછી એસ.ઈ.બી.સી. તરીકે ઉલ્લેખિત) ના ઉમેદવારોને ઉપરની વયમર્યાદામાં પાંચ વર્ષની છૂટછાટ.

(ii) માત્ર મૂળતઃ ગુજરાતની રહેવાસી સામાન્ય વર્ગની મહિલા ઉમેદવારોને મહત્તમ વયમર્યાદામાં પાંચ વર્ષની છૂટછાટ.

(iii) મૂળ ગુજરાતના રહેવાસી અને અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ તથા સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગને પણ અનુસૂચિત કરતી મહિલા ઉમેદવારોને ઉપરની વયમર્યાદામાં ૧૦ વર્ષની છૂટછાટ આપવામાં આવે છે, જેમાં મહિલા ઉમેદવારની શ્રેણી માટે અન્યથા નિર્ધારિત પાંચ વર્ષની છૂટછાટનો સમાવેશ થાય છે.

(iv) ભૂતપૂર્વ સૈનિકોની શ્રેણીના ઉમેદવારોના કિસ્સામાં, ઈ.સી.ઓ./એસ.એસ.સી.ઓ.ને સંબંધિત સૈનિક સેવાઓમાં આપવામાં આવેલી સેવા ઉપરાંત ત્રણ વર્ષનું શિથિલીકરણ આપવામાં આવ્યું હતું.

(v) વિકલાંગ ઉમેદવારોને ઉચ્ચતમ વયમર્યાદામાં ૧૦ વર્ષ સુધીની છૂટછાટ આપવામાં આવશે.

૫. પરીક્ષા બે ભાગોમાં લેવાણી હતી. ભાગ ૧ માં પ્રાથમિક કસોટી અને ભાગ ૨ માં મુખ્ય લેખિત પરીક્ષાનો સમાવેશ થતો હતો. દરેક વર્ગ માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવતાં લઘુત્તમ ગુણ મેળવનારા ઉમેદવારોને, તથા અન્ય માપદંડો પૂર્ણ કરતા ઉમેદવારોને જ, મુખ્ય કસોટીમાં પ્રવેશ આપવામાં આવવાનો હતો અને પ્રાથમિક કસોટીમાં મેળવાયેલા ગુણો અંતિમ પસંદગી માટે ગણતરીમાં લેવામાં આવવાના નહોતાં. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, પ્રાથમિક કસોટી માત્ર છટણી કસોટી હતી.

૬. તદનુસાર, પરીક્ષાઓ લેવાઈ હતી અને પરિણામો જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. પરિણામો રપમી મે, ૨૦૧૧ના રોજ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. સામાન્ય વર્ગ માટે પસંદગી યાદીમાં પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરનાર છેલ્લાં ઉમેદવારે ૧૪૫ ગુણ મેળવ્યા હતા. યાદીમાં પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરનાર સામાન્ય વર્ગની છેલ્લી મહિલા

ઉમેદવારે ૧૪૫ ગુણ મેળવ્યા હતા અને તે જ રીતે કટ-ઓફ ગુણો નક્કી કરીને દર્શાવવામાં આવ્યા છે, જે સરળ સંદર્ભ માટે નીચે મુજબ રજૂ કરવા યોગ્ય છે.

પરિશિષ્ટ – ૧

લાયકાતના ધોરણો:

૧) સામાન્ય	૧૪૫ ગુણ (જન્મ તારીખ ૦૮૦૮૧૯૮૭ સુધી)
૨) સામાન્ય (મહિલા)	૧૪૫ ગુણ (જન્મ તારીખ ૨૫૦૭૧૯૮૭ સુધી)
૩) એસ એન્ડ ઇબીસી	૧૩૮ ગુણ (જન્મ તારીખ ૦૮૦૮૧૯૮૧ સુધી)
૪) એસ એન્ડ ઇબીસી (મહિલા)	૧૩૩ ગુણ (જન્મ તારીખ ૦૫૧૦-૧૯૮૨ સુધી)
૫) એસસી	૧૪૪ ગુણ (જન્મતારીખ ૧૧૦૭૧૯૮૫ સુધી)
૬) એસસી (મહિલા)	૧૪૪ ગુણ (જન્મ તારીખ ૨૮૧૨૧૯૮૨ સુધી)
૭) એસટી	૧૧૫ ગુણ (જન્મ તારીખ ૧૦૦૩૧૯૮૧ સુધી)
૮) એસટી (મહિલા)	૧૧૨ ગુણ (જન્મતારીખ ૨૮૦૭૧૯૮૩ સુધી)
૯) શારીરિક રીતે અશક્ત	૧૩૫ ગુણ (જન્મ તારીખ ૨૧૦૬૧૯૮૫ સુધી)
૧૦) ભૂતપૂર્વ સૈનિક	૧૩૨ ગુણ (જન્મ તારીખ ૨૫૧૨૧૯૮૩ સુધી)

૭. અરજદારોનાં નામ પસંદગી યાદીમાં દર્શાવવામાં આવ્યા નહોતાં, કારણ કે અનુસૂચિત જાતિ ઉમેદવારો માટે તેમની અનામત ખાલી જગ્યાઓના ક્વોટાના આધારે કટ-ઓફ ગુણ અનુસૂચિત જાતિ પુરુષ અને સ્ત્રી બન્ને માટે ૧૪૪ નક્કી કરવામાં આવ્યા હતાં. અરજદાર ક્રમાંક ૧ એ ૧૪૦ ગુણ મેળવ્યા છે અને અરજદાર ક્રમાંક ૨ એ ૧૩૯ ગુણ મેળવ્યા છે. અરજદારોએ દલીલ કરી હતી કે અનુસૂચિત જાતિના તે ઉમેદવારો, જેમણે સામાન્ય વર્ગના કટ-ઓફ ગુણ જેટલા કે તેથી વધુ કુલ ગુણ મેળવ્યા હતા, તેઓને સામાન્ય વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓમાં ફાળવવા યોગ્ય તરીકે દર્શાવી શકાય તેમ હતું. કાયદાની સ્થિર થયેલી સ્થિતિ અનુસાર, આવા ઉમેદવારોને માત્ર સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ માટે જ ફાળવવા યોગ્ય તરીકે દર્શાવવાના હતાં અને તેથી, અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓમાં વધુ અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોને સમાવી શકાય તેમ હતું. વર્તમાન મામલામાં, ઉપર અહીં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તેમ, અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારો માટે કુલ ખાલી જગ્યાઓ ૪૭ હતી, જેનું વિભાજન નીચે મુજબ છે: ડાય. એસ.ઓ. ૧૪ અને ડેપ્યુટી મામલતદાર ૩૩, અર્થે કુલ ૪૭. હવે, અનુસૂચિત જાતિના એવા ૩૩ ઉમેદવારો છે, જેમણે હકીકતમાં સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે કટ-ઓફ ધોરણ તરીકે નિર્ધારિત ૧૪૫ અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવ્યા છે અને તેથી, તેઓને સરળતાથી એમ.આર.સી. ઉમેદવારો તરીકે દર્શાવી શકાય તેમ હતું, જેથી તેઓને સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓમાં સ્થળાંતરિત કરી ત્યાં નિમણૂક કરી શકાય અને તેમના આવા સ્થળાંતર પછી

અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોના ક્વોટાની ખાલી જગ્યાઓ અનુસૂચિત જાતિના એવા ૪૭ ઉમેદવારો દ્વારા ભરવાની હતી, જેમણે ૧૪૫થી ઓછા ગુણ મેળવ્યા હતા, એટલે કે સામાન્ય ઉમેદવારો માટે નિર્ધારિત કટ-ઓફ ગુણથી ઓછા. આ ૩૩ એમ.આર.સી., જેમણે ૧૪૫ અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવ્યા હતાં, તેમને સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓમાં સ્થળાંતરિત થયેલા તરીકે ન ગણવામાં આવ્યા અને વચમાં છૂટછાટનો લાભ લીધો હોવાથી તેઓને માત્ર અનુસૂચિત જાતિના ક્વોટા માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓ સામે જ ઉપલબ્ધ ગણવામાં આવ્યા; તેના પરિણામે હાલના અરજદારો જેવા અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારો પસંદ થયા નહોતાં અને અનુસૂચિત જાતિના ખાલી જગ્યાઓનો લાભ તેમને ગેરકાયદેસર રીતે નકારવામાં આવ્યો, કારણ કે અનુસૂચિત જાતિના એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય ઉમેદવારોની ખાલી જગ્યાઓ સામે નિમણૂક માટે ઉપલબ્ધ નથી એવું ખોટી રીતે માનવામાં આવ્યું. જો પ્રવર્તમાન કાયદાનું પાલન કરવામાં આવ્યું હોત અને અનુસૂચિત જાતિના તે ૩૩ ઉમેદવારો, જેમણે ૧૪૫થી વધુ અથવા ૧૪૫ ગુણ મેળવ્યા હતા, તેમને સામાન્ય વર્ગની યાદીમાં ખાલી જગ્યાઓ ભરવા માટે ઉપલબ્ધ તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યા હોત, તો તે હદ સુધી અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારો માટેના કટ-ઓફ ગુણમાં ઘટાડો થવાની શક્યતા હતી અને અનુસૂચિત જાતિના વધુ ૩૩ ઉમેદવારોને તેમની પ્રતિભાના આધારે અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓમાં સમાવી શકાય તેમ હતું. સામાવાળા સત્તાધિકારીઓએ એવી જ ભૂલ અન્ય અનામત વર્ગો જેમ કે

એસ.ઈ.બી.સી. અને અનુસૂચિત જનજાતિના એમ.આર.સી. ઉમેદવારો બાબતે પણ કરી છે. અન્ય અનામત વર્ગોના એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને, સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો જેટલા કે તેથી વધુ ગુણ મેળવ્યા હોવા છતાં, તેમની અનુક્રમે વર્ગ સુધી જ ગેરકાયદેસર રીતે મર્યાદિત રાખવાને કારણે, પાત્ર અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને તેમના ક્વોટાની ખાલી જગ્યાઓ સામે નિમણૂક ન મળવાનો પરિણામ થયો છે અને આથી તે તેના ચર્ચાર્થ ભાવ અને શબ્દપ્રયોગ મુજબના અનામતને રદબાતલ કરવા સમાન છે. આ ગેરકાયદેસરતા આપણા શાસનતંત્રમાં સ્વીકારાયેલા અને અંકિત કરાયેલા સાંવિધાનિક સિદ્ધાંતોને ગંભીર આંચકો પહોંચાડે છે. અનુસૂચિત જાતિના ૩૩ ઉમેદવારોને સામાન્ય મેરીટ ચાદીમાં દર્શાવ્યા વગર અને તેમને અનામત વર્ગની જગ્યાઓ ધારણ કરતાં ગણવાથી, સત્તાધિકારીઓએ અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોના હિતને નુકસાન પહોંચાડ્યું છે, કારણ કે અન્યથા પ્રતિભાશાળી અનુસૂચિત જાતિના ૩૩ ઉમેદવારો પસંદગી ચાદીમાં સ્થાન મેળવતા અને તેમના ક્વોટાની ખાલી જગ્યાઓ સામે તેમની નિમણૂક થઈ શકતી, પરંતુ તેઓને સંપૂર્ણપણે વંચિત રાખવામાં આવ્યા છે; તેથી, આ અરજિ દાખલ કરવામાં આવી છે.

૮. અરજદારો તરફથી વિદ્વાન વકીલે આ અદાલતનું ધ્યાન એક સમાજસેવક દ્વારા માનનીય સામાજિક કલ્યાણ મંત્રીને સંબોધીને મોકલાયેલા, તારીખ નવેમ્બર ૪, ૨૦૧૧ ના સંચાર તરફ દોર્યું હતું, જેમાં તેમને આ બાબત માટે

અનુરોધ કરવામાં આવ્યો હતો કે જેતેન્દ્ર કુમાર સિંહ વિ. ઉત્તર પ્રદેશના કેસમાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયના પ્રકાશમાં, વચશિથિલતાનો લાભ લીધો હોય કે ન લીધો હોય તે બાબતને અવગણીને, સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે નિર્ધારિત કટ-ઓફ ગુણ જેટલા અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવનાર એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગના ક્વોટા તરફ ગણવામાં આવવા જોઈએ અને તે હદ સુધી આવા એમ.આર.સી. ઉમેદવારોના સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓમાં સ્થળાંતરના કારણે ક્વોટામાં જે જગ્યાઓ ખાલી રહી જાય, તે અન્ય અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને તેમની યોગ્યતા અનુસાર ફાળવવામાં આવવી જોઈએ.

૯. અરજદારો તરફથી વિદ્વાન વકીલે ત્યારબાદ આ અદાલતનું ધ્યાન પાનું ક્રમાંક ૧૨૨ તરફ દોર્યું, જે ૮મી ડિસેમ્બર, ૨૦૧૧ના રોજ સામાજિક કલ્યાણ વિભાગના ઉપસચિવ દ્વારા સામાન્ય વહીવટ વિભાગ (અત્રે બાદમાં જી.એ.ડી.) ના ઉપસચિવને કરાયેલ સંદેશવ્યવહાર છે, જેમાં જણાવેલ જાહેરહિતચિંતક નાગરિકનો સંદેશ પત્રની વિગતો અંગે જરૂરી કાર્યવાહી કરવા માટે જી.એ.ડી.ને મોકલવામાં આવ્યો હતો. અરજદાર ક્રમાંક ૨એ પોતાની પત્રવ્યવહારરૂપ ચિઠ્ઠી, તારીખ શૂન્ય મે, ૨૦૧૨ દ્વારા સચિવ, ગુજરાત જાહેર સેવા આયોગ, અમદાવાદને સંબોધી હતી. આમ, સંબંધિત પરીક્ષાનું પરિણામ તૈયાર થાય તે પહેલાં જ સંબંધિત અધિકારીઓના ધ્યાન પર લાવવામાં આવ્યું હતું કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને અનામતવિહોણા ઉમેદવારોની ખાલી જગ્યાઓ સામે

ગણવામાં આવવા જોઈએ અને તેથી અનામત વર્ગના ઉમેદવારો માટે ઉપલબ્ધ ખાલી જગ્યાઓ માત્ર તેવા ઉમેદવારો દ્વારા જ, ધોરણોમાં છૂટ આપી, ભરી શકાય જેથી અનામત વર્ગના ઉમેદવારોનો ક્વોટા પૂર્ણ થઈ શકે.

૧૦. અરજદાર નં.૨એ અનુક્રમે ૨૮મી જૂન, ૨૦૧૨ અને મે, ૨૦૧૨ના રોજ સંબંધિત સત્તાવાળાને, અર્થાત્ સામાવાળા નં.૨ને, ગુણવત્તા ચાદીમાં સુધારો કરવા જણાવતાં પ્રત્યાવેદન મોકલ્યા હતા. પરંતુ, ઉક્ત પ્રત્યાવેદનોનો કોઈ જવાબ આપવામાં આવ્યો નહોતો.

પરિણામ રૂપમી મે, ૨૦૧૨ના રોજ જાહેર કરવામાં આવ્યું, જેમાં જી.પી.એસ.સી.એ સંભાવ્ય રીતે નિમણૂક પામનારા કુલ સફળ ઉમેદવારોની સંખ્યા ૯૪૮ દર્શાવી હતી. પરિણામ પત્રકો પાનું નં.૩૬ થી ૫૯ સુધી સંલગ્ન કરવામાં આવ્યા છે. ત્યારબાદ, ૨૮મી મે, ૨૦૧૨ના રોજ સુધારાપત્ર પણ બહાર પાડવામાં આવ્યું અને લાયકાતના ધોરણોમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો; હવે બદલાયેલા ધોરણોનું કોષ્ટકરૂપે પુનરુત્પાદન કરવું આવશ્યક છે.

૬. હવે, અનુબંધક-૧ માં દર્શાવેલા પાત્રતા ધોરણો નીચે મુજબ વાંચવા પડશે :-

૧) સામાન્ય ૧૪૫ ગુણ (જન્મ તારીખ ૦૩૦૯૧૯૮૭ સુધી)

૨) સામાન્ય (મહિલા) ૧૪૫ ગુણ (જન્મ તારીખ ૨૫૦૭૧૯૮૭ સુધી)

- ૩) એસ એન્ડ ઈબીસી ૧૩૮ ગુણ (જન્મ તારીખ ૦૪૦૫૧૯૭૯ સુધી)
- ૪) એસ એન્ડ ઈબીસી (મહિલા) ૧૩૩ ગુણ (જન્મ તારીખ ૦૫૧૦૧૯૮૨ સુધી)
- ૫) એસસી ૧૪૪ ગુણ (જન્મ તારીખ ૨૨૧૧૧૯૮૨ સુધી)
- ૬) એસસી (મહિલા) ૧૪૪ ગુણ (જન્મ તારીખ ૨૮૧૨૧૯૮૨ સુધી)
- ૭) એસટી ૧૧૫ ગુણ (જન્મ તારીખ ૧૦૦૩૧૯૮૧ સુધી)
- ૮) એસટી (મહિલા) ૧૧૨ ગુણ (જન્મ તારીખ ૨૮૦૭૧૯૭૩ સુધી)
- ૯) શારીરિક રીતે વિકલાંગ ૧૩૫ ગુણ (જન્મતારીખ ૨૧૦૬૧૯૮૫ સુધી)
- ૧૦) ભૂતપૂર્વ સૈનિક ૧૩૨ ગુણ (જન્મ તારીખ ૨૫૧૨૧૯૭૩ સુધી)

અરજી જથી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨ના રોજ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને પ્રથમ નિમણૂકો ૨મી જૂન, ૨૦૧૨ના રોજ (ડી.વાય.એસ.ઓ.), ૧૧મી જૂન, ૨૦૧૨ (ડેપ્યુટી મામલતદાર), પરંતુ આજદિન સુધી તમામ ખાલી જગ્યાઓ પૂર્ણપણે ભરાઈ નથી અને પસંદગી યાદીની ખાલી જગ્યાઓ પણ ભરવામાં આવી નથી.

૧૧. અરજદાર તરફના વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી છે કે તેથી, આ અરજીમાં સમગ્ર વિવાદ એમ.આર.સી. ઉમેદવારો અંગે સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલા

સિદ્ધાંતના આધારે પરિણામ જાહેર ન કરવું અને યાદી તૈયાર ન કરવી તે બાબતને લગતો છે, જેનો વિચાર કરીને તેનો અમલ કરવામાં આવે તો અનુસૂચિત જાતિ ઉમેદવારો માટેના ક્ષપાત ગુણ ઓછા થાય અને તેના પરિણામે વધુ અનુસૂચિત જાતિ ઉમેદવારોને સ્થાન મળી શકે, જેમાં વર્તમાન અરજદારોનો પણ સમાવેશ થાય.

૧૨. અરજદાર પક્ષના વિદ્વાન વકીલે આ અદાલતનું ધ્યાન “ગુજરાત સિવિલ સર્વિસિસ વર્ગીકરણ અને ભરતી (સામાન્ય) નિયમો, ૧૯૬૭” તરીકે ઓળખાતા નિયમો તરફ દોર્યું અને રજૂ કર્યું કે આ નિયમો મુજબ ગુજરાત સરકારે રાજ્યની તમામ ભરતી પ્રક્રિયાઓ માટે લાગુ પડતા સામાન્ય સિદ્ધાંતો ઘડ્યા છે. પદોનું વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું છે, તેમની સેવા શરતો પણ મોટા ભાગે નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે અને ભરતીની સામાન્ય શરતો નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. ઉપરોક્ત નિયમોમાં, ખાસ કરીને નિયમ-૮ અને નિયમ-૧૬ની જોગવાઈઓ તરફ ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું. નિયમ-૮ નિર્ધારિત લાયકાત સંબંધિત શરતોને લગે છે. નિયમ ૮(૨) માં ઉપરની વ્યવસ્થામાં શિથિલતા અંગે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે અને તે મુજબ, જ્યાં નિર્ધારિત લાયકાતમાં વ્યવસ્થા સંબંધિત લાયકાતનો સમાવેશ થતો હોય, ત્યાં નિયુક્ત કરનાર સત્તાધિકારીને અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ, એસ.ઈ.બી.સી. વર્ગના ઉમેદવારો તથા મહિલા ઉમેદવારોના હિતમાં, તેમાં નિર્ધારિત પ્રમાણમાં, ઉપરની

વયમર્યાદામાં શિથિલતા આપવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો છે; અને ખંડ- (એ) તેમાં તે પ્રમાણ નિર્ધારિત કરે છે, જે દર્શાવે છે કે ઉપવર્ગીય સેવામાં આવતી કોઈ સેવા અથવા પદ માટે, જ્યાં નિર્ધારિત વયમર્યાદા ૪૦ વર્ષથી વધુ ન હોય, ત્યાં વયમર્યાદામાં ૫ વર્ષની હદ સુધી શિથિલતા આપી શકાય; અને ખંડ-(બી) મુજબ રાજ્ય સેવામાં આવતી કોઈ સેવા અથવા પદ માટે, જ્યાં નિર્ધારિત વયમર્યાદા ૪૦ વર્ષથી વધુ હોય, ત્યાં વયમર્યાદામાં વધુમાં વધુ ૫ વર્ષની શિથિલતા આપી શકાય અને તે ૪૫ વર્ષથી વધુ ન થાય. નિયમ-૧૬ માં આ નિયમો હેઠળ નિર્ધારિત પદ્ધતિ સિવાયની પદ્ધતિ દ્વારા સરકારી સેવામાં નિમણૂક કરીને ખાલી જગ્યાઓ ભરવા માટેના નિયમોમાં શિથિલતા અંગે જોગવાઈ છે. અદાલતનું ધ્યાન નિયમ-૧૬(એ) અને (બી) તરફ દોરવામાં આવ્યું અને રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસ.ઈ.બી.સી. વર્ગને લગતી વિશેષ સુરક્ષા અને શિથિલતા સામાન્ય ભરતી નિયમોમાં સ્પષ્ટપણે અસ્તિત્વમાં છે. ત્યારબાદ દલીલ કરવામાં આવી કે સંકલનના પાનું ક્રમાંક ૧૯૫ પર દર્શાવાયેલા ભરતી નિયમોમાં નક્કી કરાયેલ વય ૨૮ વર્ષ છે, અને જાહેરાતમાં સમાવાયેલ વિશિષ્ટ ખંડ પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે તે સામાન્ય ભરતી નિયમોમાં આપવામાં આવેલી શિથિલતા માટે પાત્ર છે.

પરીક્ષા “ગુજરાત સચિવાલય સહાયકો, કોમ્પ્યુટી મામલતદારો અને સેલ્સ ટેક્સ ઇન્સ્પેક્ટરો ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯” મુજબ લેવામાં આવી હતી અને તે નિયમો મુજબ ઉપરની વયમર્યાદા તથા તેમાં આપવામાં આવતી શિથિલતા પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. ત્યારબાદ અરજદાર પક્ષના વિદ્વાન

વકીલે આ અદાલતનું ધ્યાન નિયમ-૧૫ અને વિશેષરૂપે નિયમ ક્રમાંક ૧૫(૧) (૨) ની પરંતુક તરફ દોર્યું અને રજૂ કર્યું કે પસંદગી યાદી તે મુજબ તૈયાર કરવી આવશ્યક છે.

૧૩. ત્યારબાદ અરજદાર તરફના વિદ્વાન વકીલે અદાલતનું ધ્યાન દિનાંક ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ ના સરકારી ઠરાવ તરફ દોર્યું, જેની નકલ સંકલનમાં પાનું નં.૧૦૯ પર રજૂ કરવામાં આવી છે. જેના સંબંધિત ભાગ પર દૃઢતાપૂર્વક આધાર રાખવામાં આવ્યો છે, તે નીચે મુજબ દર્શાવવો જરૂરી છે.

ગુજરાત કર્મચારી ઉત્કર્ષ મંડળ (એક્શન કમિટી) ના પ્રતિનિધિઓ અને રાજ્ય સરકાર વચ્ચે તા. ૪મી જૂન, ૧૯૮૬ના રોજ થયેલ કરારનો મુદ્દો નં. ૧ નીચે મુજબ છે :

“પ્રત્યક્ષ ભરતીમાં, અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિને સંબંધિત તે ઉમેદવાર, જેના માટે અનામત રાખવામાં આવેલ છે અને જે લાયકાતક્રમના આધારે આવે છે, તેને અનામત ન હોય તેવી ખાલી જગ્યાઓ સામે ગણવામાં આવશે. અનામતનો ટકાવારી હિસ્સો, લાયકાતક્રમના આધારે આવતા આવા ઉમેદવારો ઉપરાંત, લાગુ કરવામાં આવશે”.

૨. સાવચેત વિચારણા બાદ, સરકારે ઉપરોક્ત કરારનો અમલ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે અને તે અનુસંધાને આ રીતે નિર્ધારિત કરતાં પ્રસન્નતા વ્યક્ત કરે છે કે જ્યાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના સભ્યો રાજ્ય સેવાઓ અથવા અધીનસ્થ સેવાઓ અને પંચાયત સેવાઓમાં સમાવેશ પામેલી કોઈપણ સેવા અથવા પદ પર સીધી પસંદગી દ્વારા, પ્રતિભાના આધારે, નિમણૂક માટે પસંદ થાય, ત્યારે આવા સભ્યોને, આવી જાતિઓ અને જનજાતિઓના ન હોય તેવા અન્ય ઉમેદવારો સાથે, પ્રતિભાના આધારે ભરાતી અનામત જગ્યાઓ પર નિમણૂક માટે વિચારવામાં આવશે અને આવી જાતિઓ અને જનજાતિઓના સભ્યોની પ્રતિભાના આધારે થયેલી આવી નિમણૂક, સમયાંતરે જારી કરવામાં આવેલા સરકારના આદેશો હેઠળ તેમની માટે અનામત રાખવામાં આવેલી સેવાઓમાં અથવા પદો પર નિમણૂક માટે આવી જાતિઓ અને જનજાતિઓના સભ્યોના દાવાઓને કોઈપણ રીતે અસર કરશે નહીં.

૩. આ આદેશો અર્ધ-પ્રત્યક્ષ ભરતી યોજના અંગેના કિસ્સામાં પણ લાગુ પડશે, જેમાં અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિ ઉમેદવારો માટે અનામત છે.

૪. અનામત ક્રમપત્રક અને અનામત પદ્ધતિ સંબંધિત અન્ય શાસકીય ઠરાવોના કેસોમાં જેમ કરવામાં આવે છે તેમ, આ શાસકીય ઠરાવના અમલીકરણની દેખરેખ એસ.ડબલ્યુ.ડી. દ્વારા રાખવામાં આવશે. જોકે, આ શાસકીય ઠરાવના મામલામાં, એસ.ઈ.ડી. તમામ આવશ્યક વિગતો સહિતની ત્રિમાસિક પ્રગતિ અહેવાલ જી.એ.ડી. ને મોકલશે.

૫. આ આદેશો ગુજરાત કર્મચારી ઉત્કર્ષ મંડળ સાથે થયેલ કરારની તારીખથી, એટલે કે તારીખ ૪ જૂન, ૧૯૮૬ થી અમલમાં આવશે.

અરજદાર તરફના વકીલે દલીલ કરી કે આ ઠરાવ સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવે છે કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને માત્ર સામાન્ય ખાલી જગ્યાઓ સામે જ ગણવા અને વિચારવા જેવા છે, જેના કારણે કોઈપણ શંકાને સ્થાન રહેતું નથી કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારો નિશ્ચિતપણે સામાન્ય ઉમેદવારની જગ્યા ગ્રહણ કરશે અને તેથી અનુસૂચિત જાતિ માટે ફાળવાય યોગ્ય હિસ્સો તે પ્રમાણમાં અનુકૂળ રીતે ગણતરીમાં લેવો પડશે. એમ.આર.સી. ઉમેદવાર ઉપલબ્ધ હોવાને કારણે અનામત વર્ગના ઉમેદવારોની સંખ્યા નિર્ધારિત હિસ્સા કરતાં વધુ થઈ શકે, પરંતુ તે કોઈ ચિંતાનો વિષય ગણાયેલો નથી, કારણ કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારને

સ્વાભાવિક રીતે તે પ્રમાણમાં હિસ્સો, જગ્યા અથવા ખાલી જગ્યા ગ્રહણ કરનાર ઉમેદવાર તરીકે ગણવામાં આવવાનો નથી. સામાન્ય નિયમોમાં, અરજદારના વિદ્વાન વકીલના કહેવા મુજબ, નિયમ ૧૬ (બી) સામાન્ય નિયમોમાં ઉમેરવામાં આવ્યો હતો. અરજિના પરિષદ – ૯ નીચે મુજબ છે :

૯. એવું કે, ગુજરાત સરકારે, ભારત સરકારની નીતિ મુજબ અનામતની નીતિ ઘડી છે અને તેનો અમલ નિર્ધારિત કર્યો છે. વધુમાં, ગુજરાત ગુજરાત કર્મચારી ઉત્કર્ષ મંડળ (એક્શન કમિટી) ના પ્રતિનિધિઓ અને રાજ્ય સરકાર વચ્ચે થયેલા સમાધાનના પ્રકાશમાં, સરકારના ઠરાવ ક્રમાંક/૧૩૮૬(૧) – જી-૫, તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ હેઠળ નીતિ ઘડવામાં આવી છે. વર્તમાન અરજીએ જોડાયેલ અને અનુબંધક – જી તરીકે ચિહ્નિત કરાયેલ દસ્તાવેજમાં ઉક્ત સરકારના ઠરાવ તથા નીતિ-નિર્ણયની નકલ જોડવામાં આવી છે. ઠરાવની કલમ ૨ નીચે મુજબ છે :

૨. સાવધાનપૂર્વક વિચારણા કર્યા બાદ, સરકારે ઉપરોક્ત કરારનો અમલ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે અને તે મુજબ એવો નિર્ણય કરવામાં પ્રસન્નતા અનુભવે છે કે જ્યાં અનુસૂચિત જાતિઓ

અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના સભ્યો રાજ્ય સેવાઓ અથવા અધીન સેવાઓ અને પંચાયત સેવાઓમાં સામેલ કોઈપણ સેવા અથવા હોદ્દા માટે સીધી પસંદગી દ્વારા લાયકાતના આધારે નિમણૂક માટે પસંદ થાય, ત્યારે આવા સભ્યોને, એવી જાતિઓ અને જનજાતિઓમાં ન આવતા અન્ય ઉમેદવારો સાથે, લાયકાતના આધારે ભરાતી અનામતરહિત જગ્યાઓ પર નિમણૂક માટે વિચારવામાં આવશે અને આવી જાતિઓ અને જનજાતિઓના સભ્યોની લાયકાતના આધારે થયેલી આવી નિમણૂક, સમયાંતરે બહાર પાડવામાં આવેલા સરકારના આદેશો હેઠળ તેમના માટે અનામત રાખવામાં આવેલી સેવાઓમાં અથવા હોદ્દાઓ પર નિમણૂક માટે એવી જાતિઓ અને જનજાતિઓના સભ્યોના દાવાઓને કોઈપણ રીતે અસર કરશે નહીં.

એવું કે, અરજદારનો કેસ એવો છે કે, ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા આ નીતિ ઘડવામાં આવેલી હોવાથી, અને ભારતના સંવિધાનની કલમ-૩૦૮ ના પ્રાવધાન હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોના અભાવે, જ્યાં સુધી તે ભારતના સંવિધાનની કલમ-૩૦૮ હેઠળ ઘડાયેલા

સાંવિધાનિક નિયમો સાથે અસંગત ન હોય ત્યાં સુધી, તે નિયમો અને વિનિયમોના ક્ષેત્રમાં અમલમાં રહેશે. એ જ રીતે, નીતિને મર્યાદિત કરતા અને/અથવા સંકુચિત કરતા કોઈપણ સૂચનો અથવા પરિપત્રો પ્રભાવી અને/અથવા કાર્યરત ગણાશે નહીં, જો તે નિયમો અને વિનિયમોને વિરુદ્ધ રીતે અનામત વર્ગોના હિતને નુકસાન પહોંચાડતાં સરકારની નીતિ હેઠળ આપવામાં આવેલા લાભો હરી લેતા હોય.

આગળના ઠરાવો અને પરિપત્ર જારી કરવાનું યોગ્ય ગણાશે, કારણ કે સર્વોચ્ચ અદાલતે આર.કે. સબરવાલ અને અન્ય વિ. પંજાબ રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં, જે ૧૯૯૫ (૨) એસ.સી.સી. પાનું નં. ૭૪૫ માં અહેવાલિત છે, એવો નિર્ધાર કર્યો હતો. અનામત ખાલી જગ્યાઓ પર લાગુ પડતું નથી, પરંતુ હોદ્દાઓ પર લાગુ પડે છે અને તેથી, એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને વર્ગ માટે નિર્ધારિત કોટા સામે ગણવામાં આવવાના નથી.

૧૪. અરજદારો તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે આ અદાલતનું ધ્યાન તા. ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ના પરિપત્ર તરફ દોર્યું, જેની નકલ પાનું નં. ૧૦૭ પર રજૂ કરવામાં આવી છે, અને રજૂઆત કરી કે માત્ર તેવા અનામત વર્ગના ઉમેદવારો, જેઓ સામાન્ય ઉમેદવારોને લાગુ પડતા ધોરણો લાગુ કરીને પસંદ કરવામાં

આવ્યા હોય, તેઓને સામાન્ય અનામતવિહોણી વર્ગના ઉમેદવારોની ખાલી જગ્યાઓ સામે ગણવામાં આવશે અને અનામત વર્ગની જગ્યાઓ તથા ખાલી જગ્યાઓ પર નહીં. પરંતુ શિથિલ માપદંડોના આધારે પસંદગી પામેલા અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને, ભલે તેઓએ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે નિર્ધારિત ગુણો જેટલા અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવ્યા હોય, છતાં સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ માટે ઉપલબ્ધ ઉમેદવારો તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં.

૧૫. ત્યારબાદ અરજદારોના શિષ્ટ વકીલે આ અદાલતનું ધ્યાન પાનું નં. ૧૦૮ તરફ દોર્યું, જેમાં તા. ૨૩મી જુલાઈ, ૨૦૦૪ના પરિપત્રની નકલ સમાવેશિત છે, અને ૨જૂ કર્યું કે તેમાં ૨૦૦૦ના પરિપત્રમાં દર્શાવવામાં આવેલા સ્પષ્ટ શબ્દપ્રયોગો સમાવાયેલા નથી અને તે દર્શાવે છે કે અનારક્ષિત ઉમેદવારો સાથે સમાન ધોરણો અને માપદંડ લાગુ કરીને પસંદ કરાયેલા એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને તેમની સંબંધિત વર્ગોમાં સમાયોજિત કરવાના નથી. પરંતુ, આરક્ષિત વર્ગના એવા ઉમેદવારો, જેઓ લેખિત પરીક્ષા અથવા ઇન્ટરવ્યુમાં ગુણોમાં છૂટછાટના કારણે અથવા લાયકાતના ગુણોમાં છૂટછાટના કારણે પસંદ થયા હોય, તેમને ફક્ત તેમના સંબંધિત ક્વોટા સામે જ ગણવા પડશે. તેમ છતાં, ફી ચુકવવાથી મુક્તિ આપવામાં આવેલા પ્રતિભાશાળી આરક્ષિત ઉમેદવારોને માત્ર સામાન્ય વર્ગ સામે જ ગણવા પડશે, જો તેઓ અન્યથા સામાન્ય વર્ગ માટે નિર્ધારિત ધોરણોની શ્રેણીમાં આવતા હોય. ત્યારબાદ અરજદારના વિદ્વાન

વડીલે આર.કે. સભરવાલ વિ. પંજાબ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય તરફ આ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું અને પરિચ્છેદ નં. ૪માં કરાયેલા અવલોકનો પર આધાર મૂક્યો, જે દર્શાવે છે કે જો આરક્ષિત વર્ગનો ઉમેદવાર સામાન્ય વર્ગમાં નિર્વિવાદ પ્રતિભાના આધારે પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરે, તો તે જ રીતે અમલમાં મૂકવાનું રહે છે અને આરક્ષિત ઉમેદવારના સમાવેશથી આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારો માટે આરક્ષિત રાખવામાં આવેલ આરક્ષણ ક્વોટામાં વધારો થતો નથી. સર્વોચ્ચ અદાલતનું આ અવલોકન, ઉપરોક્ત રીતે આ અરજિયક્ષિં અરજદાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા દાવાને સમર્થન આપે છે.

૧૬. ત્યારબાદ અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વડીલે આ અદાલતના ડી.એમ. સોલંકી વિ. ગુજરાત સરકારના મુખ્ય સચિવ, ૧૯૯૮ (૨) જી.સી.ડી. પાનું ૧૦૮૨ (ગુજરાત) માં અહેવાલિત નિર્ણય પર આધાર રાખીને દલીલ કરી કે અનામત વર્ગનો ઉમેદવાર સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યા અથવા પદ પર સ્થાન લઈ શકે છે, પરંતુ માત્ર તે કારણસર તેને સેવામાં મળતા લાભોથી વંચિત રાખી શકાય નહીં, જેમાં અન્ય પદ પર વધુ બઢતી અથવા વિશેષ વર્ગની નિમણૂકનો સમાવેશ થાય છે, જે અનામત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકેની તેની વિશિષ્ટ સ્થિતિના આધારે હોઈ શકે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અનામત વર્ગનો ઉમેદવાર પોતાની પ્રતિભાના બળે સામાન્ય વર્ગમાં ગણના પામી શકે, પરંતુ તે કારણે સંબંધિત રાજ્યની અનામત નીતિ હેઠળ લાભો માંગવાનો તેનો અધિકાર પ્રતિકૂળ રીતે

અસર પામતો નથી. તેથી, ચુકાદામાંથી એવો સ્પષ્ટ સિદ્ધાંત પ્રકાશિત થાય છે કે પ્રતિભાના આધારે ઉપર આવેલો અનામત વર્ગનો ઉમેદવાર, અનામત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકેના પોતાના સંબંધિત અધિકારનો ત્યાગ કર્યા વિના, સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારનું સ્થાન લઈ શકે છે; અને આ બાબત સર્વોચ્ચ અદાલતે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ, (૨૦૧૦) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૪ માં અહેવાલિત કેસમાં કરેલા અવલોકનમાં વધુ સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવી છે.

૧૭. અરજદાર તરફથી વિદ્વાન વકીલે ત્યારબાદ દલીલ કરી કે હકીકતમાં, સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવાર સામે મેરીટોરિયસ રિઝર્વ વર્ગના ઉમેદવારોને ગણતરીમાં લેવાના સંદર્ભનો ઉદ્ભવ આ અદાલતના ઇન્દ્રા સાહની વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ના મામલામાં આપેલા નિર્ણયથી થાય છે, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩, એસ.સી. ૪૭૭ માં પ્રસિદ્ધ થયો છે અને તેનો સમકક્ષ ઉદ્દેખ (૧૯૯૨) સપ્લિમેન્ટરી એસ.સી.સી. (૩) પાનું ૨૧૫ માં આવેલો છે, જેમાં પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૯૪ અને ૯૫ માં અદાલતના અવલોકન પર વિશેષ ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે અદાલતે સ્વીકારેલ સિદ્ધાંત એવો છે કે જો રિઝર્વ વર્ગના ઉમેદવારોએ સ્પર્ધા અથવા પસંદગીમાં કોઈપણ શિથિલતા લીધા વગર સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોને સમકક્ષ અથવા તેથી વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હોય, તો વયમાં શિથિલતા વગેરે હોવા કે ન હોવા છતાં, તેઓને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે નિર્ધારિત સામાન્ય વર્ગની બેઠકો પર સ્થાન ધરાવતા

ગણવા જરૂરી છે અને તે હદ સુધી એસ.ટી. ઉમેદવારો અથવા એસ.સી. ઉમેદવારો માટે ઉપલબ્ધ ક્વોટા અપૂર્ણ રહેશે, જેના પરિણામે આ રિઝર્વ વર્ગો માટે કટ-ઓફ ધોરણો વધુ ઘટાડવા પડશે જેથી આવા વર્ગ માટે નિર્ધારિત ક્વોટા પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી અનુક્રમે આગળના રિઝર્વ વર્ગના ઉમેદવારોનો આપમેળે સમાવેશ થઈ શકે.

૧૮. અરજદારઓ તરફથી હાજર રહેલા વિધાવાન વકીલે ત્યારબાદ દલીલ કરી કે ઈન્દ્રા સહાની (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરવામાં આવેલ અવલોકન, અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને બેઠકો અથવા ખાલી જગ્યાઓ ફાળવવાના ક્ષેત્રને અને ખાસ કરીને ગુણવત્તાના આધારે પાત્રતા પ્રાપ્ત કરનાર અનામત વર્ગના ઉમેદવારો સાથે કેવી રીતે વર્તવું તે મુદ્દાને, સંપૂર્ણપણે નિયંત્રિત કરે છે. સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનો નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવે છે કે જો ગુણવત્તાના આધારે પાત્રતા પ્રાપ્ત કરનાર અનામત વર્ગનો ઉમેદવાર સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવાર માટે નિર્ધારિત ગુણોની સમકક્ષ અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવે, તો એવો અનામત વર્ગનો ઉમેદવાર સામાન્ય વર્ગના ક્વોટામાં સ્થાનાંતરિત થશે અને આવા સ્થાનાંતરણ કારણે અનામત વર્ગમાં ખાલી રહેલી જગ્યા પછી ઉપલબ્ધ અનામત વર્ગના ઉમેદવારને મળશે. આ સમગ્ર નીતિનો આ જ સાર અને હેતુ છે, જેને સંબંધિત તમામ પક્ષોએ યથાવત્ સ્વીકાર્યો છે.

૧૯. અરજદારો તરફથી વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી કે ખાલી જગ્યાઓની ગણતરી કરવાના જાહેરિત સિદ્ધાંતના અમલીકરણમાં થયેલ દુર્ભાગ્યપૂર્ણ તથા અનાવશ્યક સ્પષ્ટીકરણોના કારણે સામાવાળા સત્તાધિકારીઓએ મૂળ નીતિમાં જ ગંભીર ફેરફાર કરી તેના પ્રભાવને રદબાતલ સમાન બનાવી દીધો છે. તેમ છતાં, ભારત સરકારના ઓ.એમ. ના સ્વરૂપમાં એક નબળું બહાનું અસ્તિત્વમાં હોવાનું દર્શાવવામાં આવે છે, અને એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે તેના આધારે પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારોએ જો કોઈ છૂટછાટ અથવા અનામતનો લાભ લીધો હોય, તો તેઓએ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવાર કરતાં વધુ અથવા સમકક્ષ ગુણ મેળવ્યા હોવા છતાં પણ, તેમને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોની યાદીમાં તેમનું સ્થાન અપાતું નથી.

૨૦. અરજીકર્તાઓ તરફથી વિદ્વાન વકીલે ત્યારબાદ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (૨૦૧૦) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૪ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર રાખીને દલીલ કરી કે ઇન્દ્રા સાહની (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે જે સિદ્ધાંત પુનરોચ્ચારિત કર્યો હતો તે હાલના કેસમાં પણ વધુ મજબૂત રીતે પુષ્ટિ પામ્યો છે અને આ બાબતના સમર્થનમાં સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ ઉચ્ચાર છે કે શ્રેષ્ઠતા ધરાવતા અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને માત્ર સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ સામે જ ફાળવવાના રહે છે અને તેઓ સામાન્ય ઉમેદવાર વર્ગમાં સમાયોજિત થવાથી ઉપલબ્ધ રહેલી બેઠકો અથવા ખાલી જગ્યાઓ સંબંધિત તે

તે વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા જ ભરવાની રહેશે. તેમ છતાં, અદાલતે એ સ્પષ્ટ કર્યું કે સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ સામે આવા એમ.આર.સી. ઉમેદવારોનું સમાયોજન કરતી વખતે, જો કોઈ એમ.આર.સી. ઉમેદવારને તેની પસંદગીની સેવા અથવા નિયુક્તિ ગુમાવવાનો પ્રસંગ આવે, જે તેને અનામત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે વિચારવામાં આવ્યો હોત તો પ્રાપ્ત થવાની હતી, તો એવો અને એવો જ ઉમેદવાર સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાએ ફાળવવા યોગ્ય ગણાશે નહીં અને તેની પસંદગીના લાભ માટે તેને માત્ર અનામત વર્ગની બેઠક અથવા પદ પર જ ફાળવવો.

૨૧. અરજદારો તરફથી વિદ્વાન વકીલે જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના એ.આઈ.આર. ૨૦૧૦ એસ.સી. ૧૮૫૧ : (૨૦૧૦) ૩ એસ.સી.સી. ૧૧૯ માં અહેવાલિત નિર્ણય તરફ આ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું અને રજૂ કર્યું કે નીતિને અમલમાં મૂકતો કોઈ વિશિષ્ટ નિયમ હોય કે ન હોય, રાજ્યની એજન્સીઓએ તેનો અમલ કરવો જ પડે, કારણ કે સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલા કાયદાનું પાલન કરવું અને તેનો અમલ કરવો તેમનો ફરજિયાત દાયિત્વ છે. ગુજરાત રાજ્યમાં આવા વિશિષ્ટ નિયમોની ગેરહાજરીથી પરિસ્થિતિમાં કોઈ ફેરફાર થતો નથી, તેમજ વિષય ઉપર થયેલા કાનૂની ઉચ્ચાર પર પણ તેની કોઈ અસર પડતી નથી. ઉત્તર પ્રદેશ જાહેર સેવાઓ (અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો

માટે અનામત) અધિનિયમ, ૧૯૯૪ માં સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ સામે એમ.આર.સી.ની એવી ગણતરી અંગેની વિશિષ્ટ જોગવાઈઓ હોવી અને ગુજરાતના નિયમોમાં તેની ગેરહાજરી હોવા પરથી સામાવાળા સત્તાધિકારીને એવો તર્ક ઉઠાવવાનો હક મળતો નથી કે જિતેન્દ્ર કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કેસનો ચુકાદો આવા વિશિષ્ટ નિયમના અસ્તિત્વ પર આધારિત હતો અને ગુજરાતમાં તેની ગેરહાજરીને કારણે તથ્યોના આવા ભેદને આધારે તે અનુપાત લાગુ પડી શકે તેમ નથી. અદાલતે વાસ્તવમાં એ આધારે વિચાર કર્યો છે કે ઉચ્ચ વયમર્યાદા અથવા પરીક્ષા ફી વગેરે બાબતોમાં અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ, એસ.ઈ.બી.સી., શારીરિક અક્ષમ, મહિલાઓ અને ભૂતપૂર્વ સૈનિકો જેવી અનેક શ્રેણીઓને ઉપલબ્ધ સામાન્ય છૂટછાટને પસંદગીના ધોરણમાં છૂટછાટ તરીકે ગણાવી શકાય નહીં અને તેથી અનામત વર્ગના પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારો, ભલે તેઓ વયમર્યાદાની છૂટનો લાભ લીધાને કારણે પસંદ થયેલા હોય, તેમ છતાં તેમને સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ સામે વિચારણા માટે અયોગ્ય ગણાવી શકાય નહીં.

૨૨. રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલાં વિદ્વાન એ.જી.પી. શ્રીમતી સંગીતા એ રજૂ કર્યું કે કલમ ૧૬(૧) થી (૪) ની જોગવાઈઓ રાજ્ય હેઠળની જાહેર રોજગારીના વિષયમાં તમામ નાગરિકોને અવસરની સમાનતા પ્રદાન કરે છે. વિદ્વાન એ.જી.પી. ની રજૂઆત મુજબ, ઇંદિરા સાહ્ની (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ

અદાલતનો નિર્ણય રાજ્યની તમામ સત્તાધિકારીઓને આ બાબત ફરજિયાત કરે છે કે અનામતની યોજના ઘડતી વખતે તમામ વર્ગોમાં આવેલા તમામ નાગરિકોના હિતને ધ્યાનમાં રાખવું આવશ્યક છે અને સૂક્ષ્મ સંતુલન સ્થાપિત કરવું જરૂરી છે. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને રાજ્યએ ગુજરાત રાજ્યમાં ૪૯% સુધીનું અનામત પ્રદાન કર્યું છે. વિદ્વાન વકીલે એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. પાનું ૪૭૭ ના ફકરા નં. ૯૩ અને ૯૪ એ; એ.આઈ.આર. ૧૯૯૮ એસ.સી. ૧૭૬૯ ના ફકરા-૩૩ અને (૨૦૧૦) ૭ એસ.સી.સી. ૨૩૪ માં અહેવાલિત સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર ભારે નિર્ભરતા મૂકી હતી અને રજૂઆતના સમર્થનમાં ફકરા નં. ૩૯ પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

૨૩. વિદ્વાન એ.જી.પી.એ આગળ દલીલ કરી હતી કે ઇન્દ્રા સહાની (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્વિવાદ રીતે ઠરાવ્યું હતું કે રાજ્ય માટે કાયદેસર વિધાન કરવું ફરજિયાત નથી અને તે જ બાબત કાર્યપાલક સૂચનાઓ દ્વારા પણ કરી શકાય છે, તેમજ આરક્ષણ નીતિ એવી રીતે ઘડવાની હોય છે કે જે પરિસ્થિતિ ઊભી થાય તેને અનુરૂપ હોય, કારણ કે આવી પરિસ્થિતિનો વાજબી રીતે સામનો ત્યારે શક્ય ન બને જ્યારે સંસદ અથવા વિધાનમંડળ સત્રમાં ન હોય. આર.કે. સભરવાલ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે આપેલા ચુકાદા બાદ, જેમાં એવું ધારણ કરવામાં આવ્યું હતું કે ઉમેદવાર જો પોતાની જ પ્રતિભા આધારે પસંદ થાય, તો તે આરક્ષિત વર્ગનો હોય

તેમ છતાં તેને ખુદ્દા વર્ગ સામે સમાયોજિત કરવો અને આરક્ષિત વર્ગ સામે નહીં. સર્વોચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત નિર્ણયના પ્રકાશમાં, કેન્દ્ર સરકારે તેના કચેરી સ્મરણપત્ર તા. ૦૨/૦૭/૧૯૯૭ દ્વારા માર્ગદર્શિકા બહાર પાડી અને ત્યારબાદ તા. ૦૧/૦૭/૧૯૯૮ ના કચેરી સ્મરણપત્ર દ્વારા, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, એ જોગવાઈ કરી કે કયા એમ.આર.સી.ને ખુદ્દા સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ સામે સમાયોજિત કરવા અને કયા એમ.આર.સી.ને નહીં, જો તેમની પસંદગી કોઈ શિથિલ માપદંડ અથવા ધોરણના આધારે થઈ હોય. ઉપરોક્ત માર્ગદર્શિકાનું રાજ્યએ તેના સામાન્ય વહીવટ વિભાગમાં અનુસરણ કર્યું હતું અને તા. ૨૯/૦૧/૨૦૦૦ ના રોજ પરિપત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો કે જો સંબંધિત ઉમેદવારે તેમાં ઉલ્લેખિત કોઈ શિથિલતા મેળવી હોય, તો આવી સ્થિતિમાં તેવા ઉમેદવારને આરક્ષિત વર્ગ સામે સમાયોજિત કરવો પડશે અને તેને સામાન્ય વર્ગ માટે અનુપલબ્ધ માનવામાં આવશે. તેની અનુસૂતિમાં તા. ૨૩/૦૭/૨૦૦૪ નો પરિપત્ર બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો, જેમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે જો સંબંધિત ઉમેદવારે માત્ર ફી રાહતનો જ લાભ લીધો હોય, તો આવી સ્થિતિમાં સંબંધિત ઉમેદવારને ખુદ્દા વર્ગ સામે વિચારવામાં આવશે.

૨૪. વિદ્વાન એ.જી.પી. એ ત્યારબાદ દલીલ કરી કે ઉપરોક્ત સૂચનાઓનું નિર્ગમન કોઈપણ રીતે મર્યાદિત કરી શકાય તેમ નથી, કારણ કે તે રાજ્ય સરકારના કાર્યના સંચાલન માટે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૬૬ (૨) અને (૩)

હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાના ઉપયોગમાં “ગુજરાત સરકાર કાર્યસંચાલન નિયમો” તરીકે ઓળખાતા કાર્યસંચાલન નિયમો અનુસાર જારી કરવામાં આવી છે. કાર્યસંચાલન નિયમોના નિયમ ૧૨ મુજબ, રાજ્ય સરકાર દ્વારા અથવા રાજ્ય સરકારની તરફેથી કરવામાં આવેલ અથવા અમલમાં મુકાયેલ કોઈપણ આદેશ અથવા દસ્તાવેજ, હિઝ એક્સેલન્સી રાજ્યપાલના નામે કરવામાં આવ્યો હોવાનું વ્યક્ત કરાયેલ હોવું જોઈએ. કાર્યસંચાલન નિયમોના નિયમ ૧૩ મુજબ, સરકારનો દરેક આદેશ અથવા દસ્તાવેજ સચિવ, સંયુક્ત સચિવ અથવા કલમ અધિકારી સહિતના અધિકારી દ્વારા હસ્તાક્ષરિત થવો જોઈએ, અને તેવો હસ્તાક્ષર એવો આદેશ અથવા દસ્તાવેજનું યોગ્ય પ્રમાણીકરણ માનવામાં આવશે. નિયમ ૧૫ હિઝ એક્સેલન્સી રાજ્યપાલને માનનીય મુખ્યમંત્રીની સલાહ પર સૂચનાઓ ઘડવાની સત્તા આપે છે, જ્યારે સૂચનાઓની કલમ ૧૫ના ઉપખંડ (૪) મુજબ અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિ સંબંધિત બાબતે નિર્ણય લેવાનો વિષય મુખ્યમંત્રીને સોંપવામાં આવ્યો છે. તે અનુસાર, અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસ.ઈ.બી.સી.ના હિત સંબંધે નિર્ણય લેવા માટે મુખ્યમંત્રી જ સત્તાધિકૃત છે.

૨૫. વિદ્વાન એ.જી.પી. એ વધુમાં દલીલ કરી હતી કે તારીખ ૧૧/૧૨/૧૯૮૬ નો ઠરાવ, કારોબારના નિયમોની નિયમ ૧૫ હેઠળ જારી કરાયેલ સૂચનાઓમાંથી પ્રસરતી સત્તાના આધારે, અને ભારતના રાજ્યપાલશ્રીએ

અનુચ્છેદ ૧૬૬(૨) અને (૩) હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ઘડેલા કારોબારના નિયમોના બળે બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. ઉક્ત નીતિને અનુસરીને તારીખ ૨૯/૦૧/૨૦૦૦ અને ૨૩/૦૭/૨૦૦૪ ની નીતિઓ અમલમાં મુકવામાં આવી હતી અને આ તમામ નિર્ણયો પ્રવર્તમાન કારોબારના નિયમો અનુસાર કડક રીતે લેવામાં આવ્યા અને અમલમાં મુકવામાં આવ્યા હતા; તેથી, વૈધાનિક નિયમોના અભાવે પણ, તેઓ તે જ રીતે કાર્યરત રહે છે જાણે તેઓ વૈધાનિક નિયમો ધરાવતા હોય, કારણ કે તેઓ તે વિષયવસ્તુ અંગે રાજ્યની કારોબારી સૂચનાઓ જારી કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને બહાર પાડવામાં આવ્યા છે, જેમાં રાજ્ય વિધાનમંડળને કાયદો બનાવવાની સક્ષમતા છે. આમ, વિદ્વાન એ.જી.પી. દ્વારા રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે બીજી બાજુ માટે એવું દલીલ કરવું ખુદ્દું નથી કે તારીખ ૨૯/૦૧/૨૦૦૦ અને ૨૩/૦૭/૨૦૦૪ ના અનુગામી પરિપત્રોએ, અસર અને તત્વમાં, તારીખ ૧૧/૧૨/૧૯૮૬ ના અગાઉના ઠરાવને અતિક્રમિત કર્યો છે. અન્ય શબ્દોમાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તારીખ ૧૧/૧૨/૧૯૮૬ નો ઠરાવ યથાવત્ માન્ય છે. તારીખ ૨૯/૦૧/૨૦૦૦ અને ૨૩/૦૭/૨૦૦૪ ના પરિપત્ર સ્વરૂપે કારોબારી આદેશો, સંવિધાન હેઠળની આવશ્યક પ્રક્રિયાનું પાલન કર્યા બાદ જારી કરવામાં આવ્યા હતા. તેથી, તે કાયદેસર અને માન્ય છે.

૨૬. જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલા અવલોકનો તરફ ધ્યાન દોરતાં વિદ્વાન એ.જી.પી. એ રજૂ કર્યું કે ઉક્ત ચુકાદા સંબંધિત કેસ અને તથ્યો અરજદારોને કોઈ લાભદાયી બનવાના નથી, કારણ કે સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ ૬૫ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે.

૬૫. કોઈપણ સ્થિતિમાં, વર્તમાન અપીલોમાં ઉદ્ભવેલા સમગ્ર પ્રશ્નનો નિર્ણય ઉપર નોંધાયેલા વિવિધ ચુકાદાઓમાં પ્રતિપાદિત કાનૂનના સામાન્ય સિદ્ધાંતોના આધારે કરવો આવશ્યક નથી. આ બાબતોમાં, આપણે ૧૯૯૪ના અધિનિયમ, ૨૫/૦૩/૧૯૯૪ તારીખની સૂચનાઓ અને ૨૬/૦૨/૧૯૯૯ તારીખના જી.ઓ.ના અર્થઘટન સાથે સંબંધિત છીએ.

૨૭. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે વર્તમાન કેસમાં લાગુ પડતી અને ગુજરાત રાજ્યમાં પ્રચલિત નીતિની સરખામણી ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યમાં ઘડાયેલી નીતિ સાથે કરી શકાય નહીં, કારણ કે બંને નીતિઓ પરસ્પર ભિન્ન, જુદી અને સ્વતંત્ર છે. ઉપરોક્ત કેસમાં ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યએ ઉત્તર પ્રદેશ જાહેર સેવાઓ (અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે અનામત) અધિનિયમ, ૧૯૯૪ બનાવ્યો છે. ઉક્ત અધિનિયમની કલમ ૮ દ્વારા રાજ્ય સરકારને ફી અંગે એવી રાહત તથા ઉચ્ચતમ વયમર્યાદામાં એવી

છૂટછાટ આપવાનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો, જે તે જરૂરી માને; અને તે અધિકારનો ઉપયોગ કરીને રાજ્ય સરકારે તા. ૨૫/૦૩/૧૯૯૪ના સરકારી નિર્દેશો બહાર પાડ્યા હતા, જેમાં સ્પષ્ટપણે જણાવાયું હતું કે “તે બાબત ગૌણ રહેશે કે તેણે અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને ઉપલબ્ધ કોઈ સુવિધા અથવા છૂટછાટનો (જેમ કે વચમર્યાદામાં છૂટછાટ) લાભ લીધો હોય.” આ વિશિષ્ટ છૂટછાટ અથવા નિયમના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે રાજ્ય સરકારે વચ અને ફીમાં આપવામાં આવેલી છૂટછાટને, મુલાકાત સાથે અનુસરાતી પસંદગી કસોટીમાં ઉમેદવારની પ્રતિભા આધારિત પસંદગી માટેના ધોરણોમાં છૂટછાટ તરીકે ગણેલી નથી; અને તેથી, એવી છૂટછાટને ઉમેદવારના પરીક્ષાના પ્રદર્શનના આધારે સામાન્ય ઉમેદવાર તરીકે વિચારવામાં આવવાના હક્કથી તેને વંચિત કરનાર તરીકે ગણાવી શકાય નહીં.

૨૮. રાજ્ય તરફથી વિદ્વાન એ.જી.પી.એ વધુમાં દલીલ કરી કે વચમર્યાદામાં આપેલી છૂટછાટ ધોરણોમાં છૂટછાટ સમાન છે. ઉક્ત પ્રતિપાદનને સમર્થ બનાવવા માટે રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અનુગામી સચિવાલય સેવાઓમાં ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસર તરીકેની નિમણૂક તેમજ આવક વિભાગની અનુગામી સેવાઓમાં ડી.વાય. મામલતદાર વર્ગ-૩ તરીકેની નિમણૂકને નિયંત્રિત કરતા ભરતીના નિયમો ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૯ ના પ્રાવધાન હેઠળ આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ઘડવામાં આવ્યા છે. ઉક્ત નિયમોને

અનુગામી સચિવાલય સેવાઓમાં ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસર (ભરતી) નિયમો, ૨૦૦૯ અને અનુગામી સેવાઓમાં ડેપ્યુટી મામલતદાર વર્ગ-૩ (ભરતી) નિયમો, ૨૦૧૦ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત નિયમોના અનુક્રમે નિયમ ૩ ના ખંડ (એ) અને નિયમ ૪ ના ખંડ (એ) માં જોગવાઈ છે કે સીધી પસંદગી દ્વારા પદ પર નિમણૂક માટે પાત્ર થવા ઉમેદવારની વય ૨૮ વર્ષથી વધુ ન હોવી જોઈએ. ગુજરાત નાગરિક સેવાઓ વર્ગીકરણ અને ભરતી (સામાન્ય) નિયમો, ૧૯૬૭ ના નિયમ ૮ ના ઉપનિયમ (૨) હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે રાજ્ય સરકારે અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસ.ઈ.બી.સી. ના ઉમેદવારોના હિતમાં વયમર્યાદામાં છૂટછાટ આપી છે. તેથી, વયમર્યાદામાં આપેલી ઉક્ત છૂટછાટ સીધી પસંદગી દ્વારા નિમણૂક માટેની સ્પર્ધામાં ભાગ લેવા તમામ ઉમેદવારોને અપાયેલા પાત્રતાના ધોરણમાં કરવામાં આવેલી છૂટછાટ સિવાય બીજી કંઈ નથી અને તેથી કોઈપણ રીતે એવું અનુમાન કરી શકાય નહીં કે વયમર્યાદામાં છૂટછાટ માત્ર એક સવલત છે અને ધોરણોમાં કોઈ છૂટછાટ નથી.

૨૯. વિદ્વાન એ.જી.પી.એ ત્યારબાદ રજૂ કર્યું કે હાલની અરજીએ જરૂરી પક્ષકારોને જોડવામાં ન આવવાના દોષથી પીડિત છે અને તેથી માત્ર આ આધાર પર જ અરજી ફગાવી દેવી આવશ્યક છે. ઉક્ત રજૂઆતને વિસ્તૃત કરતાં તેમણે દલીલ કરી કે પરિણામ મે, ૨૦૧૨ના મહિનામાં જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું. રાજ્ય

સરકારે ૦૨/૦૬/૨૦૧૨ અને ૧૧/૦૬/૨૦૧૨ના રોજ સફળ ઉમેદવારોને નિમણૂકના આદેશો જારી કર્યા હતા અને થોડાકને છોડીને લગભગ તમામએ હવાલો સંભાળી લીધો છે અને ૮ મહિનાથી વધુ સમયથી સેવા બજાવી રહ્યા છે. આ અરજિના પરિણામથી કેટલાક સફળ ઉમેદવારો પ્રભાવિત થવાની શક્યતા છે અને તે સ્વાભાવિક ન્યાયના સિદ્ધાંતનો સ્પષ્ટ ભંગ બનશે. સર્વોચ્ચ અદાલતે વારંવાર ઠરાવ્યું છે કે જે સફળ પક્ષકારોના હકો સીધા પ્રભાવિત થવાના સંભાવિત હોય, તે પક્ષકારોને વિવાદના અસરકારક નિરાકરણ માટે આવશ્યક પક્ષકાર તરીકે પક્ષમાં જોડવા જોઈએ. અરજદારાઓ તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે જ્યાં અદાલત કાયદાનો સામાન્ય સિદ્ધાંત નિર્ધારિત કરતી હોય, ત્યાં તે સ્થિતિમાં દરેક વ્યક્તિને સાંભળવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી. ઉપરોક્ત બાબતના સમર્થનમાં અરજદારાઓએ એમ.એસ.એલ. પટેલ વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, અહેવાલિત (૧૯૯૬) ૧૧ એસ.સી.સી. ૩૬૧ના કેસનો આશ્રય લીધો. ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪૧ની જોગવાઈના બળે, સર્વોચ્ચ અદાલત જો કાયદાનો સામાન્ય સિદ્ધાંત નિર્ધારિત કરે, તો તે કાર્યવાહીનો પક્ષકાર ન રહેલા વ્યક્તિઓ સહિત દરેક વ્યક્તિ ઉપર લાગુ પડે છે. જોકે, વિદ્વાન એ.જી.પી. દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યું કે ઉક્ત તુલના હાલના કેસના તથ્યો પર લાગુ પડી શકે તેવી નથી, કારણ કે હાલના કેસમાં જો અરજદારાઓનો કેસ સ્વીકારવામાં આવે અને તે મુજબ આદેશ પસાર કરવામાં આવે, તો તેની સીધી અસર પસંદગી પામેલા અને નિમણૂક પામેલા ઉમેદવારો ઉપર પડશે. વિદ્વાન એ.જી.પી.એ પોતાની આ રજૂઆતના સમર્થનમાં ઉદિત નારાયણ સિંહ વિ. બોર્ડ

ઓફ રેવન્યુ, અહેવાલિત એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૭૮૬ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય ઉપર આધાર મૂક્યો. પોતાની રજૂઆતો પૂર્ણ કરતાં વિદ્વાન એ.જી.પી.એ દલીલ કરી કે અરજદારાઓએ ભરતી પ્રક્રિયામાં ભાગ લીધા પછી, હવે તેઓ સફળ ન થયા હોય તે પ્રસંગે તે પ્રક્રિયાને પડકારી શકે નહીં, કારણ કે પસંદગીના પરિણામે તેમનો કોઈ હક, તો દૂરની વાત, તેમનો કોઈ મૂળભૂત હક પણ ભંગ થયો નથી અને તેથી અરજી ફગાવી દેવી આવશ્યક છે.

૩૦. સામાવાળા ક્રમાંક ૨ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે આ અદાલતનું ધ્યાન રાજ્યના જી.આર. અને પરિપત્રો તરફ દોર્યું અને દલીલ કરી કે પસંદગી યાદી તૈયાર કરવાની જી.પી.એસ.સી.ની કાર્યવાહી ભરતી નિયમોની જોગવાઈઓ તેમજ ઠરાવ અને પરિપત્રોના સ્વરૂપમાં આપવામાં આવેલી સરકારની સૂચનાઓ સાથે સુસંગત છે અને તેથી એવું કહી શકાય નહીં કે તે કોઈપણ રીતે એવી કોઈ ખામીથી પીડિત છે કે જેના કારણે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર પડે.

૩૧. સામાવાળા નં.૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલે વધુમાં દલીલ કરી કે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલો નિયમનો કડકપણે અનુસરો કરવામાં આવ્યો છે અને પસંદગી યાદી તૈયાર કરતી વખતે તેનો સંપૂર્ણપણે અમલ કરવામાં આવ્યો છે. યુનિયન

ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતનું અવલોકન એવું છે, જે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે જો કોઈ પ્રતિભાવાન ઉમેદવાર પાત્રતા અંગેના માપદંડ અથવા ધોરણમાં આપવામાં આવેલી કોઈ શિથિલતાના આધારે પસંદ થાય, તો તેને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે ગણવાનો નથી અને તેને માત્ર અનામત વર્ગ સામે જ સમાયોજિત કરવો પડે. તેથી, તે કારણસર, તે આધાર પર અને સરકારના ઠરાવ તથા પરિપત્રોના પ્રકાશમાં, સામાવાળા નં.૨ એ પરિણામોની પ્રક્રિયા કરી હતી અને પરિણામો જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા; અને રાજ્ય તરફથી રજૂ કરવામાં આવ્યું છે તેમ, નિમણૂકના આદેશો પણ બહાર પાડવામાં આવ્યા છે અને ઉમેદવારોએ પોતાની ફરજો ફરી સંભાળી લીધી છે.

૩૨. સામાવાળા નં.૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી છે કે, જરૂરી પક્ષકારોને જોડવામાં ન આવતા અરજીની જાળવણીક્ષમતાને લઈને જી.પી.એસ.સી.એ તેના જવાબમાં વાંધો ઉઠાવ્યો છે, કારણ કે જે ઉમેદવારોની પસંદગી કરવામાં આવી છે તેઓને પક્ષકાર સામાવાળા તરીકે જોડવામાં આવ્યા નથી અને તેથી અરજી જરૂરી પક્ષકારોને ન જોડવાના દોષથી પીડિત છે અને તે જ કારણસર તેને ફગાવી દેવી જરૂરી છે. સામાવાળા નં.૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલે સદાનંદ હાલો અને અન્ય વિ. મોમતાઝ અલી શેખ અને અન્ય, જે (૨૦૦૮) ૪ એસ.સી.સી. ૬૧૯ માં અહેવાલિત છે, તે કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર આધાર મૂક્યો છે. વિશેષ આધાર પરિચ્છેદ નં. ૨૦, ૨૩, ૬૩ અને ૬૪ પર

મૂકવામાં આવ્યો છે અને દલીલ કરવામાં આવી છે કે પ્રાથમિક વાંધાઓ સ્વીકારવા યોગ્ય હતા અને અરજી ફગાવી દેવા યોગ્ય છે. સામાવાળાઓ તરફથી વિદ્વાન વકીલોએ અરજદારો દ્વારા માંગવામાં આવેલી રાહતોનો વિરોધ કરવા રાજ્ય તરફથી રજૂ કરાયેલ દલીલોને પણ સ્વીકારી છે.

૩૩. પક્ષકાર સામાવાળા તરીકે દર્શાવવામાં આવેલા પસંદ થયેલા ઉમેદવારોમાંના એકના વતી શ્રી અસિત દવે, પસંદગી ચાટીને ચથાવત્ રાખવાના સમર્થનમાં રાજ્ય અને જી.પી.એસ.સી. દ્વારા રજૂ કરાયેલ દલીલોને સ્વીકારે છે અને રજૂ કરે છે કે અરજીએ કોઈ ગુણવત્તા ન હોવાથી તે નામંજૂર કરવામાં આવે.

૩૪. પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા અને નોંધ પર મૂકાયેલા દસ્તાવેજોનું અવલોકન કર્યું. અદાલતનું માનવું છે કે પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોની પરસ્પર વિરુદ્ધ દલીલો તરફ વળતાં પહેલાં, તેમાંથી ઉદ્ભવતા થોડાંક નિર્વિવાદ પાસાઓ દર્શાવવું અતિ ઉપયુક્ત છે, યથા:

(એ) વર્તમાન અરજી ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસર (સચિવાલય);
ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસર (વિધાનસભા); ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસર
(જી.પી.એસ.સી.) અને ડેપ્યુટી મામલતદાર તરીકે ઓળખાતા પદો
પર ભરતી કરવા માટે લેવાયેલી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા અનુસંધાને

પસંદગી યાદી તૈયાર કરવાની બાબત સંબંધિત છે અને આ તમામ ચાર કેડર માટે, ભલે જુદા જુદા ભરતીના નિયમો હોય, તેમ છતાં તેમાં હેઠળ ઉલ્લેખિત વર્ગો માટે ઉપરની વયમર્યાદામાં છૂટછાટનો વ્યાપ “ગુજરાત સિવિલ સર્વિસીઝ (જનરલ કન્ડિશન ઓફ સર્વિસ) નિયમો, ૧૯૬૭” તરીકે ઓળખાતા નિયમ હેઠળ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે.

(બી) ચાર કેડરના પદો, પાત્ર ઉમેદવારો પાસેથી અરજીઓ મંગાવ્યા બાદ, સામાવાળા ક્રમાંક ૨ – જી.પી.એસ.સી. દ્વારા લેવામાં આવેલી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના પરિણામના આધાર પર ભરવાના છે.

(સી) જાહેરાતમાં તે કુલ ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા દર્શાવવામાં આવી હતી, જેના માટે સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા યોજનારી હતી, તેમજ વિવિધ વર્ગો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા પણ દર્શાવવામાં આવી હતી. વર્તમાન મામલે, એસઈબીસી, એસસી અને એસટી વર્ગોના ઉમેદવારો ઊભી અનામતના હક્કદાર છે અને દરેક વર્ગમાં મહિલા ઉમેદવારો માટે વધુ અનામત, શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ ઉમેદવાર માટે અનામત તથા જે

ઉમેદવારને ભૂતપૂર્વ સૈનિક તરીકે ગણવા પાત્રતા છે, તેના માટે પણ અનામત હતી.

(ડી) એ ઉલ્લેખ કરવો અત્યંત મહત્વનો છે કે ગુજરાત સિવિલ સર્વિસિસ વર્ગીકરણ અને ભરતી (સામાન્ય) નિયમો, ૧૯૬૭ નામે નિયમો અસ્તિત્વમાં છે (આગળ સુવિધા અને સંક્ષેપ માટે તેને સામાન્ય સેવા નિયમો તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવશે). આ નિયમો ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ રાજ્યને પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓના ઉપયોગમાં પ્રખ્યાપિત કરવામાં આવ્યા છે અને તે રાજ્ય હેઠળની સેવાઓ, પદો અને ભરતી પર લાગુ પડે છે. આ નિયમોમાં અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસ.ઈ.બી.સી.ની વ્યાખ્યા સમાવેશવામાં આવી છે. તે નીચે મુજબ છે :

૨. (iv) “અનુસૂચિત જાતિઓ” નો અર્થ એવી જાતિઓ, વંશો અથવા જનજાતિઓ, અથવા આવી જાતિઓ, વંશો અથવા જનજાતિઓના ભાગો અથવા તેમના આંતરિક સમૂહો, જે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૪૧ હેઠળ ગુજરાત રાજ્યના સંબંધમાં

અનુસૂચિત જાતિઓ તરીકે માનવામાં આવી હોય તે થાય છે;

૨. (v) “અનુસૂચિત જનજાતિઓ” નો અર્થ એવી જનજાતિઓ અથવા આદિવાસી સમુદાયો અથવા આવી જનજાતિઓ અથવા આદિવાસી સમુદાયોના ભાગો અથવા તેનાં અંતર્ગત જૂથો, જેઓને ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૪૨ હેઠળ ગુજરાત રાજ્યના સંબંધમાં અનુસૂચિત જનજાતિઓ તરીકે માનવામાં આવ્યા હોય;

૨. (vi-એ) “સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ” નો અર્થ એવો થાય છે કે સરકારના ઠરાવ, મજૂર, સમાજ કલ્યાણ અને આદિજાતિ વિકાસ વિભાગ, ક્રમાંક બી.સી.આર./ ૧૦૭૮/ ૧૩૭૩૪/ એચ, તા. ૧લી એપ્રિલ, ૧૯૭૮ દ્વારા રાજ્ય સરકાર દ્વારા સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ તરીકે નિર્ધારિત કરાયેલ એવી જાતિઓ, વર્ગો અને જૂથો;

(ઈ) સામાન્ય સેવા નિયમોની નિયમ ૮ નીચે મુજબ જોગવાઈ કરે છે :

૮. નિર્ધારિત લાયકાતો અંગેની શરત :

(૧) આ નિયમોની જોગવાઈઓના આધિન, કોઈપણ વ્યક્તિને કોઈ સેવા અથવા પદ પર નિયુક્ત કરવામાં આવશે નહીં, જો સુધી તે આવી સેવા અથવા પદ માટેની ભરતી સંબંધિત નિયમોમાં નિર્ધારિત, જો કોઈ હોય તો, લાયકાત (આગળથી જેને “નિર્ધારિત લાયકાતો” તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવે છે) ધરાવતો ન હોય.

@@ “(૧-એ) આ નિયમોમાં સમાયેલ જોગવાઈઓને આધીન રહી અને અન્ય કોઈપણ નિયમમાં સમાવાયેલ કોઈપણ બાબત છતાં, વર્ગ – ૪ ની હલકી સેવા સિવાય, કોઈપણ વ્યક્તિને સેવા અથવા પદ પર નિમણૂક કરવામાં આવશે નહીં, જો સુધી તે કમ્પ્યુટર એપ્લિકેશનના મૂળભૂત જ્ઞાન ધરાવતો ન હોય, જે ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ઇલેક્ટ્રોનિક એકેડિટેશન ઓફ કમ્પ્યુટર કોર્સિસ (ડીઓઈએસીસી) સોસાયટીના કોર્સ ઓન કમ્પ્યુટર કન્સેપ્ટ (સીસીસી)

ને સમકક્ષ હોય અથવા સરકાર સમયાંતરે નક્કી કરે તે કક્ષાનો હોય.”

(ર) જ્યાં નિર્ધારિત લાયકાતમાં વયમર્યાદા સંબંધિત લાયકાતનો સમાવેશ થાય છે, ત્યાં નિમણૂક સત્તાધિકારી [અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ] + [અને સામાજિક તથા શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ] ++ [અને સ્ત્રી ઉમેદવારોના હિતમાં]** સંબંધે, નીચે દર્શાવેલ હદ સુધી, એટલે કે :-

(એ) અધિનસ્ત સેવામાંની સેવા અથવા પદના મામલે અથવા રાજ્ય સેવામાંની એવી સેવા અંગે, જેમાં નિર્ધારિત વયમર્યાદા ચાલીસ વર્ષથી વધુ ન હોય, વયમર્યાદામાં પાંચ વર્ષની હદ સુધી છૂટછાટ આપવામાં આવી શકે છે.

**(બી) રાજ્ય સેવામાંની સેવા અથવા પદના મામલે, જેમાં નિર્ધારિત વયમર્યાદા ચાલીસ વર્ષથી વધુ હોય, વયમર્યાદામાં વધુમાં વધુ પાંચ વર્ષની હદ

સુધી છૂટછાટ આપવામાં આવી શકે છે, જેથી સેવામાં પ્રવેશ માટેની ઉચ્ચતર વયમર્યાદા પંચોતેર વર્ષથી વધુ ન થાય.

*** (સી) ઉપરોક્ત (બી) કલમ તરીકે પ્રતિસ્થાપિત.

(એફ) જનરલ સર્વિસિસ નિયમોની નિયમ ૧૬ અને ૧૬ બી નીચે મુજબ છે :

૧૬. નિયમોમાં શિથિલતા દ્વારા નિમણૂક :

આ નિયમોમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, રાજ્ય સરકાર જાહેર સેવાના હિતમાં :

(i) રક્ષણ સેવા અથવા સર્વ ભારત સેવાના અધિકારીની નિમણૂક કરીને કોઈ પદ ભરી શકે,

(ii) આ નિયમો હેઠળ નિર્ધારિત પદ્ધતિ સિવાયની અન્ય કોઈ પદ્ધતિથી કોઈપણ સેવા અથવા પદ પર નિમણૂક કરી શકે, અથવા

(iii) આ નિયમોની કોઈપણ જોગવાઈમાં શિથિલતા આપી શકે : પરંતુ શરતે કે જ્યાં કોઈ સેવા અથવા પદ પરની નિમણૂક કમિશન સાથે પરામર્શ કરીને કરવાની હોય, ત્યાં ઉપરોક્ત ખંડો (ii) અથવા (iii) હેઠળ આવી કોઈ નિમણૂક અથવા શિથિલતા કમિશન સાથે પરામર્શ કર્યા વિના કરવામાં આવશે નહીં.

****૧૬.બી. વ્યાવૃત્તિ :** રાજ્ય સેવાઓ અથવા અધિનસ્ત સેવાઓમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ સેવા અથવા પદોમાં ભરતી અથવા બઢતી સંબંધિત આ નિયમોમાં અથવા કોઈપણ નિયમો અથવા આદેશોમાં સમાવિષ્ટ કંઈપણ બાબત રાજ્ય સરકાર દ્વારા નીચે મુજબના વિષયો અંગે કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશોને અસર કરશે નહીં :

(એ) સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૬ના ખંડ (૪) ના અનુસરણમાં તે સેવા અથવા તે પદોને સંબંધિત કરવામાં આવનાર અનામતો,

(બી) વયમર્યાદામાં શિથિલતા, અને

(સી) અન્ય રાહતો, રાજ્યમાં અનુસૂચિત જાતિઓ,
અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગોને
સંબંધિત વ્યક્તિઓ બાબતે.

(જી) અરજીમાં પ્રશ્નાસ્પદ પદોને નિયમિત કરતા ભરતી નિયમો સમાવિષ્ટ છે. પાનું ક્રમાંક ૧૯૫ પર તા. ૨૩મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૯ની અધિસૂચના છે, જે રાજ્ય દ્વારા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ પ્રાપ્ત સત્તાનો ઉપયોગ કરીને અનુસચિવાલય સેવા હેઠળના ડી.વાય.એસ.ઓ.ના પદ માટે ભરતીની જોગવાઈ અને નિયમન કરવા માટે બહાર પાડવામાં આવી છે, અર્થાત્ અનુસચિવાલય સેવાઓમાં ડી.વાય.એસ.ઓ. (અનુસચિવાલય સેવાઓમાં) ભરતી નિયમો, ૨૦૦૯, જેમાં સીધી ભરતી દ્વારા નિમણૂક તથા અન્ય પદ્ધતિની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, જે બાબતે અમને સંબંધ નથી, કારણ કે અમારો સંબંધ સીધી ભરતી સાથે છે. તેના નિયમ – ૩ માં વયમર્યાદા અને શૈક્ષણિક લાયકાત નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, જે નીચે મુજબ છે :

૩. નિયમ રમાં ઉલ્લેખિત પદ પર સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના પરિણામના આધારે સીધી પસંદગી દ્વારા નિમણૂક માટે પાત્ર થવા, ઉમેદવાર,

(એ) વયે ૨૮ વર્ષથી વધુનો ન હોવો જોઈએ;

(બી) નીચે મુજબની લાયકાત ધરાવતો હોવો જોઈએ

(i) ભારતની અંદર કેન્દ્ર અથવા રાજ્યના અધિનિયમ દ્વારા અથવા તેના હેઠળ સ્થાપિત અથવા નિગમિત કોઈપણ યુનિવર્સિટીમાંથી પ્રાપ્ત ડિગ્રી; અથવા તેવી તરીકે માન્ય કરવામાં આવેલી કોઈ અન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થા, અથવા યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશન અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૩ હેઠળ યુનિવર્સિટી સમકક્ષ ગણાવેલી સંસ્થામાંથી પ્રાપ્ત પદવી, અથવા સરકાર દ્વારા માન્ય કરાયેલ સમકક્ષ લાયકાત ધરાવવી જોઈએ; અને

(ii) ગુજરાત સિવિલ સર્વિસીઝ વર્ગીકરણ અને ભરતી (સામાન્ય) નિયમો, ૧૯૬૭ મુજબ નિર્ધારિત કમ્પ્યુટર એપ્લિકેશનનું મૂળભૂત જ્ઞાન હોવું જોઈએ;

(સી) ગુજરાતી અને/અથવા હિન્દીનું પર્યાપ્ત જ્ઞાન ધરાવવું.

(એચ) રાજ્યએ પણ ડેપ્યુટી મામલતદાર વર્ગ-૩ ની ભરતીના નિયમો બનાવવાની રીત દ્વારા ભરવાનાં પદના સંબંધમાં તા. ૧૬મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૦ની અધિસૂચના બહાર પાડી છે, ત્યાં પણ આવશ્યક નિયમ નીચે મુજબ નિર્ધારિત કરવો જરૂરી છે :-

૩. (એ) નિયમ ૨ ના ઉપનિયમ (એ) અને (બી) હેઠળ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના પરિણામના આધારે બઢતી દ્વારા તથા સીધી પસંદગી દ્વારા થતી નિમણૂકો અનુક્રમે ૩:૧ ના પ્રમાણમાં કરવામાં આવશે; અને

(બી) નિયમ ૨ ના ઉપનિયમ (એ) ની કલમ (૧) અને (બી) હેઠળ આવક વિભાગની અધીનસ્ત સેવામાં કલાર્ક અથવા અંગ્રેજી ટાઈપિસ્ટ અથવા ગુજરાતી ટાઈપિસ્ટ અથવા કલાર્ક કમ ટાઈપિસ્ટ વર્ગ - ૩ ના કેડરમાંથી બઢતી દ્વારા થતી નિમણૂકો અનુક્રમે ૨:૧ ના પ્રમાણમાં કરવામાં આવશે.

૪. નિયમ ૨ માં ઉલ્લેખિત પદ પર સીધી પસંદગી દ્વારા નિમણૂક માટે પાત્ર થવા માટે, ઉમેદવાર,

(એ) ૨૮ વર્ષની વયથી વધુનો ન હોવો જોઈએ;

(બી) નીચે મુજબની લાયકાત ધરાવતો હોવો જોઈએ—

(i) ભારતની અંદર કેન્દ્રીય અથવા રાજ્ય અધિનિયમ દ્વારા અથવા તેના હેઠળ સ્થાપિત અથવા સમાવિષ્ટ કોઈપણ યુનિવર્સિટીમાંથી પ્રાપ્ત પદવી; અથવા તેવી રીતે માન્ય કોઈ અન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થા અથવા યુનિવર્સિટી ગ્રાન્ટ્સ કમિશન અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૩ હેઠળ યુનિવર્સિટી તરીકે માન્ય ગણાવેલ સંસ્થામાંથી પ્રાપ્ત પદવી; અથવા સરકાર દ્વારા માન્ય સમકક્ષ લાયકાત ધરાવતો હોવો જોઈએ; અને

(ii) ગુજરાત સિવિલ સર્વિસિસ વર્ગીકરણ અને ભરતી (સામાન્ય) નિયમો ૧૯૬૭માં નિર્ધારિત મુજબ કમ્પ્યુટર એપ્લિકેશનનું મૂળભૂત જ્ઞાન;

(સી) ગુજરાતી અને/અથવા હિન્દીનું પર્યાપ્ત જ્ઞાન ધરાવવું.

(આઈ) આ નિયમોમાં નોંધ લેવા યોગ્ય મહત્વના તથ્યો એ છે કે, ભરતીની યોજનામાં જોગવાઈ કરેલ મુજબ, આ નિયમોનો અમલ ગુજરાત સિવિલ સર્વિસિસ વર્ગીકરણ અને ભરતી (સામાન્ય) નિયમો, ૧૯૬૭ સાથે સુસંગત રીતે કરવામાં આવવાનો છે.

(જે) ગુજરાત સચિવાલય સહાયક, ડેપ્યુટી મામલતદાર અને વેચાણ કર નિરીક્ષકના પદ પર ભરતી માટેની પરીક્ષાની પદ્ધતિને પાછી ખેંચવા માટે ભારતના સંવિધાનના કલમ ૩૦૯ ની જોગવાઈના ઉપબંધ દ્વારા તેને સોંપાયેલ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને રાજ્યએ તા. ૨૮મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૭૯ની સૂચના પ્રસિદ્ધ કરી છે.

(કે) આ નિયમોને ગુજરાત સચિવાલય સહાયકો, ડેપ્યુટી મામલતદારો અને સેલ્સ ટેક્સ નિરીક્ષકો ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ તરીકે નામ આપવામાં આવ્યું છે. તેઓને ગુજરાત સચિવાલય ડેપ્યુટી સેક્શન અધિકારીઓના સંદર્ભ તરીકે ગણવામાં આવશે. ઉપરોક્ત નિયમમાં નીચે મુજબની જોગવાઈ પણ કરવામાં આવી છે :-

૨ (સી) “પરીક્ષા” નો અર્થ નિયમ ૩ માં નિર્દિષ્ટ સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા એવો થાય છે; ૨ (ડી) “અનુસૂચિ” નો અર્થ આ નિયમોને સંલગ્ન અનુસૂચિ એવો થાય છે; ૨ (ઈ) “અનુસૂચિત પદો” નો અર્થ અનુસૂચિ-૧ માં નિર્દિષ્ટ પદો એવો થાય છે।

અનુસૂચિ – ૧

(જુઓ નિયમ, ૧, ૧(૨), ૨(ઈ), ૩, ૫, ૬, ૭(૧), ૯, ૧૦,
૧૪(૧) અને ૧૬)

વર્ગ ૩

૧. સહાયકો. (હવે આ પદને ડી.વાય.એસ.ઓ. તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.)

૨. નાયબ મામલતદારો.

૩. વેચાણવેરા નિરીક્ષકો.

-----XXXX-----

૩. પંચ દર વર્ષે અમદાવાદ ખાતે અનુસૂચિ ૩ માં નિર્દિષ્ટ વિભાગો/કચેરીઓમાં અનુસૂચિત પદો પર ભરતી માટે ઉમેદવારોની પસંદગી કરવા માટે સામાન્ય રીતે ઓક્ટોબર મહિનામાં સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા યોજશે. અનુસૂચિ ૧ માં નિર્દિષ્ટ કોઈપણ પદ માટેની પરીક્ષામાં આ પૈકીના કોઈપણ સ્થળે ઉપસ્થિત થનાર ઉમેદવારોની સંખ્યા ૧૫ કરતાં વધુ હોય તો પરીક્ષા રાજકોટ અને વડોદરા ખાતે પણ યોજી શકાય છે.

૪. ઉમેદવારોએ પરીક્ષામાં પોતાના ખર્ચે હાજર થવું પડશે.

પ. દર વર્ષે સચિવાલયનો સંબંધિત વિભાગ, સરકાર સામાન્ય અથવા વિશેષ આદેશો દ્વારા જે વિગતો, જો હોય તો, નિર્દેશિત કરે તે સાથે, આવતા વર્ષની ૧લી એપ્રિલથી શરૂ થનારા આગામી વર્ષ માટે વિવિધ અનુસૂચિત પદો માટેના નવા ભરતીધારકોની આવશ્યકતાઓ અંગેની જાણ ૩૦મી એપ્રિલથી મોડું ન થાય તે પહેલાં સામાન્ય વહીવટ વિભાગને કરશે. સામાન્ય વહીવટ વિભાગ આવી આવશ્યકતાઓ, જો તેની પોતાની કોઈ આવશ્યકતાઓ હોય તો તે સાથે, તે વર્ષની જૂન મહિનાના અંત પહેલા પંચને પ્રસારિત કરશે.

૭. (૧) આસિસ્ટન્ટ/ડેપ્યુટી મામલતદાર/સેલ્સ ટેક્સ ઇન્સ્પેક્ટરના પદ માટેનો ઉમેદવાર દરેક વખતે કમિશન દ્વારા બહાર પાડવામાં આવનાર જાહેરાતોની તારીખે ૨૦ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરેલો હોવો જોઈએ અને ૨૮ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરેલી ન હોવી જોઈએ.

(૨) ઉપનિયમ (૧) માં સમાવિષ્ટ કોઈપણ જોગવાઈ હોવા છતાં, જણાવેલ ઉપનિયમમાં નિર્ધારિત મહત્તમ વય મર્યાદા

(i) સરકાર હેઠળના પદ અને સેવાઓમાં ભરતીના હેતુ માટે સરકાર દ્વારા તેવી રીતે માન્ય ગણાયેલી અનુસૂચિત જાતિ

અને અનુસૂચિત જનજાતિના ઉમેદવારોના કિસ્સામાં ૩૩ વર્ષ;

(ii) શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ ઉમેદવારોના કિસ્સામાં ૩૮ વર્ષ, શરતે કે તેઓ આવી દિવ્યાંગતા દર્શાવતું માન્યતા પ્રાપ્ત તબીબી વ્યવસાયીનું તબીબી પ્રમાણપત્ર સાથે પદો માટે અરજી કરે અથવા રોજગાર વિનિમય કચેરી મારફતે અરજી કરે, જ્યાં તેમણે શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ વ્યક્તિ તરીકે પોતાના નામ નોંધાવ્યાં હોય.

(iii) ભૂતપૂર્વ સૈનિકોના મામલે, સંબંધિત સમયે અમલમાં હોઈ શકે તેવા સામાન્ય આદેશો અનુસાર વયમાં છૂટછાટ આપવામાં આવશે.

(iv) કાયદામાં સ્નાતક અને કાનૂની વિભાગમાં અથવા ગુજરાત વિધાનસભા સચિવાલયમાં સહાયકો તરીકે નિમણૂક મેળવવા ઈચ્છુક ઉમેદવારોના કિસ્સામાં ૩૦ વર્ષ.

૧૦. જે ઉમેદવાર અનુસૂચિત પદોમાંથી એક કરતાં વધુ પદો માટે સ્પર્ધા કરવા ઈચ્છે છે, તે આવા તમામ પદો માટે એક જ અરજી રજૂ કરી શકશે અને સિંગલ અરજીમાં તે કયા પદો માટે વિચારણા થવા ઈચ્છે છે તે પસંદગીક્રમ મુજબ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવશે. જે ઉમેદવારો અરજી કરશે અને નિયત ફી ચૂકવશે, તેમને પરીક્ષામાં પ્રવેશ અપાશે.

જોકે, જો કોઈપણ સમયે ઉમેદવાર જરૂરી શૈક્ષણિક લાયકાતો ધરાવતો નથી અથવા નિયત વયમર્યાદાની અંદર નથી, અથવા ઉપરોક્ત નિયમ ૮ અનુસાર પાત્રતા ધરાવતો નથી, એવું જણાશે, તો લાયક ઉમેદવારોની યાદી તૈયાર કરતી વખતે આયોગ દ્વારા પરીક્ષા માટે નક્કી કરાયેલ લાયકાતધોરણ તે હાંસલ કરેલ હોય તોપણ તેની ઉમેદવારી રદ કરવા પાત્ર બનશે.

૧૧. પરીક્ષામાં અનુસૂચિ ૨ માં નિર્દિષ્ટ પ્રશ્નપત્રોનો સમાવેશ થશે. દરેક પ્રશ્નપત્ર માટેનો અભ્યાસક્રમ કમિશન દ્વારા સમયાંતરે જેમ નક્કી કરવામાં આવે તેમ રહેશે. અરજીપત્રક સાથે આપવામાં આવનાર પુસ્તિકામાં કમિશન ઉમેદવારોને તે અભ્યાસક્રમોની જાણ કરશે. દરેક પ્રશ્નપત્ર ૧૦૦ ગુણનો રહેશે અને તેની અવધિ કમિશન દ્વારા સમયાંતરે જેમ નક્કી કરવામાં આવે તેમ રહેશે.

૧૨. પરીક્ષાનું માધ્યમ ગુજરાતી રહેશે, પરંતુ અનુસૂચિ ૨ માં નિર્દિષ્ટ પેપર ૨ ના મામલે, તે તમામ ઉમેદવારો માટે માત્ર અંગ્રેજી જ રહેશે.

૧૩. આ પરીક્ષા માટેનો અર્હતા ધોરણ આયોગ દ્વારા સમયાંતરે નક્કી કરવામાં આવશે.

૧૪.(૧) અનુસૂચિત પદોમાંથી એક અથવા વધુ પદ માટે યોજાતી પરીક્ષામાં ઉપસ્થિત થવા માટે અરજી કરનાર ઉમેદવારને તેની અરજી સાથે રૂ.૨૦/ ની અરજી ફી ભરવી આવશ્યક રહેશે. જોકે, અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ તથા સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ, જેમાં ભટકી જનજાતિઓ અને વિમુક્ત જનજાતિઓનો સમાવેશ થાય છે, તેઓએ માત્ર રૂ.૫/ ની અરજી ફી જ ભરવાની રહેશે.

(૨) કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં અરજી પરત ખેંચવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે નહીં અને એકવાર ભરવામાં આવેલી ફી પરત કરવામાં આવશે નહીં અથવા આગામી પરીક્ષા માટે જાળવી રાખવામાં આવશે નહીં.

૧૫.(૧) પરીક્ષામાં દરેક ઉમેદવારે મેળવેલા કુલ ગુણોને ધ્યાનમાં લઈ આયોગ ઉમેદવારોના નામોને ગુણક્રમ અનુસાર ક્રમબદ્ધ ગોઠવશે અને અર્હ ઉમેદવારોની યાદી તૈયાર કરશે.

(૨) લાયક ઉમેદવારોમાંથી, આયોગ પરીક્ષાના પરિણામના આધારે ભરવાનાં જરૂરી અનામત વિનાનાં ખાલી પડેલ પદો પર નિમણૂક માટેની આવશ્યકતાઓ અનુસાર ઉમેદવારોના નામોની ભલામણ કરશે :

પરંતુ શરતે કે, તે આ પરિણામમાં તે વર્ગોના ઉમેદવારોનાં નામો પણ સામેલ કરશે, જેમના માટે પદો અનામત રાખવામાં આવ્યા છે, પ્રત્યેક વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલ ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યાની મર્યાદા સુધી, જે સામાન્ય ધોરણના આધારે ભરી શકાતી નથી, અનામત કોટામાં રહેલી ખામી પૂરી કરવા માટે શિથિલ ધોરણ અનુસાર, નિમણૂક માટે તેમની યોગ્યતા આધીન, અને તેમને પ્રતિભાના આધારે પ્રાપ્ત થયેલ ક્રમને અવગણીને.

(૩) આયોગ ઉપનિયમ (૨) હેઠળ આયોગ દ્વારા ભલામણ કરાયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યાના આશરે અડધા જેટલી સંખ્યામાં લાયક ઉમેદવારોના નામ દર્શાવતી પ્રતીક્ષા યાદી પણ તૈયાર કરશે, તેમજ અનામત વર્ગોની યાદી પણ, જેથી માંગ થતા સરકારને વધુ ઉમેદવારોની ભલામણ કરી શકાય.

(જ) (એ) પરીક્ષાનું પરિણામ નીચે મુજબ ત્રણ ભાગોમાં વહેંચવામાં આવશે :

ભાગ ૧—સરકારને ભલામણ કરવા યોગ્ય ઉમેદવારોના નામો;

ભાગ ૨—આગામી પરીક્ષાનું પરિણામ પ્રકાશિત થાય ત્યાં સુધી પ્રતીક્ષા યાદીમાં રાખવાના ઉમેદવારોના નામો.

ભાગ ૩—ઉપરોક્ત ભાગ ૧ અને ૨ માં સમાવેશ ન થયેલા ઉમેદવારોના નામો.

(બી) ભાગ ૧ અને ૨ માં સમાવાયેલા ઉમેદવારોના નામો સરકારના રાજપત્રમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. પરિણામના તમામ ત્રણેય ભાગો પંચના સૂચના ફલક પર પ્રદર્શિત કરવામાં આવશે.

(પ)(એ) વ્યક્તિગત ઉમેદવારોને પરીક્ષાનું પરિણામ કયા પ્રારૂપમાં અને કઈ રીતથી સંદેશવામાં આવશે તે પંચ નક્કી કરશે અને પરિણામ અંગે તેમની સાથે પંચ વધુ પત્રવ્યવહારમાં પ્રવેશ કરશે નહીં.

(બી) આયોગ સરકારી ગેઝેટમાં આ રીતે પ્રકાશિત થયેલા પરિણામની એક નકલ સામાન્ય વહીવટ વિભાગને મોકલશે.

૧૬. વિવિધ અનુસૂચિત પદો પર નિમણૂક માટે પસંદ થયેલા ઉમેદવારોનું ફાળવણી, ઉમેદવારો દ્વારા પરીક્ષા માટેની તેમની અરજીમાં કોઈ વિશિષ્ટ પદ માટે, જો કોઈ હોય, દર્શાવાયેલ પસંદગી તથા કમિશન દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણને ધ્યાનમાં રાખીને, સામાન્ય વહીવટ વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવશે. પરીક્ષામાં સફળતા મેળવનાર ઉમેદવારને માત્ર તે આધાર પર નિમણૂકનો કોઈ હક પ્રાપ્ત થતો નથી અને, આવશ્યક માનવામાં આવે તેવી પૂછપરછ કર્યા બાદ, જો નિમણૂક સત્તાધિકારીને સંતોષ થાય કે ઉમેદવાર તમામ દૃષ્ટિએ જાહેર સેવા માટે યોગ્ય નથી, તો તેવા ઉમેદવારને અવગણવો નિમણૂક સત્તાધિકારી માટે ખુલ્લો રહેશે. કોઈ ઉમેદવાર કોઈપણ પદ પર નિમણૂકની ઓફર સ્વીકારવાનો ઇનકાર કરે તે સ્થિતિમાં, તેની નિમણૂક રદ કરવામાં આવશે અને તેનું નામ પસંદ થયેલા ઉમેદવારોની યાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવશે.

(એલ) સંકલનના પાનું ક્રમાંક ૧૦૯ પરનો તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬નો સરકારી ઠરાવ એવો ઉપબંધ કરે છે કે સામાન્ય વર્ગની યાદીમાં ગુણક્રમના આધારે આવનાર એમ.આર.સી. ઉમેદવારોની ગણતરી તે રીતે કરવામાં આવે કે તેથી તેઓની બેઠકો ખાલી ગણાય અને તેમની સંબંધિત શ્રેણીઓના ઉમેદવારોને તેમના ગુણક્રમ

અનુસાર સ્થાન મળે. ઉક્ત ઠરાવનો સંબંધિત અવતરણ નીચે મુજબ રજૂ કરવો યોગ્ય છે:

ગુજરાત કર્મચારી ઉત્કર્ષ મંડળ (એક્શન કમિટી) ના પ્રતિનિધિઓ અને રાજ્ય સરકાર વચ્ચે તા. ૪મી જૂન, ૧૯૮૬ ના રોજ થયેલ કરારનો મુદ્દા ક્રમાંક ૧ નીચે મુજબ છે :

“સીધી ભરતીમાં, અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિનો તે ઉમેદવાર, જેના માટે આરક્ષણ કરવામાં આવ્યું છે અને જે પોતાની પ્રતિભાના આધારે આવે છે, તેને અનામત ન હોય તેવી ખાલી જગ્યાઓ સામે ગણવામાં આવશે. આરક્ષણનો ટકા તેઓ જે પોતાની પ્રતિભાના આધારે આવે છે તેમની ઉપરાંત લાગુ કરવામાં આવશે”.

૨. સાવચેતીપૂર્વક વિચારણા કર્યા બાદ, સરકારે ઉપરોક્ત કરાર અમલમાં મૂકવાનો નિર્ણય કર્યો છે અને તે અનુસંધાને આથી નક્કી કરતાં આનંદ અનુભવે છે કે જ્યાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને સંબંધિત સભ્યો રાજ્ય સેવાઓ અથવા આદીન સેવાઓ અને પંચાયત સેવાઓમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ સેવા અથવા પદ પર સીધી પસંદગી દ્વારા નિમણૂક માટે માત્ર મેરિટના આધારે પસંદ કરવામાં આવે, ત્યાં આવા સભ્યોને, આવી જાતિઓ

અને જનજાતિઓને સંબંધિત ન હોય તેવા અન્ય ઉમેદવારોની સાથે, મેરિટના આધારે ભરાતી અનામત રહિત જગ્યાઓ પર નિમણૂક માટે વિચારવામાં આવશે અને આવી જાતિઓ અને જનજાતિઓને સંબંધિત સભ્યોની મેરિટના આધારે કરવામાં આવેલી આવી નિમણૂકથી, સમયાંતરે બહાર પાડવામાં આવેલા સરકારી આદેશો હેઠળ તેમના માટે અનામત રાખવામાં આવેલી સેવાઓમાં અથવા પદો પર નિમણૂક મેળવવા અંગે આવી જાતિઓ અને જનજાતિઓના સભ્યોના દાવાઓ ઉપર કોઈ પણ રીતે પ્રતિકૂળ અસર પડશે નહીં.

(એમ) રાજ્ય – સામાવાળા ક્રમાંક ૧ એ આર.કે. સબરવાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં થયેલ નિર્ણયને અનુસરીને તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯ નો ઠરાવ બહાર પાડ્યો, જેમાં ફરી એકવાર પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગ સામે સમાયોજિત કરવાના રહે અને તેમના સંબંધિત અનામત હિસ્સા સામે નહીં. આ ઠરાવમાં રોસ્ટરની અમલવારી અંગે પણ વધુ સ્પષ્ટતા કરવામાં આવી છે અને તેના પરિણેદ ક્રમાંક ૪ માં, જે પૃષ્ઠ ક્રમાંક ૧૧૨ પર છે, તેમાં સ્પષ્ટપણે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યા મુજબ, અનામત વર્ગના હોવા છતાં પોતાના ગુણક્રમના આધારે નિયુક્ત કરવામાં આવેલા વ્યક્તિઓને તેમના

અનામત હિસ્સા સામે ગણવાના નથી. સંકલનના પૃષ્ઠ ક્રમાંક ૧૧૩ પર આવેલ પરિષ્કેદ ક્રમાંક ૫ સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ શબ્દોમાં જોગવાઈ કરે છે કે સીધી ભરતી દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલા અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અથવા એસ.ઈ.બી.સી. વર્ગના એવા વ્યક્તિઓ, જેમની નિયુક્તિ તેમના ગુણક્રમના આધારે થઈ હોય અને અનામત હિસ્સાના આધારે નહીં થઈ હોય, તેઓને તેમના અનામત હિસ્સા સામે ગણવાના નથી અને તેઓને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે ગણવાના રહેશે, અને આ જોગવાઈ ગુજરાત રાજ્ય હેઠળ કાર્યરત સર્વે માટે, અર્થાત યુનિવર્સિટીઓ, શાળાઓ, કોલેજો તથા અન્ય તમામ સંસ્થાઓ સહિત, લાગુ કરવામાં આવી છે.

(એન) ગુજરાત રાજ્યએ અનામત વર્ગોને શિથિલતા અને રાહત બાબતની સ્પષ્ટતા શીર્ષક હેઠળ તા. ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦નો પરિપત્ર બહાર પાડ્યો હતો, જેમાં અગાઉના તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના ઠરાવને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ નોંધપાત્ર હકીકત એ છે કે ઉપરોક્ત ઉદ્દેશિત અગાઉના તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯ના ઠરાવમાં તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના ઠરાવનો કોઈ ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો નથી અને અહીં તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯નો ઠરાવ પણ ઉદ્દેશિત છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તેને ઠરાવ

અંગેની સમજાણી અથવા સ્પષ્ટતા કહી શકાય અને તે માત્ર ઉપ સચિવ દ્વારા હસ્તાક્ષરિત પરિપત્ર સ્વરૂપે જ બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું, તથા લેખિત જવાબ અને સોગંદનામામાંથી જોવામાં આવે તેમ, તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૬૬ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ગુજરાત સરકારના નામે જારી કરવામાં આવ્યું હતું. આ સ્પષ્ટીકરણમાં એ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે ભારત સરકારના તા. ૧લી જુલાઈ, ૧૯૯૮ના જ્ઞાપન મુજબ રાજ્ય સરકારે સ્પષ્ટ કરવાનો નિર્ણય કર્યો છે કે અનુસૂચિત જનજાતિ, અનુસૂચિત જાતિ અને એસઈબીસી વર્ગના ઉમેદવારો, જો સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારને લાગુ પડતા સમકક્ષ ધોરણના આધારે પસંદ થાય, તો તેમને તેમની અનામત ટકાવારી સામે ગણવામાં આવશે નહીં, પરંતુ તેઓને સામાન્ય ટકાવારી સામે ગણવામાં આવશે. જોકે, અનુસૂચિત જનજાતિ, અનુસૂચિત જાતિ અને એસઈબીસી વર્ગના તે ઉમેદવારો, જેઓ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારને અન્યથા લાગુ પડતા ધોરણોમાં શિથિલતા આપીને, અર્થાત્ ઉંમર મર્યાદા, અનુભવ લાયકાત, લેખિત પરીક્ષા માટે ઉપલબ્ધ પ્રયાસોની સંખ્યા, જેના પરિણામે વિચારણા માટેનો વિસ્તાર વધુ વ્યાપક બને છે, તેના આધારે પસંદ કરવામાં આવ્યા હોય, તેઓને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો સામે ગણવામાં નહીં આવે અને તેઓને ફક્ત સંબંધિત અનામત વર્ગની ટકાવારી સામે જ ગણવાના રહેશે, અને એવું પણ જણાવવામાં

આવ્યું છે કે તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯ના ઠરાવનો અમલ કરતી વખતે, આ સ્પષ્ટીકરણ મુજબ તે બાબતનો સમાવેશ કરવો પડશે. આ ઠરાવ સંકલનના પાનું નં. ૧૪૧ અને ૧૪૨ પર રજૂ કરવામાં આવ્યો છે.

(ઓ) ગુજરાત રાજ્ય – સામાવાળા ક્રમાંક ૧ એ ૨૩મી જુલાઈ, ૨૦૦૪ના રોજ વધુ એક પરિપત્ર બહાર પાડી તેમાં ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯ અને ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ના ઠરાવનો ઉલ્લેખ કરીને, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, એવો દાવો કર્યો કે સામાન્ય વહીવટ વિભાગ દ્વારા ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ના રોજ બહાર પાડવામાં આવેલા પરિપત્ર મુજબ, અનુસૂચિત જનજાતિ, અનુસૂચિત જાતિ અને સામાજિક તથા શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગના ઉમેદવારોની પસંદગી સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોને લાગુ પડતા ધોરણો લાગુ કરીને કરવામાં આવી હોય, તો તેઓને માત્ર સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ સામે જ ગણવા અને સમાયોજિત કરવા પડે અને તેમને અનામત વર્ગોની ખાલી જગ્યાઓ સામે સમાયોજિત કરી શકાય નહીં; અને જ્યાં ઉપરની વચમર્યાદામાં શિથિલતા, અનુભવ સંબંધિત નિર્ધારિત લાયકાતના માપદંડમાં શિથિલતા, લેખિત પરીક્ષામાં હાજર થવાની તકોમાં શિથિલતા અથવા વિચારવિસ્તારનો વિસ્તાર કરતી કોઈપણ અન્ય શિથિલતા આપવામાં આવી હોય અને ઉમેદવારોની

પસંદગી આવા ધોરણો, એટલે કે શિથિલ કરાયેલા ધોરણોના આધારે કરવામાં આવી હોય, ત્યાં એવા અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને, સમકક્ષ ગુણ પ્રાપ્ત થવાને કારણે એમ.આર.સી.નું લેબલ ધરાવતા હોય તો પણ, અનારક્ષિત ખાલી જગ્યાઓ સામે ગણવામાં આવી શકે નહીં અને તેઓને ફક્ત તેમના સંબંધિત વર્ગ સામે જ ગણવામાં આવશે. તેથી, સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં પરીક્ષા ફીમાં કોઈ શિથિલતા આપવામાં આવી હોય ત્યારે, અનામત વર્ગના આવા ઉમેદવારો, જેઓએ આ લાભ લીધો હોય અને અન્ય કોઈ શિથિલ માપદંડનો લાભ લીધા વિના પસંદગી પામ્યા હોય, એવા ઉમેદવારોને પણ તેમના ગુણક્રમના આધારે અનારક્ષિત વર્ગ સામે ગણવામાં આવશે કે કેમ, તે પ્રશ્ન ઊભો થાય છે. તે અંગે સ્પષ્ટીકરણો આપવામાં આવ્યા હતા અને તેથી પરિપત્રમાં એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હતું કે અનામત વર્ગના ઉમેદવારો કોઈપણ રાહત, શિથિલતા કે છૂટનો લાભ લીધા વિના સામાન્ય વર્ગ સાથે સ્પર્ધા કરીને પોતાની પ્રતિભાના આધારે પસંદગી પામ્યા હોય, તો જ તેઓને અનામત વર્ગ સામે સમાયોજિત ન કરવાના. પરંતુ, સ્પર્ધાત્મક લેખિત પરીક્ષા અથવા મુલાકાતમાં શિથિલતાના આધારે પસંદ થયેલા અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને તેમના સંબંધિત વર્ગ તરીકે જ ગણવા અને તે મુજબ જ સમાયોજિત કરવાના, ભલે એવા ઉમેદવારો શિથિલતાના આધારે પસંદ થયેલા ન હોય અને શુદ્ધ પ્રતિભાના આધારે પસંદ

થયેલા હોય, પરંતુ તેમણે ફક્ત પરીક્ષા ફીમાં મળતી છૂટનો જ લાભ લીધો હોય, તો તેઓને સામાન્ય વર્ગ સામે ગણવામાં અથવા સમાયોજિત કરવામાં આવશે.

(પી) રાજ્ય તરફથી દાખલ કરાયેલ પ્રત્યુત્તર સોગંદનામું સંકલનના પાનું ક્રમાંક ૧૩૩ પર છે. શપથકર્તાએ એ આધારે ત્રણ પ્રાથમિક વાંધાઓ ઉઠાવ્યા છે કે અરજદારોના કોઈ અધિકારનું, તો દૂરની વાત મૂળભૂત અધિકારનું પણ, ઉલ્લંઘન થયું નથી અને રાજ્યની કાર્યવાહી અનામતો અંગેની રાજ્યની નીતિ સાથે સુસંગત છે. બીજું, એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે જરૂરી પક્ષકારોને જોડવામાં ન આવ્યા હોવાના દોષથી અરજી દુષિત બની છે, કારણ કે અસર પામી શકે તેવા ઉમેદવારોને પક્ષ-સામાવાળા તરીકે જોડવામાં આવ્યા નથી; અને ત્રીજું, ૧૯૮૬થી અમલમાં રહેલી રાજ્યની સ્પષ્ટ નીતિ, તથા વર્ષ ૨૦૦૦ અને ૨૦૦૪ની સ્પષ્ટીકરણો દ્વારા અનુસરાયેલી નીતિ, અરજદારોના જ્ઞાનમાં પૂરતી હતી અને નીતિનું જ્ઞાન હોવા છતાં ત્યારબાદ ભરતી પ્રક્રિયામાં ભાગ લેવો, અરજદારો વિરુદ્ધ પ્રતિબંધરૂપ સિદ્ધાંત તરીકે કાર્ય કરશે અને તેમને પાછા ફરીને તે જ નીતિને પડકારતાં અટકાવશે, કારણ કે નીતિને સ્વીકારીને અને તેમાં પ્રવેશ કરીને તેમણે ભરતી પ્રક્રિયામાં ભાગ લીધો છે અને તેથી ભરતી

કાર્યવાહીમાં તેઓ સફળ ન થયા હોય ત્યારે તેને પડકારવાનો તેમને કોઈ અધિકાર રહેતો નથી.

(ક્યૂ) સોગંદનામાના સોગંદધારકે શપથપૂર્વક જણાવ્યું છે કે રાજ્યની નીતિરૂપ અનામત, ભારત સરકારના તારીખ ૧લી જુલાઈ, ૧૯૯૮ના કાર્યાલય સ્મરણપત્રમાંથી જે નીતિ નિષ્કર્ષિત થઈ શકે છે તેના આધારે છે, જેની નકલ આ સંકલનના પાનાં ક્રમાંક ૧૩૯ પર રજૂ કરવામાં આવી છે.

(આર) ભારત સરકારનું ૧લી જુલાઈ, ૧૯૯૮ તારીખનું કાર્યાલય સ્મરણપત્ર એવું નિર્ધારિત કરે છે કે જ્યાં પસંદગીમાં શિથિલ ધોરણ લાગુ કરવામાં આવે છે, જેમ કે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગના ઉમેદવારો માટે ઉંમર મર્યાદા, અનુભવની લાયકાત, પરીક્ષામાં હાજર થવાની મંજૂરી, તેમજ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે જે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તેના કરતાં વિશાળ વિચારણા ક્ષેત્રનો વિસ્તાર આપવામાં આવે, ત્યારે આવા શિથિલ માપદંડના આધારે પસંદ થયેલા અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગના ઉમેદવારોને અનારક્ષિત વર્ગ સામે

સમાયોજિત કરવાની આવશ્યકતા રહેશે નહીં અને તેથી તેમને આ કોટા માટે નિર્ધારિત આરક્ષિત વર્ગમાં જ પોતાની ખાલી જગ્યાઓ સ્વીકારવી પડશે.

(એસ) અરજદારોએ અન્ય બાબતો સહિત પુનર્જવાબ દાખલ કર્યો છે, જેમાં એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે રાજ્યએ તારીખ ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના ઠરાવમાં પ્રસિદ્ધ કરેલો નીતિ-નિર્ણય, સંબંધિત ક્ષેત્રને નિયંત્રિત કરતી નિયમસમાન શક્તિ ધરાવતો હતો અને જણાવેલ ઠરાવને અનુસરે તે રીતે, વ્યવસાયના નિયમો હેઠળની પ્રક્રિયા અપનાવીને, યોગ્ય સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા પ્રતિસ્થાપનથી કે તે જ નીતિમાં ફેરફાર કરીને, ત્યારબાદ તેમાં ફેરફાર કરી શકાય નહીં અથવા તેની અસર ઘટાડવામાં આવી શકે નહીં. બીજા શબ્દોમાં, એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે ૨૦૦૨નું પરિપત્ર વગેરે દ્વારા નીતિમાં ફેરફાર કરી શકાય નહીં, કારણ કે અગાઉનો ઠરાવ અનુવર્તી સ્પષ્ટીકરણોના આધારે અમલથી વંચિત રાખવાનો નહોતો, અને તે સ્પષ્ટીકરણો પણ એ જ સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા બહાર પાડવામાં આવ્યા નહોતા. આ ઠરાવનો સ્વભાવ કાર્યપાલક સૂચનાઓનો છે, જે રાજ્યએ અનુચ્છેદ ૧૬૧ અને ૧૬૨ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને બહાર પાડેલા નિયમોમાં રહેલી ખામી પૂરી કરે

છે, જ્યારે પરિપત્ર વધુમાં વધુ, અથવા સામાવાળાના કહેવા મુજબ પણ, માત્ર અનુચ્છેદ ૧૬૬ના અમલમાં જ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો. રાજેશ કુમાર દરિયા વિ. રાજસ્થાન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન અને અન્યનો કેસ, જે (૨૦૦૭) ૮ સુપ્રીમ કોર્ટ કેસિસ ૭૮૫ માં અહેવાલિત છે, તેમજ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ અને અન્ય (ઉપરોક્ત), જેનો ઉલ્લેખ મેમોમાં જ કરવામાં આવ્યો છે, અને જિતેન્દ્રકુમાર સિંહ અને અન્ય એક વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. અને અન્યનો સર્વોચ્ચ અદાલતનો નિર્ણય, જે (૨૦૧૦) ૩ એસ.સી.સી. ૧૧૯ માં અહેવાલિત છે.

(ટી) ગુજરાત જાહેર સેવા આયોગ (જી.પી.એસ.સી.) – સામાવાળા ક્રમાંક ૨ એ તેના ઉપસચિવ મારફતે સોગંદનામું દાખલ કરીને, સામાન્ય રીતે, રાજ્યએ તેના સોગંદનામામાં જે દલીલો કરી હતી તે જ દલીલો કરી છે. જી.પી.એસ.સી. – સામાવાળા ક્રમાંક ૨ એ પરિષ્કેદ ક્રમાંક ૪.૧ માં ઉલ્લેખ કર્યો છે કે ભરતી નિયમોનું પાલન કરવામાં આવ્યું હતું અને પરીક્ષા યોજવા માટેના પરીક્ષા નિયમોનું પણ પાલન કરવામાં આવ્યું છે. પરિષ્કેદ ક્રમાંક ૪.૮ માં, આયોગે જણાવ્યું છે કે તેણે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતનું

અનુસરણ કર્યું છે. પરિણેદ ક્રમાંક ૪.૯ માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે અરજદારોને માત્ર ૧૪૦ અને ૧૩૯ ગુણ પ્રાપ્ત થયા હતા અને તેથી તેઓ યાદીમાં સ્થાન પામી શક્યા નહોતા, કારણ કે તેમની જ શ્રેણીના ઉમેદવારોએ વધુ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હતા અને તેમને આપવામાં આવેલી વયશિથિલતા તથા અન્ય શિથિલતાઓના કારણે તેમને ફક્ત તેમની અનુક્રમે સંબંધિત શ્રેણી સામે જ સમાયોજિત કરવામાં આવવું જરૂરી હતું.

(ચૂ) પ્રતિઉત્તર શપથપત્ર સામાવાળા નં. ૨ તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલનો જવાબ આપવા માટે દાખલ કરવામાં આવ્યું છે. અરજદારોએ જનરલ ભરતી નિયમો ૧૯૬૭ પર, ખાસ કરીને નિયમ-૮ અને નિયમ ૮(૨) થી (૯) પર, આ દલીલ માટે આધાર મૂક્યો છે કે વયમર્યાદામાં છૂટછાટ અંગેની સવલત કાયદેસરના નિયમો મુજબ અરજદારોને ઉપલબ્ધ હતી. અરજદારોએ પ્રતિઉત્તરમાં વધુમાં આ પણ અવરેલ કર્યું છે, જે નીચે મુજબ પુનઃઉત્પન્ન કરવું આવશ્યક છે :-

જે. કે જાહેરાત ક્રમાંક ૨૦ ની કલમ - ૩ માં વય અંગે જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. તે મુજબ, અરજી પ્રાપ્ત કરવાની છેલ્લી તારીખ, એટલે કે ૨૬/૦૨/૨૦૧૧ ના રોજ,

ઉમેદવારની વય ૨૦ વર્ષથી ઓછી ન હોવી અને ૨૮ વર્ષથી વધુ ન હોવી એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. (૨૫/૦૨/૧૯૯૧ થી ૨૭/૦૨/૧૯૮૩). તેમ છતાં, મહિલા ઉમેદવારો તેમજ ગુજરાતના અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને ઈ.સી.બી.સી. વર્ગના પુરુષ ઉમેદવારો માટે વય બાબતે ૫ વર્ષની છૂટછાટની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, જ્યારે સેનાના ભૂતપૂર્વ સૈનિકો/ઈ.સી.ઓ./એસ.એસ.સી.ઓ. કર્મચારીઓના કેસમાં કુલ સેવા + ૩ વર્ષ, દિવ્યાંગ માટે ૧૦ વર્ષ, અને ગુજરાતની અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ, ઈ. એન્ડ સી.બી.સી. મહિલા ઉમેદવારો માટે મહિલાઓને આપવામાં આવતી ૫ વર્ષની છૂટછાટ સહિત ૧૦ વર્ષની છૂટછાટની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.

કે. આ રીતે, વિવાદિત પદોની ભરતી માટેની સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા બાબતે તા. ૨૮/૦૧/૨૦૧૧ની જાહેર જાહેરાત દ્વારા નીચે મુજબની શ્રેણીના ઉમેદવારોના હિતમાં વયમર્યાદામાં છૂટછાટ આપવામાં આવી હતી :

૧. મહિલા,

૨. અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિ/સામાજિક અને
શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગો

૩. આર્મી-ભૂતપૂર્વ સૈનિકો

૪. દિવ્યાંગ;

(વી) જાહેરખબરમાંથી અરજદારોએ દર્શાવ્યું છે કે પરીક્ષા પ્રક્રિયા બે ભાગોની હતી, અર્થાત્ પ્રાથમિક કસોટી, જે ૧૦૦ ગુણની વસ્તુનિષ્ઠ પ્રકારની કસોટી હતી, અને લેખિત પરીક્ષા, જેમાં ગુજરાતી, અંગ્રેજી અને સામાન્ય જ્ઞાનના પ્રત્યેક ૧૦૦ ગુણના ત્રણ પ્રશ્નપત્રો હતા. એવો દાવો કરવામાં આવ્યો હતો કે સામાવાળાઓએ અનુસૂચિત જાતિ અથવા એસ.ઈ.બી.સી. ઉમેદવારોના હિતમાં શૈક્ષણિક લાયકાતમાં અથવા પરીક્ષાના ધોરણોમાં કોઈ શિથિલતા આપી નથી. પરિચ્છેદ ‘ઓ’ માં કરવામાં આવેલ નીચે મુજબના નિવેદનો, જે નીચે મુજબ રજૂ કરવાના આવશ્યક છે :

ઓ. કે સામાવાળા નં.૨ એ પસંદગી યાદી તૈયાર કરી છે, જેમાં અનામત વર્ગના એવા ઉમેદવારો, જેમણે સામાન્ય વર્ગની મેરીટમાં પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે, અને વિશેષરૂપે અનુસૂચિત જાતિના એવા ઉમેદવારો, જેઓ મેરીટ નં.૩૨, ૫૭, ૧૦૦, ૧૧૧, ૧૩૯, ૧૪૨, ૨૩૪, ૨૩૫, ૨૩૮,

૨૮૭, ૨૮૮, ૨૮૩, ૨૮૫, ૩૨૬, ૩૨૮, ૩૫૫, ૩૫૬,
 ૩૫૮, ૩૮૧, ૩૮૪, ૪૧૭, ૪૨૧, ૪૫૧, ૪૫૪, ૪૫૫,
 ૪૫૭, ૪૮૪, ૫૦૧, ૫૩૮, ૫૪૦, ૫૮૮, ૬૨૫, ૬૨૮,
 ૬૩૨, ૬૬૮, ૬૭૦ અને ૬૭૩ પર દર્શાવેલ છે, કુલ = ૩૭,
 અને જેમણે કોઈપણ રીતે અથવા પદ્ધતિથી પરીક્ષા પૂર્ણ કરી
 છે, તેમ છતાં પસંદગી યાદીની નોંધ ૫ મુજબ ઉંમરમાં
 છૂટછાટનો લાભ લેવાયો હોવાના આધાર પર તેમને બહાર
 રાખવામાં આવ્યા છે. જો આ ૩૭ ઉમેદવારોને સામાન્ય
 વર્ગના ઉમેદવારોના સ્થાન પર ગણવામાં આવે, તો
 અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોમાંથી ૩૭ ઉમેદવારોને પસંદગી
 યાદી અને પ્રતીક્ષા યાદીમાં, તે મુજબ સુધારો કરવામાં આવે
 તો, સ્થાન મળશે, અને અરજદારોને અનુક્રમે પસંદગી યાદી
 અને પ્રતીક્ષા યાદીમાં સ્થાન અપાશે.

(ડબલ્યૂ) પ્રતિઉત્તરમાં, અરજદારોએ વધુમાં રજૂ કર્યું છે કે ૨૦૦૪નો
 પરિપત્ર તથા તેની યોગ્ય વ્યાખ્યા પણ કેવી રીતે અરજદારોના કેસને
 મદદરૂપ બનશે તે દર્શાવવામાં આવે, કારણ કે વચમર્યાદામાં
 છૂટછાટનો સ્પષ્ટ પ્રાવધાન તેમાં દેખીતી રીતે ગેરહાજર છે.

(એક્સ) સામાવાળા ક્રમાંક ૪, જે અનુક્રમાંક ક્રમાંક ૬૩૩ પર દર્શાવાયેલ પસંદ થયેલ ઉમેદવાર હતો, તેણે રજૂઆત સ્વીકારી અને એવો દાવો કર્યો કે અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિઓને પક્ષકાર બનાવવામાં આવ્યા નથી અને યાદી તૈયાર કરવા માટે પ્રચલિત સિદ્ધાંતનો અમલ કરવામાં આવ્યો છે. અરજદારના કહેવા મુજબ અસર થવાની સંભાવના ધરાવતો અન્ય એક ઉમેદવાર આ અરજીમાં પક્ષકાર બનાવવામાં આવ્યો છે. સામાવાળા ક્રમાંક ૫ અનુક્રમાંક ક્રમાંક ૬૯૨ પર પસંદ થયો છે અને સામાવાળા ક્રમાંક ૬ અનુક્રમાંક ક્રમાંક ૬૯૪ પર પસંદ થયો છે, જેમણે હાજર થવાનું પસંદ કર્યું નથી. નોટીસની બજવણી થયેલ હોવા છતાં કોઈ હાજર નથી. અરજદારોના જણાવ્યા મુજબ, આ એવા ઉમેદવારો છે જેઓ અસરગ્રસ્ત થવાની સંભાવના ધરાવે છે અને તેથી તેઓને પક્ષકાર બનાવવામાં આવ્યા હતા, કારણ કે સંબંધિત સમયે પરિસ્થિતિ પ્રવાહી અવસ્થામાં હતી અને નિમણૂકના આદેશો કેવી રીતે જારી થવાના હતા તે પણ જાણીતું નહોતું.

(વાય) અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતો તા. ૨૮મી મે/જૂન, ૨૦૧૨ અને ૨૯મી મે/જૂન, ૨૦૧૨ના રોજ મોકલવામાં આવી હતી, જે પૃષ્ઠ ક્રમાંક ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨ અને ૧૦૩ પર

રજૂ થયેલી છે, અર્થાત્ પરિણામ જાહેર થયેલા એ જ દિવસે. પૃષ્ઠ ક્રમાંક ૧૦૧ પરના અનુબંધકોમાં કુલ ૪૮ ઉમેદવારોનાં નામો સમાવિષ્ટ છે; તેઓ બધા અનુસૂચિત જાતિ વર્ગના છે, પરંતુ તેમણે ઉંમરમાં છૂટછાટનો લાભ લીધો હોવાથી તેમને સામાન્ય વર્ગ સામે દર્શાવવામાં આવ્યા નથી.

(કેડ) પાનાં નં.૩૩ થી ૫૯ પર રજૂ કરાયેલ પરિણામપત્રક અને નીચેની નોંધ પરથી ઉપસતી સમગ્ર સ્થિતિ સ્વયંસ્પષ્ટ છે, જે સરળ સંદર્ભ માટે પુનઃઉદ્ઘટ કરવી યોગ્ય છે.

૪. અનામત વર્ગના ઉમેદવારો, જેમણે સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે લાયકાતના ધોરણ તરીકે નિર્ધારિત કરાયેલા લઘુત્તમ ગુણ જેટલા અથવા તેનાથી વધુ ગુણ મેળવ્યા હોય અને જેમણે પરીક્ષાના કોઈપણ તબક્કે વય, લાયકાત ધોરણ વગેરે બાબતે કોઈપણ શિથિલતાનો લાભ લીધો ન હોય, તેઓને સરકારના પરિપત્ર, જી.એ.ડી. નં.પી.વી.એસ-૧૦૯૯એમ.એમ૧૩જી૪ તારીખ ૨૯૧૨૦૦૦ અને પી.વી.એસ૧૦૨૦૦૩૯૦૦જી૪ તારીખ ૨૩૭૨૦૦૪ મુજબ અનારક્ષિત જગ્યાઓ સામે ભલામણ કરવાના રહે છે. તેમ

છતાં, ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતના માનનીય ચુકાદા, જે ૭/૫/૨૦૧૦ના રોજ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિરુદ્ધ રમેશ રામ અને અન્યાઓ (સિવિલ અપીલ નં. ૪૩૧૦૪૩૧૧ ઓફ ૨૦૧૦) [એસ.એલ.પી.(સી) નં. ૧૩૫૭૧૭૨ ઓફ ૨૦૦૮માંથી ઉદ્ભવેલ] માં ઉચ્ચારવામાં આવ્યો હતો, તેનો પણ આ ઉમેદવારોને નિમણૂકો આપવા માટે સરકારને ભલામણ કરતી વખતે અવશ્ય નોંધ લેવાય એવી છે. આ ચુકાદા મુજબ, મેરીટોરિયસ રિઝર્વ્ડ કેટેગરી (એમ.આર.સી.) ઉમેદવારોની અનામત સ્થિતિ સુરક્ષિત રાખવાની રહે છે જેથી તેમની વધુ સારી કામગીરીના કારણે એવા ઉમેદવારને વધુ પસંદગીની જગ્યા ફાળવાવાની તકથી વંચિત ન કરવામાં આવે. ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતના આ નિર્દેશને ધ્યાનમાં લેતાં, પરિશિષ્ટ૩એ માં દર્શાવાયેલા ઉમેદવારો એમ.આર.સી. ઉમેદવારો છે, જ્યારે પરિશિષ્ટ૩બી માં દર્શાવાયેલા ઉમેદવારો આર.સી. ઉમેદવારો છે.

૫. અનામત વર્ગના નીચેના ઉમેદવારો, જેમણે સામાન્ય વર્ગની મેરીટમાં પોતાનું સ્થાન મેળવ્યું હોવા છતાં, તેઓ અનામત વર્ગ માટે નિર્ધારિત શિથિલતાનો લાભ લીધો

હોવાથી, તેઓને સંબંધિત અનામત વર્ગની જગ્યાઓ સામે પસંદ કરવામાં આવે છે. (૧) એસ.ઈ.બી.સી. – મેરીટ ક્રમાંકો: ૧૩, ૨૦, ૨૧, ૩૮, ૪૭, ૬૭, ૭૮, ૯૯, ૧૦૧, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૪૦, ૧૪૩, ૧૪૫, ૧૮૫, ૧૮૬, ૧૮૮, ૧૯૧, ૨૩૬, ૨૩૭, ૨૬૧, ૨૯૧, ૨૯૪, ૨૯૬, ૩૨૭, ૩૩૨, ૩૩૩, ૩૮૨, ૪૧૮, ૪૧૯, ૪૨૦, ૪૨૩, ૪૫૨, ૪૫૬, ૪૬૦, ૪૯૯, ૫૪૨, ૫૪૩, ૫૪૪, ૫૪૬, ૫૪૮, ૫૫૦, ૫૮૬, ૬૨૩, ૬૨૬, ૬૨૭, ૬૨૯, ૬૩૦, અને ૬૭૪ = ૫૨. (૨) એસ.સી. – મેરીટ ક્રમાંકો ૩૨, ૫૭, ૧૦૦, ૧૧૧, ૧૩૯, ૧૪૨, ૨૩૪, ૨૩૫, ૨૩૮, ૨૮૭, ૨૮૯, ૨૯૩, ૨૯૫, ૩૨૬, ૩૨૯, ૩૫૫, ૩૫૬, ૩૫૮, ૩૮૧, ૩૮૪, ૪૧૭, ૪૨૧, ૪૫૧, ૪૫૪, ૪૫૫, ૪૫૭, ૪૯૪, ૫૦૧, ૫૩૮, ૫૪૦, ૫૮૮, ૬૨૫, ૬૨૮, ૬૩૨, ૬૬૯, ૬૭૦ અને ૬૭૩ = ૩૭. (૩) એસ.ટી. – મેરીટ ક્રમાંકો ૧૭૯, ૩૫૭, ૬૬૭ અને ૬૭૧ = ૦૪.

૬. ૯૪૮ જગ્યાઓમાંથી, ડેપ્યુટી મામલતદાર (મહેસૂલ વિભાગ) ના વર્ગમાં શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ ઉમેદવારો માટે ૧૦ જગ્યાઓ અનામત રાખવામાં આવેલી છે અને ડેપ્યુટી

સેક્શન ઓફિસર (રાજ્ય સચિવાલય) ના વર્ગમાં દિવ્યાંગ ઉમેદવારો માટે ૦૪ જગ્યાઓ અનામત રાખવામાં આવેલી છે. આમ, કુલ મળીને શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ ઉમેદવારો માટે ૧૪ જગ્યાઓ અનામત છે. મેરિટ ક્રમાંક ૨૮૮, ૩૬૦, ૪૩૬, ૪૯૨, ૬૩૧, ૭૨૧, ૭૩૬, ૮૦૬, ૮૨૭, ૮૩૬ અને ૮૫૨ ધરાવતા ઉમેદવારોને સંબંધિત વર્ગ સામે તેમજ શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ ઉમેદવારો તરીકે પણ પસંદ કરવામાં આવ્યા છે. ડેપ્યુટી મામલતદારોની ૧૦ જગ્યાઓ સામે ૧૦ ઉમેદવારો પસંદ કરવામાં આવ્યા છે. રાજ્ય સચિવાલયની ૦૪ જગ્યાઓ સામે, માંગણીપત્રિકા/જાહેરાતમાં દર્શાવ્યા મુજબ આવશ્યક શારીરિક દિવ્યાંગતા ધ્યાને લઈ માત્ર ૦૧ ઉમેદવાર પસંદ કરવામાં આવ્યો છે, જ્યારે બાકીની ૦૩ જગ્યાઓ સામે, એટલે કે (૧) શ્રી સંજય છત્રુભાઈ પાઘડાલ, (૨) શ્રી જિતેન્દ્ર શાંતુભાઈ ભરવાડ અને (૩) શ્રી શૈલેશ ઈશ્વરભાઈ ઝિંજુવાડિયા ને શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ ઉમેદવારો માટેના શિથિલ ધોરણ મુજબ શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ ઉમેદવારો તરીકે વિચારવામાં આવ્યા છે, પરંતુ તેઓ માંગણીપત્રિકા/જાહેરાતમાં ઉલ્લેખ મુજબ (રાજ્ય સચિવાલય) ડેપ્યુટી સેક્શન ઓફિસર માટે નિર્ધારિત

આવશ્યક શારીરિક દિવ્યાંગતા ધરાવતા ન હોવાથી તેમને
સફળ જાહેર કરવામાં આવેલ નથી.

આ નોંધો દર્શાવે છે કે જ્યાં સુધી એસ.ઈ.સી.બી. શ્રેણીનો સંબંધ છે, ત્યાં
સુધી એમ.આર.સી. ઉમેદવારોની સંખ્યા પર છે, પરંતુ તેમને માત્ર
એસ.ઈ.બી.સી. શ્રેણીમાં જ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે, કારણ કે નોંધમાં એમ
સમજાવવામાં આવ્યું છે કે તેમણે અનામત શ્રેણી માટે નિર્ધારિત છૂટછાટનો લાભ
લીધો હતો. તેવી જ રીતે, બીજી શ્રેણી સંબંધે અનુસૂચિત જાતિ શ્રેણીને ઉપલબ્ધ
લાભ લેવાયો હોવાને કારણે, અને તે જ રીતે તેમણે છૂટછાટનો લાભ લીધો
હોવાથી તેઓ એમ.આર.સી. ઉમેદવારો ગણાયા છે. તેમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો
છે કે છૂટછાટ લેવાઈ હતી, પરંતુ દુર્ભાગ્યવશ એ ક્યાંય ઉલ્લેખિત નથી કે કયા
પ્રકારની છૂટછાટ લેવાઈ હતી; તેમ છતાં, અરજીપત્રોમાંથી એવું જણાય છે કે, જો
વિધાનમંડળ દ્વારા તે બાબત પર વિચાર કરવામાં આવ્યો હોય તો, માત્ર ઉંમર
સંબંધિત છૂટછાટ જ લેવાઈ હતી. આ બાબત નિર્વિવાદ છે કે, ઓછામાં ઓછી
ઓ.બી.સી. શ્રેણી સંબંધે ઉંમર સિવાય બીજી કોઈ છૂટછાટ નથી, કારણ કે આ
બંને શ્રેણીઓમાં ઉંમર સિવાય કોઈપણ પ્રકારની છૂટછાટ કતઈ ઉપલબ્ધ નથી.

એવો તર્ક રજૂ કરવામાં આવે છે કે વયમાં છૂટછાટ રાજ્યના પક્ષે કોઈ
પ્રત્યક્ષ કૃત્યના કારણે આપવામાં આવેલી નથી, કારણ કે ૧૯૭૯ના નિયમો

એટલે કે ગુજરાત સચિવાલય સહાયકો, ડેપ્યુટી મામલતદારો અને વેચાણ વેરા નિરીક્ષક ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ ઉમેદવારો અને વર્ગોની બાબતમાં ઉચ્ચત્તમ વયમર્યાદા અંગે નિર્વિવાદ રીતે જોગવાઈ કરે છે અને આ નિયમો ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવેલા નિયમો છે અને તેથી, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે તેને કોઈ વિશેષ અનુકંપા અથવા શિથિલતા તરીકે ગણાવી શકાય નહીં, કારણ કે તે નિયમોનો જ એક ભાગ છે.

૩૫. ઉપરોક્ત લગભગ અવિવાદિત પાસાઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં, વિચારણા માટે ઊભો થતો એકમાત્ર પ્રશ્ન એ છે કે ગુજરાત સચિવાલય સહાયકો, ડેપ્યુટી મામલતદારો અને વેચાણ કર નિરીક્ષકો ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ તરીકે ઓળખાતા ભરતી નિયમોમાં આપવામાં આવેલી છૂટછાટ અથવા વયમર્યાદામાં આપવામાં આવેલ શિથિલતા, અનુસૂચિત જાતિ, સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ અથવા અનુસૂચિત જનજાતિને સંબંધિત ઉમેદવારોની પસંદગી માટે લાગુ પડતા ધોરણોમાં આપવામાં આવેલી શિથિલતા અથવા રાહત તરીકે ગણાવી શકાય કે નહીં, જેથી આ વર્ગોના એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને ખુદ્દી શ્રેણી સામે વિચારણા કરવામાંથી વંચિત રાખી શકાય અને તેમણે વયમર્યાદાની શિથિલતાનો લાભ લીધો હોવાના આધારે તેમને માત્ર તેમની સંબંધિત શ્રેણીમાં

જ સીમિત રાખવા માટે બાધ્ય કરી શકાય. આ પ્રક્રિયાનું પરિણામ એ આવ્યું છે કે વર્તમાન અરજદારો જેવા પરીક્ષાર્થીઓને રોજગારથી વંચિત કરવામાં આવ્યા છે.

૩૬. આ ક્ષેત્રને શાસિત કરતી સર્વોચ્ચ અદાલતની ટિપ્પણીઓનું પરીક્ષણ કરીને તેને નિર્દિષ્ટ કરવું અત્યંત યોગ્ય રહેશે અને તેથી, સંબંધિત નિર્ણયો તથા વિવિધ ન્યાયનિર્ણયોમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા કરાયેલ અવલોકનોનું પરીક્ષણ કરવું આવશ્યક બનશે અને તેનાં પ્રકાશમાં જ, વર્તમાન વિવાદનો નિર્ણય કરવો જરૂરી છે.

૩૭. આવા ચુકાદાઓ છે, જેઓને વ્યાપક રીતે બે વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય, અર્થાત્ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ અને અભ્યાસક્રમોમાં પ્રવેશ સંબંધિત ચુકાદાઓ, અને જાહેર રોજગારીના ક્ષેત્રના એવા ચુકાદાઓ, જેમાં જાહેર રોજગારીમાં અનામત અને ભરતીનો મુદ્દો ચર્ચવામાં આવ્યો છે. જોકે ચુકાદાઓના આ બન્ને વર્ગોમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે તેમજ વિવિધ વડી અદાલતોએ એમ.આર.સી. ઉમેદવારોના પાસા અને તેમને માત્ર સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટેની બેઠકો સામે જ વિચારવા સંબંધિત આવશ્યકતા અંગે વિસ્તૃત રીતે ચર્ચા કરી છે. તેમ છતાં, વર્તમાન વિવાદના હેતુસર, જાહેર રોજગારી અને અનામતના પાસા અંગે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા અપાયેલ ચુકાદાઓને વધુ મહત્વ પ્રાપ્ત થશે, કારણ કે તેમાં

ચર્ચાયેલ અને સંકળાયેલ હકીકતો તેમજ કાયદાના કારણે તેઓનો સીધો અમલક્ષેત્ર રહેશે.

૩૮. મૈસૂર રાજ્ય વિ. એમ. આર. બાલાજી કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે, જેનો અહેવાલ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૬૪૯ માં પ્રકાશિત થયેલો છે, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૫(૪) ની જોગવાઈનો વિચાર કરતાં, રાજ્યો અને અન્ય સત્તાધિકારીઓ પર મૂકાયેલ ફરજ કેવી રીતે અને કયા રીતે નિભાવવાની છે તે અંગે નિર્વિવાદ રીતે અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો. આ બાબત ધ્યાનમાં રાખતાં, એ સ્પષ્ટપણે કહી શકાય કે સમાજના તે વર્ગની દયનીય સ્થિતિમાં સુધારો લાવવાના દિશામાં, જેને કોઈપણ સ્વરૂપે વિશેષ સહાય આપવામાં આવશ્યક હોય, કરવામાં આવતો કોઈપણ પ્રયાસ સ્વાગત્યોગ્ય છે અને તેને અનુચ્છેદ ૧૫(૪) અને ૧૬(૪) ની જોગવાઈઓ સાથે સુસંગત ગણવું જોઈએ.

૩૯. ટી. દેવદાસન વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયાના કેસમાં, જે એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસસી ૧૭૯ માં અહેવાલિત છે, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે :

૧૧. અમને એવું જણાય છે કે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ પર આધારિત દલીલ હકીકતમાં તે જ વિચારણાઓ પર નિર્ભર છે જેમ કે

ઉપરોક્ત નિયમ દ્વારા અનુચ્છેદ ૧૬(૧)નું ઉલ્લંઘન થાય છે એવી દલીલ. અનુચ્છેદ ૧૪ જે જોગવાઈ કરે છે તે એવી છે કે રાજ્ય ભારતના પ્રદેશની અંદર કોઈપણ વ્યક્તિને કાયદા સમક્ષ સમાનતા અથવા કાયદાઓનું સમાન સંરક્ષણ ન નકારી શકે. આ અનુચ્છેદમાં “સમાનતા”નો અર્થ સમાનો વચ્ચેની સમાનતા એવો છે. તે એવી જોગવાઈ કરતું નથી કે લોકોમાં સામાન્ય રીતે જોવા મળતા વય, લિંગ, શિક્ષણ વગેરે જેવા ભેદોને દરેક કલ્પનીય પરિસ્થિતિમાં સંપૂર્ણપણે અવગણીને તમામ વ્યક્તિઓને એકસરખો અને સંપૂર્ણ સમાન વ્યવહાર આપવાનો જ ઉદ્દેશ છે. વાસ્તવમાં, આ અનુચ્છેદનો હેતુ એવો છે કે રાજ્ય દ્વારા એવા નાગરિક અને એવા નાગરિક વચ્ચે, જેઓ એકસરખા વર્ણનમાં આવે છે અને જેમની વચ્ચે રહેલા તફાવતો કોઈ વિશિષ્ટ કાયદો લાગુ પાડવાના હેતુ માટે સંબંધિત નથી, તેમના વચ્ચે દ્વેષપ્રેરિત ભેદભાવ અથવા મનસ્વી ભેદભાવ ન કરવામાં આવે; તેમ છતાં, ચુક્તિસંગત વર્ગીકરણ માન્ય છે. તેનો અર્થ તેનાથી વધુ કંઈ નથી.

૧૨. આ સ્વીકારેલી હકીકત છે કે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓના સભ્યો દેશની અન્ય સમાજોની તુલનામાં સામાન્ય રીતે પછાત છે. આ ઐતિહાસિક કારણોનું પરિણામ છે, જેના

વિષે અહીં અમારે વિચારણા કરવી આવશ્યક નથી. તેમ છતાં, હકીકત એ જ રહે છે કે તેઓ પછાત છે અને અનુચ્છેદ ૧૬(૪) નો હેતુ એ સુનિશ્ચિત કરવો છે કે આવા લોકો તેમની પછાતતાને કારણે રાજ્યની વિવિધ સેવાઓમાં રોજગાર મેળવવાના પ્રશ્નમાં અયોગ્ય રીતે વંચિત ન રહે. તેથી, આ જોગવાઈ રાજ્ય હેઠળની સેવાઓમાં પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ ન ધરાવતાં પછાત વર્ગોના હિતમાં નિમણૂકો અથવા પદોનું અનામત રાખવાનું અવલોકન કરે છે. તેથી, જ્યાં રાજ્ય આવા પછાત વર્ગો માટે નિમણૂકો અને પદોના અનામત માટેનો નિયમ બનાવે છે, ત્યાં માત્ર એટલા કારણે એવું કહી શકાય નહીં કે તેણે અનુચ્છેદ ૧૪ નું ઉલ્લંઘન કર્યું છે કે વધુ આગવી સ્થિતિ ધરાવતા વર્ગોના સભ્યો, ભલે તેઓ પછાત વર્ગોના સભ્યો જેટલા કે તેથી વધુ પ્રતિભાશાળી હોય, છતાં આ પદો પર નિમણૂક માટે વિચારણા પામશે નહીં, અથવા માત્ર એટલા કારણે કે રાજ્ય હેઠળની દરેક પ્રકારની સેવામાં આપું અનામત રાખવામાં આવ્યું નથી. જ્યાં કોઈ નિયમનો હેતુ રાજ્યની જાહેર સેવાઓમાં તેમને માટે નિશ્ચિત પ્રમાણમાં નિમણૂકો અનામત રાખીને કોઈ વર્ગના સભ્યોની પછાતતા માટે ચુકિતસંગત જોગવાઈ કરવાનું હોય, ત્યાં રાજ્ય વાસ્તવમાં જે કાર્ય કરતું હશે તે એ હશે કે જાહેર સેવાઓમાં નિમણૂકના પ્રશ્નમાં પછાત વર્ગોના સભ્યોને વધુ આગવી સ્થિતિ ધરાવતા વર્ગોના સભ્યો જેટલી સમાન તક પૂરી પાડવી. જો અનામત એટલું અતિરેકરૂપ હોય કે તે

વ્યવહારમાં અન્ય સમાજોના સભ્યોને રોજગાર માટેની યુક્તિસંગત તકથી વંચિત કરી દે, તો સ્થિતિ ભિન્ન હોઈ શકે અને ત્યારે વધુ આગવી સ્થિતિ ધરાવતા વર્ગના સભ્ય માટે આ ફરિયાદ કરવી ખુદ્દી રહેશે કે રાજ્યએ તેને સમાનતાથી વંચિત કર્યો છે.

આથી, કલમ ૧૪ માં પ્રતિષ્ઠિત સમાનતાનો સિદ્ધાંત, તે કેવી રીતે સિદ્ધ થાય છે તે અંગે યોગ્ય રીતે સમજાવવામાં અને સૂચિત કરવામાં આવ્યો છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કલમ ૧૬(૪) અને ૧૫(૪) ની જોગવાઈઓનું એકસરખી રીતથી અર્થઘટન અને સમજણ કરવી જરૂરી છે.

૪૦. સ્ટેટ ઓફ કેરળ એન્ડ અનધર વિ. એન.એમ. થોમસ એન્ડ અધર્સ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૬ એસ.સી. ૪૯૦ માં અહેવાલિત કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સમાજના તે વર્ગના હિતમાં, જેને વિશેષ સહાયની આવશ્યકતા છે, અનુચ્છેદ ૧૬(૪) ની જોગવાઈ કેવી રીતે અને કઈ રીતથી કાર્યરત છે તે અત્યંત યોગ્ય રીતે વર્ણવી છે. પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૧૬૦ અને ૧૬૧ માં કરાયેલ અવલોકનો પર વિશેષ ભાર મૂકવો આવશ્યક છે, જે નીચે મુજબ રજૂ કરવામાં આવ્યા છે :

૧૬૦. અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓ જેવી પરિભાષામાં ‘જાતિ’ અંગે ઉદ્ભવેલી ગૂંચવણમાંથી કલમ ૧૬(૨)

અંગેનો અવરોધ ઉભો થાય છે; તેથી તે ગૂંચવણ દૂર કરી શકાય. આ પછાત અભિવ્યક્તિની વ્યાખ્યા કલમો ૩૪૧ અને ૩૪૨ માં કરવામાં આવી છે. તેના નિર્વિવાદ વાંચનથી મૂળભૂત તત્ત્વ સ્પષ્ટ થાય છે કે તે હિંદુ સમાજરચનાની પરંપરાગત વ્યાખ્યામાં આવતી જાતિઓ નથી, પરંતુ તપાસના આધારે અતિ નીચી સામાજિક સ્થિતિમાં રહેલ અને રાજ્યની વિશાળ સહાયની જરૂરિયાત ધરાવતી હોવાનું જણાઈ આવતાં, અને રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા તેવી રીતે અધિસૂચિત કરવામાં આવેલ, જાતિઓ, વંશો, જૂથો, જનજાતિઓ, સમુદાયો અથવા તેમના ભાગોનું સંમિશ્રણ છે. આ અતિ પછાત સામાજિક બંધારણને માત્ર સંક્ષિપ્ત નામાવલીના ભ્રમથી ‘જાતિ’ સાથે સરખાવવું એ બંધારણીય ભૂલ કરવાને બરાબર છે. તેથી હરિજનના રક્ષણનો અર્થ કોઈ જાતિ વિરુદ્ધ પૂર્વગ્રહ ઊભો કરવો નહીં, પરંતુ નાગરિક એકતાનો વિકાસ કરવો એવો થાય છે. કલમ ૧૬(૨) આ માર્ગમાં અવરોધરૂપ રહેતી નથી અને જનજાતિઓ, વંશો, જૂથો, સમુદાયો તથા હિંદુ સમાજની ચાતુર્વર્ણીય રચનાથી બહારના અજાતીય વર્ગોના આ સંમિશ્ર સમૂહને રક્ષણાત્મક ભેદભાવનો લાભ આપવો તે ઉપકલમમાં સમાયેલ જાતિવિહિનતાના વેગને ક્ષીણ કરવાનું નથી. ભારતીય ન્યાયશાસ્ત્રની સુવિચક્ષુ સમજણએ સામાન્ય રીતે અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને ‘જાતિ’ તરીકે નહીં પરંતુ

સામાજિક કરુણાના હકદાર એવા વિશાળ પછાત સમૂહ તરીકે માન્યતા આપી છે. આવકવેરા અધિનિયમ, ૧૯૬૧ ની નીચેની જોગવાઈઓ આ સિદ્ધાંતનું દષ્ટાંતરૂપ છે:

“૧૩. અમુક કેસોમાં કલમ ૧૧ લાગુ નહીં પડે: (૧)(બી) કલમ ૧૧ અથવા કલમ ૧૨માં સમાયેલ કંઈપણ એવું અમલમાં નહીં આવે કે જેના પરિણામે તે પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિના અગાઉના વર્ષની કુલ આવકમાંથી તેને બાકાત રાખવામાં આવે

(એ)

(બી) આ અધિનિયમના પ્રારંભ પછી પરોપકારી હેતુઓ માટે રચાયેલ અથવા સ્થાપિત કરવામાં આવેલ ટ્રસ્ટ અથવા પરોપકારી સંસ્થાના કિસ્સામાં, જો એવો ટ્રસ્ટ અથવા સંસ્થા કોઈ નિશ્ચિત ધાર્મિક સમુદાય અથવા જાતિના હિતાર્થે રચાયેલ અથવા સ્થાપિત કરવામાં આવેલ હોય, તો તેની કોઈપણ આવક;

XXXXXXXXXXXXXXXXXX

સ્પષ્ટીકરણ ૨.— અનુસૂચિત જાતિઓ, પછાત વર્ગો, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અથવા સ્ત્રીઓ અને બાળકોના હિતાર્થે રચાયેલ અથવા સ્થાપિત કરવામાં આવેલ ટ્રસ્ટ અથવા સંસ્થાને ઉપકલમ (૧) ના ખંડ (બી) ના અર્થમાં ધાર્મિક સમુદાય અથવા જાતિના

હિતાર્થે રચાયેલ અથવા સ્થાપિત કરવામાં આવેલ ટ્રસ્ટ અથવા સંસ્થા માનવામાં આવશે નહીં.”

૧૬૧. અપીલકર્તાના માર્ગમાં આવતું આગળનું અવરોધ અનુચ્છેદ ૧૬(૪) સાથે સંબંધિત છે. મારા મતે, આ ઉપ-અનુચ્છેદ અપવાદ તરીકે નહિ પરંતુ એક જોરદાર નિવેદન તરીકે કાર્ય કરે છે; તે પછાત લોકોને લગતા દાવાઓ અને અગ્રવર્ગોને સામાન્ય રીતે પ્રાપ્ત રહેતી મુક્ત સ્પર્ધાની તક વચ્ચે સમાધાન સ્થાપિત કરવાની એક પદ્ધતિ છે. સુબ્બા રાવ, ન્યાયમૂર્તિ (ત્યારે જેમ હતા), દેવદાસન (૧૯૬૪) ૪ એસ.સી.આર. ૬૮૦, ૭૦૦ = (એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૧૭૯ પૃષ્ઠ ૧૯૦ પર) માં જણાવ્યા મુજબ:

“’આ અનુચ્છેદમાં કશું જ’ એવો પ્રયોગ વિધાનકાર દ્વારા પોતાની મનોવૃત્તિ અત્યંત જોરપૂર્વક વ્યક્ત કરવા માટે અપનાવવામાં આવેલ વિધાનાત્મક ઉપાય છે કે તેના હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તા મુખ્ય જોગવાઈ દ્વારા કોઈપણ રીતે મર્યાદિત નથી, પરંતુ તેની બહાર પડે છે. વાસ્તવમાં તેણે કોઈ અપવાદ કોતરી

કાઢ્યો નથી, પરંતુ અનુચ્છેદની અન્ય જોગવાઈઓથી અબાધિત એવી સત્તાને જાળવી રાખી છે.”

નિશ્ચિતપણે, ઢીલા અર્થમાં એવું કહી શકાય કે અનુચ્છેદ ૧૬(૪) એક અપવાદ છે, પરંતુ નજીકથી તપાસીએ તો તે બંધારણીય રીતે માન્ય વર્ગીકરણનું એક ઉદાહરણ છે. જાહેર સેવાઓ બ્રિટિશ કાળમાં પણ ભારતીયો માટે આકર્ષણનું કેન્દ્ર રહી છે, કારણ કે તે રાજ્ય સત્તાનું પ્રતીક હતી, અને તેથી તેના માટે વિશેષ અનુચ્છેદ સમર્પિત કરવામાં આવ્યો છે. અનુચ્છેદ ૧૬(૪) ને રક્ષણાત્મક જોગવાઈ હોવી જરૂરી નથી, પરંતુ મસૌદાકારની દરેક બાબતને સંશયની શક્યતા પાર સ્પષ્ટ બનાવી દેવાની અતિચિંતાને કારણે તેને સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હોઈ શકે છે (જેવો, ઉદાહરણ તરીકે, પ૯ ઇન્ડ ઍપ ૨૦૬) = (એ.આઈ.આર. ૧૯૩૨ પી.સી. ૧૩૮)”

૪૧. અદાલતના ઉપરોક્ત અવલોકનોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, ઇન્દ્રા સાહની અને અન્ય વિ. યુનિયન ઑફ ઇન્ડિયા અને અન્યના મામલામાં બંધારણીય ખંડપીઠ દ્વારા આપવામાં આવેલ અને ૧૯૯૨ સપ્ (૩) એસ.સી.સી. ૨૧૭ માં અહેવાલિત નિર્ણયને, સમાજના તેવા વર્ગોને રાજ્યની સંસ્થાઓ દ્વારા અને

તરફથી આપવામાં આવતી સંરક્ષણવ્યવસ્થાના પાસાની મૂલવણી કરવા માટે, જેઓને વિશેષ સહાય અને આધારની જરૂર હોવાનું સ્વીકારવામાં આવ્યું છે, વધુ મહત્વ પ્રાપ્ત થાય છે. સંરક્ષણનો આશય અને વ્યાપ શું છે તથા તે રાજ્યની સંસ્થાઓ દ્વારા કેવી રીતે અને કયા પ્રકારેથી અમલમાં મુકવાનું છે તે સમજવા માટે સર્વોચ્ચ અદાલતના નીચેના પરિચ્છેદોમાં કરાયેલા અવલોકનો રજૂ કરવાના જરૂરી બને છે.

૮૦૯. ઉપરોક્ત ચર્ચામાંથી અનિવાર્ય રીતે નીકળતો નિષ્કર્ષ એ છે કે અનુચ્છેદ ૧૬ ની ખંડિકા (જ) માં કલ્પાયેલ અનામતો ૫૦% થી વધુ ન હોવી જોઈએ.

૮૧૦. જ્યારે ૫૦% નિયમ રહેશે, ત્યારે આ દેશ અને તેની પ્રજાની વિશાળ વૈવિધ્યતામાં રહેલી કેટલીક અસાધારણ પરિસ્થિતિઓને વિચારથી બહાર ન મૂકી દેવી જરૂરી છે. એવું બની શકે છે કે દૂરદરાજ અને અતિદૂરસ્થ વિસ્તારોમાં વસતી પ્રજાને, તેઓ રાષ્ટ્રીય જીવનના મુખ્ય પ્રવાહથી બહાર હોવાને કારણે તથા તેમની માટે વિશિષ્ટ અને તેમની લાક્ષણિક પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતા, ભિન્ન રીતે વર્તવું જરૂરી બને; આ કડક નિયમમાં કેટલીક શિથિલતા અનિવાર્ય બની શકે. આવું કરતી વખતે અતિશય સાવચેતી

રાખવાની રહેશે અને તે માટે વિશેષ કારણદર્શક પરિસ્થિતિ સ્થાપિત કરવી પડશે.

૮૧૧. આ સંદર્ભમાં, એ યાદ રાખવું યોગ્ય છે કે અનુચ્છેદ ૧૬(જ) હેઠળના અનામતો સામુદાયિક અનામતની જેમ કાર્ય કરતા નથી. એવું શક્ય છે કે, ઉદાહરણ તરીકે, અનુસૂચિત જાતિઓના કેટલાક સભ્યો તેમની પોતાની પ્રતિભાના આધારે ખુલ્લી સ્પર્ધાના ક્ષેત્રમાં પસંદગી પામે; તેમને અનુસૂચિત જાતિઓ માટે અનામત રાખવામાં આવેલ ક્વોટા સામે ગણવામાં નહીં આવે; તેઓને ખુલ્લી સ્પર્ધાના ઉમેદવારો તરીકે ગણવામાં આવશે. [ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે]

૮૧૨. અમારું એવું પણ મત છે કે ૫૦% નો આ નિયમ માત્ર અનુચ્છેદ ૧૬(જ) હેઠળ પછાત વર્ગોના હિતમાં કરવામાં આવેલા અનામતોને જ લાગુ પડે છે. આ તબક્કે થોડું સ્પષ્ટીકરણ કરવું યોગ્ય છે: બધી અનામતો એકસરખા સ્વરૂપની હોતી નથી. અનામતના બે પ્રકાર છે, જેને સુવિધા માટે ‘લંબ અનામત’ અને ‘આડ અનામત’ તરીકે ઉલ્લેખ કરી શકાય. અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગોના હિતમાં [અનુચ્છેદ ૧૬(જ) હેઠળ] આપવામાં આવેલી અનામતોને લંબ

અનામત કહી શકાય, જ્યારે શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓના હિતમાં [અનુચ્છેદ ૧૬ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ] આપવામાં આવેલી અનામતોને આડ અનામત તરીકે ઓળખી શકાય. આડ અનામતો લંબ અનામતોને આરપાર કાપે છે — જેને આંતરસંલગ્ન અનામતો કહેવામાં આવે છે. વધુ સ્પષ્ટતા માટે, માનો કે ૩% ખાલી જગ્યાઓ શારીરિક રીતે વિકલાંગ વ્યક્તિઓના હિતમાં અનામત રાખવામાં આવે; તો આ અનુચ્છેદ ૧૬ ની ઉપકલમ (૧) સાથે સંબંધિત અનામત ગણાશે. આ ક્વોટા સામે પસંદ કરાયેલ વ્યક્તિઓને યોગ્ય વર્ગમાં સ્થાન અપાશે; જો તે અનુસૂચિત જાતિ વર્ગનો હોય, તો જરૂરી સમાયોજનો કરીને તેને તે ક્વોટામાં મૂકવામાં આવશે; તેવી જ રીતે, જો તે ખુદી સ્પર્ધા (ઓસી) વર્ગનો હોય, તો જરૂરી સમાયોજનો કરીને તેને તે વર્ગમાં મૂકવામાં આવશે. આ આડ અનામતોની જોગવાઈ કર્યા પછી પણ પછાત વર્ગના નાગરિકોના હિતમાં અનામતનું ટકા પ્રમાણ ચથાવત રહે છે — અને ચથાવત રહેવું જોઈએ. અનેક રાજ્યોમાં આ અનામતોની ગણતરી આ જ રીતે કરવામાં આવે છે અને તે પ્રક્રિયા ચાલુ ન રાખવા માટે કોઈ કારણ નથી.

૮૧૩. તેમ છતાં, આ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે ૫૦% નો નિયમ માત્ર યથાર્થ અનામત પર જ લાગુ પડશે; અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ ‘પછાત વર્ગના નાગરિકો’ ને આપવામાં આવેલી મુક્તિઓ, રિયાયતો અથવા શિથિલતાઓ, જો કોઈ હોય, તેના પર તે લાગુ પડશે નહીં — અને વાસ્તવમાં લાગુ પડી પણ શકશે નહીં.

૮૩૭. આ કહીને, અમે એક સ્પષ્ટીકરણરૂપ નોંધ ઉમેરવી આવશ્યક માનીએ છીએ. અનુચ્છેદ ૧૫ હેઠળ ઊભા થયેલા કેટલાક કેસોમાં, આ અદાલતે તબીબી અભ્યાસક્રમોમાં પ્રવેશના મામલે અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિના ઉમેદવારો માટેની લઘુત્તમ લાયકાતના ગુણોની આવશ્યકતા દૂર કરવાનું સમર્થન કર્યું છે. ઉદાહરણ તરીકે, સ્ટેટ ઓફ એમ.પી. વિ. નિવેદિતા જૈન કેસમાં તબીબી અભ્યાસક્રમમાં પ્રવેશ પ્રવેશ-પરીક્ષા દ્વારા નિયમિત કરવામાં આવતો હતો (જેને પ્રી-મેડિકલ ટેસ્ટ કહેવામાં આવતો હતો). સામાન્ય ઉમેદવારો માટે, લઘુત્તમ લાયકાતના ગુણ એકંદરે ૫૦% અને દરેક વિષયમાં ૩૩% હતા. પરંતુ અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિના ઉમેદવારો માટે તે અનુક્રમે ૪૦% અને ૩૦% હતા. જ્યારે એવું જણાયું કે અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિના ઉમેદવારો, તેમની માટે અનામત

રાખવામાં આવેલી બેઠકોની સંખ્યાના બરાબર સંખ્યામાં પણ, ઉપરોક્ત ધોરણ અનુસાર લાયક ઠરતા નહોતા, ત્યારે સરકારે ઉક્ત લઘુત્તમ ધોરણને સંપૂર્ણપણે દૂર કરી દીધું. સરકારની આ કાર્યવાહી આ અદાલતમાં પડકારવામાં આવી હતી, પરંતુ તેને માન્ય ઠરાવવામાં આવી. કારણ કે તે અનુચ્છેદ ૧૫ હેઠળનો કેસ હતો, અનુચ્છેદ ૩૩૫નું કોઈ પ્રાસંગિક મહત્વ નહોતું અને તેનો અમલ કરવામાં આવ્યો નહોતો. પરંતુ અનુચ્છેદ ૧૬ના કેસમાં, અનુચ્છેદ ૩૩૫ પ્રાસંગિક રહેશે અને મધ્ય પ્રદેશ સરકારના આદેશની જ દિશામાં કોઈપણ આદેશ (નિવેદિતા જૈન કેસમાં જેમ) વહીવટની કાર્યક્ષમતાને અસંગત હોવાને કારણે માન્ય ગણાશે નહીં. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, મેડિકલ ઓફિસરોની નિમણૂકના મામલે, સરકાર અથવા લોક સેવા આયોગ એવું કહી શકશે નહીં કે અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિના ઉમેદવારો માટે કોઈ લઘુત્તમ લાયકાતના ગુણ રહેશે જ નહીં, જ્યારે અન્ય માટે લઘુત્તમ ગુણ નક્કી કરવામાં આવ્યા હોય. સરકાર માટે અનુસૂચિત જાતિઓ/અનુસૂચિત જનજાતિઓ/પછાત વર્ગો માટે ચુકિતસંગત રીતે નીચું ધોરણ નક્કી કરવું — વહીવટની કાર્યક્ષમતાની આવશ્યકતાઓને અનુરૂપ — સ્વીકાર્ય હોઈ શકે; પરંતુ એવો કોઈ લઘુત્તમ ધોરણ જ ન નક્કી કરવું સ્વીકાર્ય નહીં બને. અનામત વર્ગ માટે નીચું લઘુત્તમ ધોરણ નક્કી કરતી વખતે, તે પદ સાથે

સંકળાયેલી ફરજોની પ્રકૃતિ તથા સામાન્ય જનહિતને પણ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.

૮૩૮. કલમ ૩૩૫ અંગે, અમારું મત છે કે કેટલીક એવી સેવાઓ અને પદો હોય છે કે જ્યાં, અથવા તો તેમના સાથે સંકળાયેલ ફરજોના સ્વરૂપને કારણે અથવા તો તેઓ જે સ્તરે (અધિક્રમમાં) આવેલાં હોય તેના કારણે, ઉપર સમજાવ્યા મુજબની યોગ્યતા જ એકમાત્ર ગણનાપાત્ર બને છે. આવી પરિસ્થિતિઓમાં અનામતની જોગવાઈ કરવી યોગ્ય સલાહપ્રદ ન હોઈ શકે. ઉદાહરણ તરીકે, સંશોધન અને વિકાસ સંસ્થાઓ/ વિભાગો/ સંસ્થાઓમાં ટેકનિકલ પદો, ચિકિત્સાશાસ્ત્રની વિશેષતા અને અતિવિશેષતા વિષયોમાં, ઇજનેરી તથા ભૌતિક વિજ્ઞાન અને ગણિતના અન્ય આવા અભ્યાસક્રમોમાં , રક્ષા સેવાઓમાં અને તે સાથે સંકળાયેલી સંસ્થાઓમાં. તેવી જ રીતે, ઉચ્ચ સ્તરના પદોના કિસ્સામાં, ઉદા. શિક્ષણમાં પ્રોફેસરો, ઇન્ડિયન એરલાઈન્સ અને એર ઇન્ડિયાના પાઈલટો, પરમાણુ અને અવકાશ અનુપ્રયોગ ક્ષેત્રના વૈજ્ઞાનિકો અને ટેકનિશિયનો માટે, અનામતની જોગવાઈ કરવી સલાહપ્રદ ન ગણાય.

આ રીતે, બંધારણની કલમ ૧૬(૪) ના અર્થ અને વ્યાપ અંગે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે, તે અદાલતે પરિણેદ ક્રમાંક ૮૧૧ માં કરેલ અવલોકનો સાથે સુસંગત રીતે વાંચવું આવશ્યક છે, જેનાથી સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ થાય છે કે, જે રીતે પરિણામને સમજવામાં આવ્યું છે તે મુજબ એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને અનામત ઉમેદવારની શ્રેણીમાંથી અનામત અથવા સામાન્ય શ્રેણીમાં સ્થાનાંતરિત થવાની પરવાનગી મળશે. કાયદાનો આ સિદ્ધાંત કોઈપણ રીતે વિવાદાસ્પદ બની શકતો નથી.

૪૨. કાયદાનો ઉપરોક્ત સિદ્ધાંત આર.કે. સભરવાલ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં વધુ સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત થયો હતો; નિશ્ચિતપણે, તે રોસ્ટર અને રોસ્ટર પોઈન્ટ્સના અમલ સંબંધિત મામલો હતો. પરંતુ ચુકાદામાં સમાવાયેલ નીચેના અવલોકનો નીચે મુજબ ઉદ્ઘટ કરવા યોગ્ય છે:

“પરા- ૨. ઉપરોક્ત તથ્યોના આધારે અરજદારોએ આરક્ષણ- નીતિને અનેક આધારોએ પડકારેલી છે, પરંતુ અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ શ્રી હરિશ સાલ્વેએ દલીલોને નીચેના બે મુદ્દાઓ સુધી મર્યાદિત રાખી છે:

(૧) આરક્ષણનો હેતુ અનુસૂચિત જાતિઓ/જનજાતિઓ અને પછાત વર્ગોને સેવાઓમાં પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ પ્રદાન કરવાનો છે અને તેથી તે હેતુ

સિદ્ધ કરવા માટે આપવામાં આવેલ કોઈપણ ચાંત્રિક પદ્ધતિનો પ્રાપ્ત કરવાના હેતુ સાથે તર્કસંગત સંબંધ હોવો આવશ્યક છે. ચોક્કસ દલીલ એવી છે કે આરક્ષણની ટકાવારી નક્કી કરવા માટે અનુસૂચિત જાતિઓ અને પછાત વર્ગોને સંબંધિત બઢતી પામનારાઓ/નિયુક્ત થયેલાઓને, ભલે તેઓ સામાન્ય વર્ગની જગ્યાઓ સામે નિયુક્ત થયેલ હોય કે આરક્ષિત જગ્યાઓ સામે, ગણતરીમાં લેવા જોઈએ. અન્ય શબ્દોમાં, જો અનુસૂચિત જાતિના ૧૪% કરતાં વધુ ઉમેદવારો સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો સાથે સ્પર્ધા કરીને પોતાની સ્વમૂલ્યતા/જયેષ્ઠતા આધારે કોઈ સંવર્ગમાં નિયુક્ત/બઢતી પામે, તો તે સંવર્ગમાં આરક્ષણનો હેતુ સિદ્ધ થઈ ગયેલ હોવાથી આરક્ષણ આપતા સરકારના સૂચનો અમલાતીત બની જશે.

(૧) એકવાર રોસ્ટર પર અનુસૂચિત જાતિઓ/જનજાતિઓ અને પછાત વર્ગો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓ ભરાઈ જાય, ત્યાર પછી અનામત પૂર્ણ ગણાય છે. ત્યારબાદ રોસ્ટર

વધુ આગળ અમલમાં રહી શકતું નથી અને તેને બંધ કરવું જોઈએ. ત્યારપછી કોઈ કેડરમાં જે જગ્યા નિવૃત્તિ વગેરેને કારણે ખાલી પડે, તે જગ્યા જે વર્ગના સભ્યના પદ ખાલી પડવાથી ખાલી થઈ હોય તે જ વર્ગમાંથી – અનામત કે સામાન્ય – ભરતી કરીને ભરવી જોઈએ.

૩. પ્રથમ મુદ્દા તરફ વળતાં, અરજદારોનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા વિદ્વાન વકીલો શ્રી હરિશ સાલવે અને શ્રી રાજીવ ધવનએ દલીલ કરી છે કે કોઈ કેડરમાં અનામત વર્ગોને આવતાં બઢતીપ્રાપ્ત/નિયુક્ત થયેલ વ્યક્તિઓની કુલ સંખ્યા અનામતના નિર્ધારિત ટકાવારીનો હિસાબ કાઢવા માટે ગણવામાં આવવી જોઈએ. વિદ્વાન વકીલો મુજબ, અનામત વર્ગો તેમના હિતમાં કરવામાં આવેલી અનામતનો લાભ ત્યાં સુધી લઈ શકે છે જ્યાં સુધી સેવામાં તેમનું પ્રતિનિધિત્વ – જેમાં સામાન્ય વર્ગની જગ્યાઓ સામે નિયુક્ત થયેલાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે – નિર્ધારિત ટકાવારી સુધી ન પહોંચે. ટકાવારીનો હિસાબ કાઢવા માટે, સેવામાં અનામત વર્ગોને આવતાં બઢતીપ્રાપ્ત/નિયુક્ત થયેલાઓ, તેઓ

અનામત જગ્યાઓ પર હોય કે સામાન્ય વર્ગની જગ્યાઓ પર, બંનેની ગણતરી થવી જોઈએ. આ માટે પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલતના જોગિંદર સિંહ સેઠી અને અન્ય વિ. પંજાબ સરકાર અને અન્ય, ૧૯૮૨ (૨) એસએલઆર ૩૦૭,ના ચુકાદાનો આધાર લેવાયો છે. ઉક્ત મામલામાં અનુસૂચિત જાતિઓ/જનજાતિઓ અને પછાત વર્ગોના સભ્યો માટે ૨૨% અનામતની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી. ૨૦૨ જગ્યાઓની કેડર સંખ્યામાં અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારોને ૪૨ જગ્યાઓનો હક હતો. તે વર્ગના ૪૭ સભ્યો પહેલેથી જ કેડરમાં હતા, પરંતુ તેમાંના ૧૦ને વરિષ્ઠતા-સહ-લાયકાતના આધારે સામાન્ય વર્ગની જગ્યાઓ સામે બઢતી આપવામાં આવી હતી. અનામત જગ્યાઓ સામે માત્ર ૩૭ વ્યક્તિઓને જ બઢતી આપવામાં આવી હતી, તેથી વધુ ૪ અનુસૂચિત જાતિના વ્યક્તિઓને અનામત ખાલી જગ્યાઓ સામે બઢતી આપવા માંગવામાં આવી હતી. વડી અદાલતે એ આધાર પર આ બઢતી રદ કરી હતી કે કેડરમાં અનામત વર્ગોના ૨૨% કરતાં વધુ વ્યક્તિઓ પહેલેથી જ હતા. અમારો મત છે કે જોગિંદર સિંહ સેઠીના

મામલામાં વડી અદાલત સ્પષ્ટ ભૂલમાં પડી હતી. ત્યારબાદ આ મામલો પંજાબ અને હરિયાણા વડી અદાલતની પૂર્ણ ખંડપીઠ દ્વારા જસવંત સિંહ વિ. પંજાબ સરકારના સચિવ, શિક્ષણ વિભાગ [૧૯૮૯ (૪) સર્વિસિસ લૉ રિપોર્ટર ૨૫૭] માં વિચારવામાં આવ્યો હતો. પૂર્ણ ખંડપીઠે જોગિંદર સિંહ સેઠીના મામલામાં પ્રતિપાદિત અનુપાત સાથે સહમતિ દર્શાવી નહોતી અને તે નિર્ણયને પલટાવ્યો હતો.

૪. જ્યારે કોઈ નિશ્ચિત કેડર અંગે અનામતની ટકાવારી નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે અને રોસ્ટર અનામત બિંદુઓ દર્શાવે છે, ત્યારે એવું માનવું પડે કે અનામત બિંદુઓ પર દર્શાવેલ પદો અનામત વર્ગોના સભ્યોમાંથી ભરવાના છે અને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોને અનામત પદો માટે વિચારવામાં આવવાનો અધિકાર નથી. બીજી તરફ, અનામત વર્ગના ઉમેદવારો અનામત પદો માટે સ્પર્ધા કરી શકે છે અને જો તેઓની તે પદો પર નિમણૂક થાય, તો તેમની સંખ્યા ઉમેરવામાં આવી શકે નહીં અને

અનામતની ટકાવારી નીકાળવા માટે ધ્યાનમાં લઈ શકાય નહીં. ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૬(૪) રાજ્ય સરકારને રાજ્યની સેવાઓમાં રાજ્યના મતે પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ ન ધરાવતા કોઈપણ પછાત વર્ગના નાગરિકોના હિતમાં નિમણૂકો અથવા પદોની અનામત માટે કોઈપણ જોગવાઈ કરવાની પરવાનગી આપે છે. તેથી, રાજ્ય સરકાર માટે આ નિષ્કર્ષે પહોંચવું આવશ્યક છે કે જે પછાત વર્ગ અથવા વર્ગો માટે અનામત કરવામાં આવે છે, તેઓને રાજ્ય સેવાઓમાં પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ મળેલું નથી. આવું કરતી વખતે રાજ્ય સરકાર કોઈ નિશ્ચિત પછાત વર્ગની કુલ વસ્તી અને રાજ્ય સેવાઓમાં તેના પ્રતિનિધિત્વને ધ્યાનમાં લઈ શકે છે. જ્યારે રાજ્ય સરકાર જરૂરી કસરત કર્યા પછી અનામત નક્કી કરે છે અને દર્શાવે છે કે જણાવેલ પછાત વર્ગ માટે કેટલા ટકાવારી પદો અનામત રાખવાના છે, ત્યારે તે ટકાવારીનું કડક પાલન કરવું જ પડે. નિર્ધારિત ટકાવારીમાં માત્ર એટલા માટે ફેરફાર કરી શકાય નહીં કે પછાત વર્ગના કેટલાક સભ્યો પહેલેથી જ સામાન્ય બેઠકો સામે નિમણૂક પામ્યા છે અથવા બઢતી પામ્યા છે. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, જે

રોસ્ટર બિંદુ કોઈ પછાત વર્ગ માટે અનામત છે તે જણાવેલ વર્ગના સભ્યની નિમણૂક અથવા બઢતી દ્વારા જ ભરવું પડે. પછાત વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલા રોસ્ટરના સ્થાન સામે કોઈ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારની નિમણૂક કરી શકાય નહીં. રાજ્ય સેવાઓમાં કોઈ પછાત વર્ગના નોંધપાત્ર સંખ્યામાં સભ્યો સામાન્ય બેઠકો સામે નિમણૂક પામ્યા છે અથવા બઢતી પામ્યા છે, તે હકીકત રાજ્ય સરકાર માટે તે વર્ગ માટે અનામત ચાલુ રાખવાના પ્રશ્નના પુનર્વિચાર માટે સંબંધિત પરિબલ હોઈ શકે; પરંતુ જ્યાં સુધી પછાત વર્ગો માટે નિશ્ચિત ટકાવારીની અનામત આપતી સૂચનાઓ અથવા નિયમો અમલમાં છે, ત્યાં સુધી તેમનું પાલન કરવું જ પડે. સામાન્ય વર્ગના પદો સામે પછાત વર્ગોના કેટલાય પણ નિમણૂક પામેલા અથવા બઢતી પામેલા વ્યક્તિઓ હોવા છતાં, નિર્ધારિત ટકાવારી તે ઉપરાંત આપવી જ પડશે. તેથી, વિદ્વાન વકીલે ઉઠાવેલી પ્રથમ દલીલમાં અમને કોઈ બળ દેખાતું નથી અને અમે તેને નામંજૂર કરીએ છીએ.”

આ રીતે, ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં ઉઠાવવામાં આવેલા અને નિરાકરવામાં આવેલા મુદ્દાઓ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને પ્રશ્નાસ્પદ ખાલી જગ્યાઓ સામે કેવી રીતે અને કઈ રીતથી વિચારણા હેઠળ લેવા અને સમાયોજિત કરવા પડે.

૪૩. બિહાર રાજ્ય વિ. એમ. નીથી ચંદ્રાના કેસમાં, જે (૧૯૯૬) ૬ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસેસ ૩૬ માં અહેવાલિત છે, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઉક્ત સિદ્ધાંતને પુનરોચ્ચાર કરતાં નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે જો એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય ઉમેદવારની બેઠકો અને ખાલી જગ્યાઓ સામે સમાયોજિત ગણવામાં આવવાના આધારે તેમના કોર્સ માટેની પ્રાથમિકતા ગુમાવવી પડે, તો તે કારણે તેમને હાનિગ્રસ્ત બનાવવાના નથી. આ અનુસ્નાતક અભ્યાસક્રમ માટે મેડિકલ કોલેજમાં પ્રવેશનો કેસ હતો.

૪૪. રિતેશ આર. સાહ વિ. વાય.એલ. થામલનો મામલો, જે ૧૯૯૬ (૩) એસ.સી.સી. રપ૩માં અહેવાલિત છે, નિઃસંદેહ અનુસ્નાતક સંસ્થામાં રહેલી ખાલી જગ્યાઓ અંગેનો હતો, પરંતુ ત્યાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંત માત્ર એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને લગતો છે. આગળ વધીને, ઇન્દ્રા સાહની(ઉપરોક્ત) ના કેસમાં ખંડપીઠે પ્રતિપાદિત કરેલી આ સંકલ્પના મુજબ, અનામત ભલે સંવિધાનના કલમ ૧૫(૪) અથવા ૧૬(૪) હેઠળ હોય, તેને સમુદાય, સાંપ્રદાયિકતા અથવા

વર્ગના આધાર પરનું ગણવું નહીં, પરંતુ વાસ્તવમાં તે સમગ્ર એવા સ્તર માટે માન્ય કરવામાં આવેલ છે, જેને વિશેષ જોગવાઈઓ દ્વારા ખાસ સહાય આપવાના હેતુથી નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે; અને તેથી, તે સાથે સુસંગત રીતે, શૈક્ષણિક સંસ્થાઓના અભ્યાસક્રમોમાં તેમજ મેડિકલ કોલેજોના અનુસ્નાતક અભ્યાસક્રમોમાં પણ, આ અવલોકનોને સ્વીકૃતિ અને અનુસરણ મળ્યું છે. તેમ છતાં, તેનો અમલ કરતાં વખતે આ શરત ઉમેરવામાં આવી છે કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે ગણવામાં આવે તે કારણે તેમને કોઈ ગેરલાભ થવો જોઈએ નહીં; અને જો કોઈ અભ્યાસક્રમ માટેની તેમની પસંદગીને કારણે તેમને એવો ગેરલાભ થતો હોય, તો તેમને અનામત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે ગણતાં બેઠક અથવા ખાલી જગ્યા આપવી પડશે અને તેમને અનામત વર્ગ માટે ઉપલબ્ધ ફાળામાં સ્થાન આપવું પડશે; અને ત્યારબાદ, તે હદ સુધી અનામત વર્ગનો ફાળો એવા અનામત વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા ભરાયેલ માનવામાં આવશે. અદાલતે અહીં તાત્કાલિક ઉમેર્યું કે તેનો અર્થ એવો થાય છે કે જો એમ.આર.સી. ઉમેદવારને ખુદ્દા વર્ગ સામે ગણવામાં આવવાને કારણે કોઈપણ રીતે ગેરલાભ થતો ન હોય, તો તેને તે રીતે ગણવામાં કોઈ વહીવટી અડચણ રહી શકતી નથી, જેથી તે જ વર્ગના આવા એમ.આર.સી. ઉમેદવાર દ્વારા ખાલી કરાયેલ જગ્યામાં વધુ એક અનામત વર્ગના ઉમેદવારને સમાવી શકાય.

૪૫. પોસ્ટ ગ્રેજ્યુએટ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ મેડિકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ ચંદીગઢ તથા અન્ય વિ./એસ. ફેકલ્ટી એસોસિએશન તથા અન્ય, જે ૧૯૯૭ (૬) સુપ્રીમ કોર્ટ કેસિસ ૨૮૩ માં અહેવાલિત છે. નીતિના આશયને મૂલવવા માટે નીચેની નોંધો રજૂ કરવી આવશ્યક છે.

“૧૬. તેથી, પ્રશ્ન એ છે કે, શું અદાલત મેન્ડેમસના રિટ અથવા યોગ્ય હોય તેવા નિર્દેશ દ્વારા અનામત ખાલી જગ્યાઓ સામાન્ય ઉમેદવારો માટે ખુલ્લી મૂકવા માટે નિર્દેશ આપી શકે? શ્રી પી. પી. રાવની દલીલ એવી છે કે, સંસ્થાએ વૈજ્ઞાનિક અને સંશોધન સંબંધિત પદોના અનામતીકરણ રદ કરવાની જરૂરિયાત અંગે આરોગ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલયને અગાઉથી જ અવગત કરાવ્યું હતું અને ત્યારબાદથી કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી નથી, તેથી અદાલત નિર્દેશો જારી કરવા સક્ષમ છે. તેના સમર્થનમાં તેમણે આ અદાલતના ચુકાદા કોમ્પ્રોલર એન્ડ ઓડિટર જનરલ ઓફ ઇન્ડિયા વિ. કે. એસ. જગન્નાથન, (૧૯૮૬) ૨ એસ.સી.આર. ૧૭ : (એ.આઈ.આર. ૧૯૮૭ એસ.સી. ૫૩૭) પર આધાર મૂક્યો. અમને આ દલીલ સ્વીકારવામાં મુશ્કેલી અનુભવે છે. આવો જ પ્રશ્ન એસ. એસ. શર્મા વિ. યુ.ઓ.આઈ., એ.આઈ.આર. ૧૯૮૧ એસ.સી. ૫૮૮ માં ઉદ્ભવ્યો હતો, જેમાં

આ અદાલતના ત્રણ ન્યાયમૂર્તિોની ખંડપીઠે આ પ્રશ્નનો વિચાર કર્યો હતો કે શું અદાલત પદનું અનામતીકરણ રદ કરવા નિર્દેશ આપી શકે. આ અદાલતે દર્શાવ્યું હતું કે, જ્યાં સુધી દલિતો અને આદિવાસીઓ માટે મર્યાદિત વિભાગીય સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા દ્વારા ભરતી કરવાની પદ્ધતિ અપનાવી અને અનુસરવામાં આવી શકે; અર્થાત ભરતી કરવાની પદ્ધતિઓમાંથી એક તરીકે તેનો ઉપયોગ થઈ શકે, ત્યાં સુધી અદાલત સરકારને પદનું અનામતીકરણ રદ કરવા નિર્દેશિત કરવા માટે મેન્ડેમસ જારી કરી શકતી નથી. સી.એ.જી.નો કેસ વિપરીત પ્રકારનો કેસ છે. તેમાં, આરક્ષણનો નિયમ તમામ વિભાગો પર લાગુ પડતો હતો, અને કારણ કે સી.એ.જી.એ પરીક્ષા યોજતી વખતે અને તેના આધારે ભરતી કરતી વખતે શિથિલ ધોરણ લાગુ કર્યું ન હતું, તેથી વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે ધોરણ શિથિલ કરવા અને દલિતો તથા આદિવાસીઓની બઢતી દ્વારા ભરતી કરવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. આ અદાલતે તે ચુકાદાને યથાવત્ રાખ્યો હતો અને ઠરાવ્યું હતું કે જ્યારે સત્તાધિકારીઓને વિવેકાધિકાર સાથે સત્તા પ્રાપ્ત હોય, ત્યારે સરકારની નીતિ અમલમાં મૂકવાની તેમની ફરજ પણ હોય છે. પાનું ૩૯ પર, આ અદાલતે દર્શાવ્યું હતું કે સંબંધિત પક્ષકારોને અણન્યાય થતો અટકાવવા માટે, અદાલત પોતે એવો આદેશ કરી શકે અથવા એવા નિર્દેશ આપી શકે, જે સરકાર અથવા સક્ષમ

સત્તાધિકારીએ યોગ્ય અને કાનૂની રીતે પોતાનો વિવેકાધિકાર ઉપયોગ કર્યો હોત તો કર્યા હોત અથવા આપ્યા હોત. અપીલકર્તાઓને મદદરૂપ થવાથી દૂર, આ અનુપાત અનામત ઉમેદવારોના પક્ષમાં જાય છે. આ પ્રશ્ન જી.એસ. ગિલના કેસમાં વિચારવામાં આવ્યો હતો. તેમાં, વડી અદાલતે પદનું અનામતીકરણ રદ કરવા અને તેને સામાન્ય ઉમેદવારો માટે ખુલ્લું મૂકવા નિર્દેશ આપ્યો હતો. સી.એ.જી.ના કેસ તથા અન્ય નિર્ણયોનો અનુપાત વિચારતી વખતે, આ અદાલતે દર્શાવ્યું હતું કે અદાલત બંધારણનો અવગણો કરવા અને અનુચ્છેદ ૧૫(૪) અને ૧૬ માં સંનિવેશિત આરક્ષણના સિદ્ધાંતનો ભંગ કરવા માટે મેન્ડેમસ આપી શકતી નથી; તેમજ સત્તાધિકારીઓને બંધારણીય આદેશનો ભંગ કરવા નિર્દેશ આપવાની પણ અદાલત સક્ષમ નથી. તેથી, મેન્ડેમસ અથવા નિર્દેશ માંગવો સ્પષ્ટ રીતે ગેરકાનૂની ગણાય; તેમજ યોગ્ય સરકારને ખાલી જગ્યાનું અનામતીકરણ રદ કરવા માટે એવો મેન્ડેમસ અથવા નિર્દેશ જારી કરવામાં અદાલત યોગ્ય ગણાય નહીં. સર્વવિદિત છે કે, તેમના માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓ ભરવા માટે દલિતો અને આદિવાસીઓને સંબંધિત ઉમેદવારોની પસંદગી નિષ્પક્ષ રીતે કરવામાં આવતી નથી, જોકે બઢતી/નિયુક્તિ માટે લાયક ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ હોય છે, એ હેતુથી કે અનામત ખાલી જગ્યાઓ

ભરાઈ ન જાય અને લાયક ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ નથી એમ દર્શાવી દેવામાં આવે જેથી કેરી ફોરવર્ડ થયેલી ખાલી જગ્યાઓ એકત્રિત કુલ ખાલી જગ્યાઓના ૫૦% કરતાં વધુ થઈ જાય અથવા પસંદગી ત્રણ વર્ષથી વધુ લંબાઈ જાય, જેથી સરકાર ખાલી જગ્યાઓનું અનામતીકરણ રદ કરે. તેથી, સ્પષ્ટ થાય છે કે સત્તાધિકારીઓએ કાર્યપાલક/વિધાનિક/બંધારણીય નીતિ અથવા સિદ્ધાંતનો સચ્ચા ભાવથી, પ્રામાણિકતાપૂર્વક અને નિષ્ઠાપૂર્વક અમલ કરીને નીતિને કાર્યાન્વિત કરવી જોઈએ; દલિતો અને આદિવાસીઓની નિયુક્તિ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી કેરી ફોરવર્ડ ખાલી જગ્યાઓનું અનામતીકરણ રદ કરવા માટે કોઈ મેન્ડેમસ અથવા નિર્દેશ જારી કરવો જોઈએ નહીં અને અનામત પદો સામાન્ય ઉમેદવારો દ્વારા ભરવા માટે પણ કોઈ નિર્દેશ આપવો જોઈએ નહીં. આ રીતે, એ સ્થિર કાનૂની સ્થિતિ છે કે એકમાત્ર પદવાળા કેડર પર રોસ્ટરનો અમલ અને કેરી ફોરવર્ડ પદ પર બઢતી દ્વારા નિમણૂક માન્ય અને બંધારણીય છે. જાહેર સેવામાં અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને પૂરતું પ્રતિનિધિત્વ મળે તે હેતુથી તેમને અપાયેલ તક બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬(૧) નો ભંગ કરતી નથી; તેમજ તે બંધારણવિરોધી પણ નથી.

આ દર્શાવશે કે અનામતને સંવિધાનની નીતિ કહેવાય છે અને અદાલતો દ્વારા પણ, અંતે કે તેમના આગ્રહે, તેમાંથી કોઈ માન્ય વિમુખતા થઈ શકતી નથી.

આમ, ઉપરોક્ત નિર્ણય પદ પરની નિમણૂક બાબતે છે અને સ્વકાર્યોમાં સ્વાયત્ત એવી તકનીકી સંસ્થામાં થયેલી નિમણૂકના સંદર્ભમાં પણ, અનામતની જોગવાઈ અને તેના પ્રભાવની તપાસ કરતી વખતે અદાલતે ઉપરોક્ત મુજબ અવલોકન કર્યું હતું.

૪૬. અજીત સિંહ જાનુજા અને અન્ય વિ. પંજાબ રાજ્ય અને અન્યના કેસમાં, જેનો અહેવાલ (૧૯૯૬) ૨ એસ.સી.સી. ૭૧૫ માં પ્રકાશિત છે, તેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સરકારી સેવાઓ સંબંધિત કેસોની વિચારણા કરતી વખતે, ખાસ કરીને પરવાનગીના સંદર્ભમાં, ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતનું પુનરોચ્ચાર કરતાં નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારને માત્ર ખુદ્દી શ્રેણીના ઉમેદવાર તરીકે જ ગણવામાં આવશે.

૪૭. સર્વોચ્ચ અદાલતે અનુરાગ પટેલ વિ. યુ.પી. પબ્લિક સર્વિસ કમિશન અને અન્યના, (૨૦૦૫) ૯ એસ.સી.સી. ૭૪૨ માં અહેવાલિત પ્રકરણમાં, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે :

પ. મેડિકલ કોલેજમાં પ્રવેશના મામલે, એ જ મુશ્કેલીનો અનુભવ થયો હતો અને આ અદાલતે રિતેશ આર. શા વિ. ડૉ. વાચ.એલ. ચામુલ અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૩ એસ.સી.સી. ૨૫૩ માં, ચુકાદાના પાનું ૨૬૧ પરના પરિષેદ ૧૭ માં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

.....આ અદાલતે ઉપરોક્ત કેસોમાં પ્રતિપાદિત કરેલ કાનૂની સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા, આ નિષ્કર્ષ અનિવાર્ય બને છે કે, ગુણક્રમના આધારે પ્રવેશ મેળવવાનો હકદાર વિદ્યાર્થી, ભલે તે અનામત વર્ગનો હોય, તેને અનામત વર્ગ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી બેઠકો સામે પ્રવેશ મેળવેલ ગણાવી શકાય નહીં. પરંતુ, સાથે સાથે જોગવાઈઓ એવી રીતે કરવામાં આવવી જોઈએ કે તેવા ઉમેદવારને તેનાથી હાનિ ન થાય અને તેને અન્ય ઓછા ગુણાંક ધરાવતા અનામત વર્ગના ઉમેદવારો કરતાં વધુ પ્રતિકૂળ સ્થિતિમાં મુકવામાં ન આવે. ઉપરોક્ત હેતુ તે રીતે સિદ્ધ કરી શકાય કે, અનામત વર્ગના એવા ઉમેદવારોને, જેઓ અન્યથા ખુદી ગુણક્રમ યાદીમાં આવે છે, પ્રથમ ઓળખી કાઢ્યા બાદ, અનામત વર્ગના ઉમેદવારો માટે અનામત રાખવામાં આવેલી વિવિધ કોલેજોમાં પ્રવેશ માટે તેમની પસંદગી પૂછવામાં આવે, અને ત્યારબાદ તેમને જે કોલેજોમાં બેઠકો ઉપલબ્ધ હોય તેમાં બેઠકો ફાળવવામાં આવે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, પોતાના ગુણક્રમના

આધારે પ્રવેશ મેળવવા હકદાર અનામત વર્ગના ઉમેદવારને, અનામત વર્ગ માટે નિર્ધારિત સંખ્યાની બેઠકો અનામત રાખવામાં આવેલી કોલેજોમાં પ્રવેશ લેવાનો વિકલ્પ રહેશે; પરંતુ અનામતના ટકાવારાની ગણતરી કરતી વખતે, તેને અનામત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે નહીં પરંતુ ખુલા વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે પ્રવેશ મેળવેલ માનવામાં આવશે.

આ જ પ્રશ્નનો વિચાર આ અદાલતે સ્ટેટ ઓફ બિહાર અને અન્ય વિ. એમ. નીતિ ચંદ્ર અને અન્ય, [૧૯૯૬] ૬ એસીસી ૩૬ માં કર્યો હતો, જેમાં પરિચ્છેદ ૧૩ માં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું :

.....પરંતુ, જેટલી હદ સુધી તેમના પૈકીના પ્રતિભાશાળી ઉમેદવારોને અનામતના નિયમ હેઠળ તેઓ પ્રાપ્ત કરી શકતા કોલેજ અને વિષયની પસંદગીથી વંચિત રાખવામાં આવે છે, એટલી હદ સુધી પરિપત્ર ટકી શકતો નથી. તેથી, પરિપત્રને અસરકારક બનાવી શકાય માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે સામાન્ય ઉમેદવારો સાથે પ્રતિભાના આધારે લાયક ઠરેલો અનામત વર્ગનો ઉમેદવાર, કોલેજ/સંસ્થા અને વિષયના જ્ઞાણવણી માટે પ્રતિભા-સહ-પસંદગીના ધોરણે સામાન્ય ઉમેદવાર તરીકે વિચારવામાં આવવા માટે સંમતિ આપે.

હાલના કેસમાં, અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, રિટ અરજી ક્રમાંક ૨૨૭૫૩/૯૩માં ૮ અરજદારોમાંથી, ગુણચાદીમાં ક્રમાંક ૧૩ અને ૧૪ મેળવેલા તેમાંથી બેને વેચાણવેરા અધિકારી-૨ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા, જ્યારે તેમની કરતાં નીચા ક્રમાંક ધરાવતા, એટલે કે ક્રમાંક ૩૮, ૭૨ અને ૯૭ પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિઓને ડેપ્યુટી કલેક્ટર તરીકે નિમણૂક આપવામાં આવી હતી અને વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે એવું ઠરાવ્યું હતું કે વધુ ગુણવાન વ્યક્તિઓ પ્રત્યે આ સ્પષ્ટ અન્યાય છે, અને એ દિશામાં નિર્દેશ કર્યો હતો કે સામાન્ય વર્ગમાં પસંદ થયેલા ઉમેદવારોનો સમાવેશ કરીને, પસંદ કરાયેલા તમામ અનુસૂચિત પાછળના વર્ગના ઉમેદવારોની અલગ યાદી તૈયાર કરવામાં આવે અને હોદ્દાઓ પર તેમની નિમણૂકો પસંદગી યાદી અનુસાર તથા કડક રીતે ગુણક્રમના આધારે કરવામાં આવે, તેમજ પસંદગી યાદીમાં ઉપરના સ્થાને રહેલી વ્યક્તિની પસંદગી પ્રથમ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે અને તે મુજબ નિમણૂક આપવામાં આવે, જ્યારે યાદીમાં નીચલા ક્રમે રહેલી વ્યક્તિની પસંદગી પછીથી જ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે. અમને વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠ દ્વારા આપવામાં આવેલ નિર્દેશમાં કોઈ ભૂલ અથવા ગેરકાયદેસરતા જણાતી નથી.

૬. કમિશન તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી આર.એન. ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે જો કોઈ પુનર્ગોઠવણ કરવામાં આવે, તો જે વ્યક્તિઓની અગાઉથી નિમણૂક થઈ ચૂકી છે, તેઓ જ પોતાના પદ ગુમાવવાની શક્યતા છે. રિટ અરજી ક્રમાંક ૨૨૭૫૩/૯૩ માં રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરાયેલા પ્રતિઉત્તર નિવેદન મુજબ એવું જણાય છે કે કુલ ૩૫૮ ઉમેદવારોની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી અને પછાત વર્ગોને અનુસૂચિત પદો દ્વારા પછાત વર્ગના ૪૭ ઉમેદવારોને સ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું. આ ૩૫૮ ઉમેદવારોમાંથી જેમણે સામાન્ય વર્ગ માટે નિર્ધારિત કટઓફ ગુણ કરતાં વધુ ગુણ મેળવ્યા હતા, તેઓ પછાત વર્ગના હોવા છતાં તેમની પસંદગી સામાન્ય વર્ગમાં થયેલી ગણવી જોઈએ. જો સામાન્ય વર્ગમાં પસંદગી પામેલા આવા ઉમેદવારોને પસંદગીક્રમનો વિકલ્પ વાપરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે અને ત્યારબાદ તે અનુસાર તેમની નિમણૂક કરવામાં આવે, તો અનામત વર્ગોમાં નિમણૂક પામેલા ઉમેદવારોને તેમના પદોમાં નીચે ધકેલવા પડશે, અને આ રીતે પછાત વર્ગના એવા ઉમેદવારો દ્વારા ખાલી થયેલી સામાન્ય વર્ગની જગ્યાઓ પછાત વર્ગ માટે અનામત ક્વોટા સામે હકીકતમાં નિમણૂક પામવાના હકદાર વ્યક્તિઓથી ભરી શકાય. સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા કે અનામત વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા ભરાયેલા પદોની કુલ સંખ્યામાં કોઈ ફેરફાર થશે નહીં.

આ રીતે, ઉપરોક્ત અવલોકન વધુ એક વખત આ બાબત પર ભાર મૂકે છે કે એમ.આર.સી.ઓ. સાથે કેવી રીતે વર્તવું તે નિર્ધારિત છે. નિશ્ચિતપણે, સંબંધિત ઉમેદવારની જ્ઞાનવણી કરતી વખતે, સેવાઓ માટેની પસંદગીને પ્રચલિત નિયમો મુજબ યથોચિત મહત્વ આપવામાં આવશે.

૪૮. ઉપરોક્ત કાનૂની સિદ્ધાંતના ઘોષણાનું સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુ એક પુનરોચ્ચાર કર્યું છે, જે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા એન્ડ અનધર વિ. સત્યા પ્રકાશ એન્ડ અધર્સ, અહેવાલિત (૨૦૦૬) ૪ સુપ્રીમ કોર્ટ કેસિસ ૫૫૦ ના કેસમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે. અદાલતના સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ છે :

૧૮. ઉદાહરણરૂપે, અનામત વર્ગનો એવો ઉમેદવાર, જેને આયોગે શિથિલ ધોરણનો આશ્રય લીધા વિના (અર્થાત્ ગુણાધાર પર) ભલામણ કર્યો હોય, તેને ગુણક્રમ/મુક્ત વર્ગમાં પોતાની પસંદગીનું પદ, માનીએ કે ‘આઈ.એ.એસ.’, ન મળ્યું હોય. તે માટે, તે અનામત વર્ગમાંથી કોઈ પસંદગીનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે. પરંતુ માત્ર એટલા કારણે કે તેણે અનામત વર્ગમાંથી કોઈ પસંદગીનો વિકલ્પ પસંદ કર્યો, તેથી શિથિલ ધોરણ હેઠળ પસંદ કરાયેલા ઓ.બી.સી. વર્ગના ઉમેદવારનો ક્વોટા સમાપ્ત થઈ જાય એવું નથી. આયોગે શિથિલ ધોરણનો આશ્રય લીધા વિના (અર્થાત્

ગુણાધાર પર) ભલામણ કરેલા ઓ.બી.સી. વર્ગના ઉમેદવાર દ્વારા પસંદ કરાયેલો એવો વિકલ્પ અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે અનામત રાખેલી ખાલી જગ્યાઓ સામે સમાયોજિત કરવામાં આવશે નહીં. નિયમ ૧૬ ના ઉપનિયમ ૨ ની પરંતુકની આ જ આજ્ઞા છે.

૧૯. બીજા શબ્દોમાં, આયોગ દ્વારા શિથિલ ધોરણનો આશ્રય લીધા વિના ભલામણ કરાયેલા આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારને, આયોગ દ્વારા શિથિલ ધોરણનો આશ્રય લઈને ભલામણ કરાયેલા આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારની સરખામણીએ પસંદગીનો વિકલ્પ ઉપલબ્ધ રહેશે; પરંતુ આરક્ષણનો ક્વોટા/ટકાવારી ગણતી વખતે, તેને ખુદ્દા વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે (અર્થાત્, પ્રતિભાના આધારે) બેઠક ફાળવાયેલ હોવાનું માનવામાં આવશે અને આયોગ દ્વારા શિથિલ ધોરણનો આશ્રય લઈને ભલામણ કરાયેલા આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે નહીં.

૨૦. જો અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગનો એવો ઉમેદવાર, જેને આયોગે શિથિલ ધોરણનો આશ્રય લીધા વિના ભલામણ કર્યો હોય, તેને ગુણક્રમ ચાલીમાં

તેની/તેની પોતાની પસંદગી મળી ન શકી હોય, તો તે અનામત વર્ગમાંથી કોઈ પસંદગીનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે અને આવી પ્રક્રિયામાં, શિથિલ ધોરણનો આશ્રય લઈને ભલામણ કરાયેલા અનામત વર્ગના ઉમેદવારની પસંદગીનો ક્રમ વધુ નીચે ધકેલાશે, પરંતુ તેમની પસંદગી અનુસાર કોઈ સેવા/પદમાં ફાળવણી પામી શકતા તમામ ઉમેદવારોને સેવા/પદ ફાળવી દેવાયા પછી જેમાં ખાલી જગ્યાઓ ઉપલબ્ધ હોય તેવી બાકી રહેલી સેવાઓ/પદોમાંથી કોઈ એકમાં તેને ફાળવણી કરવામાં આવશે.

૪૯. એમ.નાગરાજ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૦૬) ૮ એસ.સી.સી. – ૨૧૨ ના કેસમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતની પાંચ ન્યાયમૂર્તિોની ખંડપીઠે રાજ્યની કાયદાના સાચા અર્થ અને ભાવના અનુસાર તકની સમાનતા પ્રદાન કરવાની ફરજ અંગે નિર્ધિવાદ રીતે અભિવ્યક્તિ કરી હતી. ચુકાદાના ફકરા નં. ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૫૭ અને ૬૦ માં કરાયેલા યોગ્ય અવલોકનો નીચે મુજબ ઉદ્ઘૂત કરવા યોગ્ય છે :

૪૩. આ ચર્ચા મહત્વપૂર્ણ છે કારણ કે વર્તમાન મામલામાં આપણે અનામત વિષયક પ્રશ્ન સાથે સંબંધિત છીએ. કેસવાનંદ ભારતી અને મિનર્વા મિલ્સના કેસોમાં જેમ મિલકતના મૂળભૂત અધિકારનું

અનુચ્છેદ ૩૯(બી) અને ૩૯(સી)ની સરખામણીમાં સમતોલન કરવાનો પ્રશ્ન હતો, તેવી સ્થિતિને વર્તમાન મામલાની હકીકતો સાથે સમકક્ષ ગણાવી શકાતી નથી. વર્તમાન મામલામાં, એક તરફ આપણે વ્યક્તિના સમાન અવસરના અધિકાર સાથે અને બીજી તરફ જાહેર રોજગારીના ક્ષેત્રમાં સમાન તકનું મેદાન ઉભું કરવા માટે પાછળ પડેલા વર્ગને સંબંધિત વ્યક્તિને અપાતી પ્રાથમિકતા સાથે સંબંધિત છીએ. તેથી, વર્તમાન મામલામાં આપણે ‘ન્યાય, સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય’ની સંકલ્પનાના પરિઘમાં ઉદ્ભવતા પરસ્પર વિરૂદ્ધ દાવાઓ સાથે સંબંધિત છીએ, અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ આ સંકલ્પના સંવિધાનના ભાગ ૩ અને ભાગ ૪ બન્નેમાં અસ્તિત્વ ધરાવે છે. આર્થિક દૃષ્ટિએ જાહેર રોજગારી દુર્લભ વસ્તુ છે. પુરવઠો મર્યાદિત હોવાથી માંગ તે વસ્તુનો પીછો કરે છે. આ જીવનની વાસ્તવિકતા છે. મિલકતના અધિકારથી ભિન્ન રીતે ‘જાહેર રોજગારી’ની સંકલ્પના સામાજવાદી સ્વરૂપ ધરાવે છે અને તેથી તે સંવિધાનની પ્રસ્તાવનાના ક્ષેત્રમાં આવે છે, જેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે અમે, ભારતના લોકો, ભારતને સર્વભૌમ સમાજવાદી ધર્મનિરપેક્ષ લોકશાહી ગણરાજ્ય તરીકે સ્થાપિત કરવાનો ગૌરવપૂર્ણ સંકલ્પ કર્યો છે. તે જ રીતે, પ્રસ્તાવનામાં હાંસલ કરવાનું લક્ષ્ય પણ ઉલ્લેખિત છે, એટલે કે ન્યાય — સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય. તેથી, જાહેર રોજગારીમાં ‘અવસરની

સમાનતા'ની સંકલ્પના વ્યક્તિ સાથે સંબંધિત છે, ભલે તે વ્યક્તિ સામાન્ય વર્ગની હોય કે પાછળ પડેલા વર્ગની હોય. અનુચ્છેદ ૧૬(૧) હેઠળના વ્યક્તિગત અધિકારના વિરુદ્ધ દાવા અને પાછળ પડેલા વર્ગને અપાતી પ્રાથમિકતા વચ્ચે સમતોલન સ્થાપિત કરવું આવશ્યક છે. બન્ને દાવાઓ પાછળ ચોક્કસ હેતુ પ્રાપ્ત કરવાનો ઉદ્દેશ રહેલો છે. પ્રશ્ન આ પરસ્પર વિરુદ્ધ હિતો અને દાવાઓના શ્રેષ્ઠ સમતોલનની સ્થાપનાનો છે.

૪૪. ઉપરોક્ત ત્રણ સંકલ્પનાઓ સ્વતંત્ર પરિબળરૂપ સંકલ્પનાઓ છે. જાહેર રોજગારમાં આ સંકલ્પનાઓનો અમલ દરેક પ્રકરણમાં પરિમાણાત્મક આંકડાઓ પર નિર્ભર રહે છે. કાયદામાં સમાનતા અને વાસ્તવિક સમાનતા ભિન્ન છે. જ્યારે અમે અનુચ્છેદ ૧૬(૪)નું અર્થઘટન કરીએ છીએ, ત્યારે તેમાં વાસ્તવિક સમાનતા પ્રબળ ભૂમિકા ભજવે છે. પછાત વર્ગો ન્યાય માંગે છે. જાહેર રોજગારમાં સામાન્ય વર્ગ સમતુલ્યતા માંગે છે. મુશ્કેલી ત્યારે ઊભી થાય છે, જ્યારે ત્રીજું પરિબળ પ્રવેશે છે, એટલે કે, સેવામાં કાર્યક્ષમતા. અનામતના પ્રશ્નમાં, અમને પછાતોને ન્યાય, આગળવર્ગોને સમતુલ્યતા અને સમગ્ર તંત્ર માટે કાર્યક્ષમતા — આ ત્રણેય વચ્ચે સ્થિર સમતોલન શોધવા માટે કહેવામાં આવી રહ્યું છે. ઉપરોક્ત

પરિપ્રેક્ષ્યમાં સમતુલ્યતા અને ન્યાય કઠિન સંકલ્પનાઓ છે. જોકે, જ્યારે તમે સમતુલ્યતા અને ન્યાય સાથે કાર્યક્ષમતાનો ઉમેરો કરો છો, ત્યારે અનામતના સંદર્ભમાં સમસ્યા ઊભી થાય છે. તેથી, આ સમસ્યાનું પરીક્ષણ દરેક પ્રકરણના તથ્યોના આધારે કરવું પડે. તેથી, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૩૫ના પ્રકાશમાં અનુચ્છેદ ૧૬(૪)નું અર્થઘટન કરવું આવશ્યક છે. પ્રતિનિધિત્વમાં અપુરતા અને અનુસૂચિત જાતિઓ તથા અનુસૂચિત જનજાતિઓની પછાતતા એવી પરિસ્થિતિઓ છે, જે રાજ્ય સરકારને સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ કાર્યવાહી કરવા સક્ષમ બનાવે છે. જોકે, આ અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું છે તેમ, અનુચ્છેદ ૧૬(૪) તેમજ અનુચ્છેદ ૧૬(૪એ) હેઠળ અનામતના વિષયમાં સરકારના વિવેકાધિકાર પરની મર્યાદાઓ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૩૫ના સ્વરૂપે પ્રગટ થાય છે.

૪૫. યોગ્યતા કોઈ સ્થિર નિરપેક્ષ સંકલ્પના નથી. અમર્ત્ય સેન, કેનેથ એરો દ્વારા સંપાદિત એક પુસ્તક “મેરિટોક્રસી એન્ડ ઇકોનોમિક ઇનઈક્વાલિટી” માં દર્શાવે છે કે યોગ્યતા એક પરાધીન વિચાર છે અને તેનો અર્થ સમાજ ઇચ્છનીય કૃત્યને કેવી રીતે વ્યાખ્યાયિત કરે છે તેના પર નિર્ભર રહે છે. એક સમાજમાં યોગ્ય

ગણાતું કૃત્ય બીજા સમાજમાં એ જ હોય જ એવું નથી. મુશ્કેલી એ છે કે આપણા મૂલ્યપ્રણાલીથી સ્વતંત્ર એવી ‘યોગ્યતા’ની કોઈ સ્વાભાવિક વ્યવસ્થા નથી. યોગ્યતાનું તત્ત્વવસ્તુ પરિસ્થિતિ-વિશિષ્ટ છે. તે વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓ અને હેતુઓમાંથી પોતાનો અર્થ પ્રાપ્ત કરે છે. કોઈપણ હકારાત્મક કાર્યવાહીની નીતિનો ‘યોગ્યતા’ પર પડતો પ્રભાવ તે નીતિ કેવી રીતે રચવામાં આવી છે તેના પર આધારિત રહે છે. દુર્ભાગ્યવશ, હાલના મામલામાં આ મુદ્દે અમારી સમક્ષ થયેલી ચર્ચા પ્રાયોગિક આધારવિહોણી સ્થિતિમાં થઈ છે. તેમ છતાં, મૂળભૂત અનુમાન એ જ રહે છે કે જાહેર રોજગારમાં જે રીતે રાજ્ય યોગ્ય માને તે રીતે યોગ્યતાને વ્યાખ્યાયિત કરવા અને માપવા માટે રાજ્ય સર્વોત્તમ સ્થિતિમાં હોય છે, કારણ કે અંતે યોગ્યતાની વ્યાખ્યા અને માપનમાં થયેલી ભૂલોમાંથી ઊપજતા ખર્ચનો ભાર તેને જ વહન કરવો પડે છે. તે જ રીતે, “અનામતનો વ્યાપ” ની સંકલ્પના પણ કોઈ નિરપેક્ષ સંકલ્પના નથી અને યોગ્યતાની જેમ તે પણ પરિસ્થિતિ-વિશિષ્ટ છે.

૫૭. પરંતુ સ્ટેટ ઓફ કેરળા અને અન્ય વિ. એન.એમ. થોમસ અને અન્યમાં કૃષ્ણ અચ્ચર, ન્યાયમૂર્તિે ફઝલ અલી, ન્યાયમૂર્તિના તે અભિપ્રાયો સાથે પોતાની સહમતિ વ્યક્ત કરી હતી, જેમણે જણાવ્યું

હતું કે અનુચ્છેદ ૧૬ની કલમ (૧) હેઠળ સમાન અવસરના સિદ્ધાંતનો નાશ થાય એટલું અનામત અતિશય ન હોઈ શકે, છતાં એ નોંધવું જોઈએ કે અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળ સરકારની સત્તા પર બંધારણ પોતે કોઈ પ્રતિબંધ મૂકતું નથી. જો કોઈ રાજ્યની ૮૦% વસ્તી પછાત હોય, તો અનામત ૫૦%થી વધુ ન જવું જોઈએ એવું કહેવું નિર્રર્થક બને.

૬૦. ઇન્દ્રા સહનીમાં જીવણ રેડ્ડી, ન્યાયમૂર્તિે નોંધ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૧૬(૪) હેઠળનું અનામત સામુદાયિક આધાર પર અમલમાં આવતું નથી. તેથી, જો અનામત વર્ગનો કોઈ સભ્ય સામાન્ય વર્ગમાં પસંદગી પામે, તો તેની પસંદગી તેના વર્ગને આપવામાં આવેલી ક્વોટાની મર્યાદા સામે ગણવામાં આવશે નહીં. તે જ રીતે, આર.કે. સભરવાલમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોને અનામત પદો ભરવાનો હક નથી; પરંતુ અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગના પદો માટે સ્પર્ધા કરવાનો હક છે. રાજ્ય સેવાઓમાં પાછળ પડેલા વર્ગના નોંધપાત્ર સંખ્યાના સભ્યોને સામાન્ય બેઠકો સામે નિમણૂક/બઢતી આપવામાં આવી હોવાની હકીકત, રાજ્ય સરકાર માટે ઉક્ત વર્ગ

માટે અનામત ચાલુ રાખવાના પ્રશ્નની સમીક્ષા કરવા સંબંધિત
પરિબળ બની શકે છે.

૫૦. આથી અદાલત તે મામલાની વિચારણા કરવા પ્રેરાય છે, જેમાં સર્વોચ્ચ
અદાલતની ખંડપીઠ દ્વારા કરવામાં આવેલ સંદર્ભનો બંધારણીય પીઠ દ્વારા
વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૫૧. સર્વોચ્ચ અદાલતે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ, ૨૦૧૦ (૭)
એસ.સી.સી. ૨૩૪ ના મામલામાં એમ.આર.સી. ઉમેદવારો સંબંધે કાનૂનની
વિગતવાર ચર્ચા કરી છે અને કાનૂન જાહેર કર્યું છે. ઉપર અહીં ચર્ચાયેલ ચુકાદા
જેટલા અંશે આ મુદ્દા સાથે સંબંધિત છે, તે મુજબ એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને
સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે લાગુ પડતા ધોરણોમાં કોઈ શિથિલતા વિના, જો
તેઓ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોમાં પોતાનું સ્થાન પ્રાપ્ત કરે અથવા તેમની
સમક્ષ આવે, તો તેમને સામાન્ય વર્ગ સામે ગણતરીમાં લેવા પડે. અદાલતે,
જેમ કે ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે, વારંવાર એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે ઇન્દ્રા
સહાની (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૮૧૧ માં સર્વોચ્ચ અદાલતના
ઉચ્ચાર પછી આ મુદ્દો હવે રેસ ઇન્ટેગ્રા રહ્યો નથી, કારણ કે તે સિદ્ધાંતને અન્ય
ચુકાદાઓમાં પણ નિર્વિવાદ રીતે સ્વીકારવામાં આવ્યો છે અને અનુસરવામાં

આવ્યો છે, જેના પરિણામે અદાલતોએ નોંધ્યું છે કે આ મુદ્દો હવે વધુ રેસ ઇન્ટેગ્રા કહી શકાય તેમ નથી.

પર. વધુમાં, યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. રમેશ રામ, ૨૦૧૦ (૭) એસ.સી.સી. ૨૩૪ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં એક ભિન્ન પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ હતી, જેમાં આ કાનૂની સ્થિતિનાં પરિણામે કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય ખાલી જગ્યાઓ સામે સમાયોજિત કરવાના હોય છે, તથા તે બાબત અંગે યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. સત્યપ્રકાશ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં થયેલ ઉચ્ચારણના કારણે, આ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ. એવી વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ હતી કે વિવિધ અનામત વર્ગના એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગની સેવાઓ અથવા ખાલી જગ્યાઓ સામે વિચારવામાં આવતા, તેઓ અનામત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે વિચારણા મેળવવાનો પોતાનો દાવો યથાવત્ રાખતાં હોવા છતાં પોતાની પસંદગી મુજબની સેવા અથવા નિયુક્તિ ગુમાવતા હતા, જ્યારે અનામત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે ગણવામાં આવે ત્યારે તેઓને તેમની પસંદગીઓ મળતી હતી; તેથી એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું કે અનામત ન હોય તેવા વર્ગ સામે તેમની ફાળવણી થવાને કારણે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને ગેરલાભમાં મૂકવામાં આવી શકે નહીં અને તેઓને અનામત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે જ માન્ય રાખી, તે આધારે બેઠકો અથવા સેવાઓ ધારણ કરવાની પરવાનગી આપવી. આ એવો મુદ્દો હતો જેને યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. રમેશ

રામ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં ચર્ચા અને વિચારવિમર્શ માટે લેવામાં આવ્યો હતો, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્વિવાદ રીતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. સત્યપ્રકાશ (ઉપરોક્ત) નો કેસ તેવા તથ્યો અને નિયમોને સંબંધિત હતો જ્યારે પરીક્ષા નિયમોની નિયમ-૧૬ માં સુધારો કરવામાં આવ્યો ન હતો અને તેથી, તે દૃઢ અવલોકનો, જેઓને એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને પોતાની પસંદગીની સેવાની ફાળવણી મેળવવા માટે પોતાની શ્રેણીમાં પાછા પુનઃસ્થાનાંતરિત થવામાં અવરોધરૂપ માનવામાં આવતા હતા, તે બાબત સંબંધિત નિયમોના ૧૬ (૨) ના સ્વરૂપમાં કરાયેલા યોગ્ય સુધારા દ્વારા નિવારિત માનવામાં આવી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે તમામ પાસાઓ પર વિસ્તૃત ચર્ચા કરી છે, જેમાંથી સ્પષ્ટપણે બહાર આવે છે કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારો પર, ભલે અગાઉના નિયમના કારણે હોય કે સુધારાયેલા નિયમના કારણે, પ્રતિકૂળ અસર થવાની નહોતી. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. સત્યપ્રકાશ (ઉપરોક્ત) અને યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) ના કેસો એવા કહી શકાય કે જેમાં પ્રથમ વખત સર્વોચ્ચ અદાલતે એમ.આર.સી. ઉમેદવારો સાથે કેવી રીતે વર્તવું અને તેમાં ચર્ચાયેલ વિસંગત પરિસ્થિતિ ટાળવા માટે તેમને તેમની મૂળ શ્રેણીમાં પુનઃસ્થાનાંતરિત થવાની પરવાનગી આપવી તે સંબંધિત જોગવાઈનું પરીક્ષણ કર્યું હતું, કારણ કે આ માટે સ્ટેટ ઓફ બિહાર વિ. એમ. નીથી અને સુજાતા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં કરાયેલા અવલોકનો પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો હતો. છતાં, કાનૂની સિદ્ધાંતનું પ્રથમ પ્રતિપાદન પૂર્વવર્તી નિર્ણયમાં શોધી શકાય તેમ છે, પરંતુ આ મુદ્દે કાનૂનની સચોટ ઘોષણા યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ.

રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) અને તેના અનુસંધાનમાં આપવામાં આવેલા અનુવર્તી ચુકાદામાં થયેલી કહી શકાય.

૫૩. આ તબક્કે અદાલત રાજેશ કુમાર દરિયા વિ. રાજસ્થાન પબ્લિક સર્વિસ કમિશન અને અન્યનો કેસ, જે (૨૦૦૭) ૮ સર્વોચ્ચ અદાલત કેસિસ ૭૮૫ માં અહેવાલિત છે, તેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલા અવલોકનને પણ પ્રકાશિત કરવા ઈચ્છે છે; નીચેનો અવતરણ, જેમાં તે અવલોકનો સમાવાયેલા છે, અહીં નીચે મુજબ ઉદ્ઘૃત કરવો યોગ્ય છે:

૫. રાજસ્થાન ન્યાયિક સેવા નિયમો, ૧૯૫૫ ના નિયમ ૯(૩) (સંક્ષેપમાં 'નિયમો') જે સંબંધિત છે, તે નીચે મુજબ વાંચાય છે :

"૯.(૩) સીધી ભરતીમાં મહિલા ઉમેદવારો માટેનું આરક્ષણ શ્રેણીવાર ૨૦% રહેશે. જો કોઈ વિશિષ્ટ વર્ષે પાત્ર અને યોગ્ય મહિલા ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ ન હોય, તો તેમના માટે આ રીતે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓ સામાન્ય પ્રક્રિયા અનુસાર ભરવામાં આવશે અને આવી ખાલી જગ્યાઓ અનુસર્જિત વર્ષમાં આગળ ધપાવવામાં આવશે નહીં અને આ આરક્ષણને આડું આરક્ષણ માનવામાં આવશે, એટલે કે મહિલા ઉમેદવારોનું

આરક્ષણ મહિલા ઉમેદવાર જે સંબંધિત શ્રેણીને અનુસરે છે તેમાં અનુપાતમાં સમાયોજિત કરવામાં આવશે."

૭. કલમ ૧૫(૩) હેઠળ મહિલાઓ માટે રોજગારના સંબંધમાં કરવામાં આવેલી જોગવાઈ, કલમ ૧૬(૪) હેઠળની સામાજિક અનામતથી ભિન્ન એક વિશેષ અનામત છે. વિશેષ અનામત અમલમાં મૂકવાની પદ્ધતિ, જે ઊભી અનામતોને આડી રીતે આવરી લેતી અનામત છે, તે આ અદાલતે અનિલ કુમાર ગુપ્તા વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. (એસસીસી પૃષ્ઠ ૧૮૫, પરિચ્છેદ ૧૮) માં સમજાવી હતી

".યોગ્ય અને સાચો માર્ગ એ છે કે પ્રથમ ખુણી સ્પર્ધાની અનામત હિસ્સો (૫૦%) ગુણક્રમના આધારે ભરવો; ત્યારબાદ દરેક સામાજિક અનામતના હિસ્સા, અર્થાત્ અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને પછાત વર્ગના હિસ્સા ભરવા; ત્રીજું પગલું એ રહેશે કે ઉપરોક્ત આધાર પર વિશેષ અનામતને સંબંધિત કેટલા ઉમેદવારો પસંદ થયા છે તે જાણી લેવાય. જો આડી અનામત માટે નક્કી કરાયેલ

હિસ્સો પહેલેથી જ પૂર્ણ થયો હોય — એવા પ્રસંગે જ્યાં તે સમગ્રરૂપે આડી અનામત હોય — તો પછી કોઈ વધુ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. પરંતુ જો તે રીતે પૂર્ણ ન થયો હોય, તો વિશેષ અનામતના જરૂરી સંખ્યાના ઉમેદવારો લેવા પડશે અને સંબંધિત સંખ્યાના ઉમેદવારોને તેમાંથી કાઢી મૂકીને તેમને તેમની સંબંધિત સામાજિક અનામત શ્રેણીઓ સામે સમાયોજિત/સમાવવામાં લેવા પડશે. (જો, હકીકતમાં, તે વિભાગીકૃત આડી અનામતનો પ્રસંગ હોય, તો ઉપર જણાવ્યા મુજબની ચકાસણી અને સમાયોજન/સમાવેશની પ્રક્રિયા દરેક ઊભી અનામત માટે અલગથી લાગુ કરવી જોઈએ. આવા પ્રસંગે, કુલ મળીને વિશેષ શ્રેણીઓના પક્ષે પંદર ટકા અનામત પૂર્ણ થાય પણ શકે અને પૂર્ણ ન પણ થાય.) (ભારપૂર્વક ઉલ્લેખિત)

૮. આ કેસના તથ્યો પર વિચારણા કરતાં પહેલાં અમે બે સંબંધિત પાસાઓનો પણ ઉલ્લેખ કરી શકીએ. પ્રથમ મુદ્દો આડવી અનામતના વર્ણન સંબંધિત છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો ૨૦૦ ખાલી જગ્યાઓ હોય અને અનુસૂચિત જાતિ માટે ૧૫% ઊભી અનામત

હોય તથા મહિલાઓ માટે ૩૦% આડવી અનામત હોય, તો અનુસૂચિત જાતિ માટે અનામત રાખવામાં આવેલી જગ્યાઓની સંખ્યાનું યોગ્ય વર્ણન આવું હોવું જોઈએ : "અનુસૂચિત જાતિ માટે : ૩૦ જગ્યાઓ, જેમાંથી ૯ જગ્યાઓ મહિલાઓ માટે છે." અમે જણાઈ આવ્યું છે કે ઘણીવાર તેનો ખોટો રીતે આ મુજબ ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે : "અનુસૂચિત જાતિ માટે : પુરુષો માટે ૨૧ જગ્યાઓ અને મહિલાઓ માટે ૯ જગ્યાઓ, કુલ ૩૦ જગ્યાઓ." સ્પષ્ટ છે કે 'પુરુષ' અથવા 'પુરુષો' નામની કોઈ અનામત શ્રેણી નથી અને હોઈ પણ શકે નહીં.

૫૪. પબ્લિક સર્વિસ કમિશન, ઉત્તરાંચલ વિ. મમતા બિષ્ટ અને અન્ય, જેનો અહેવાલ ૨૦૧૦ (૧૨) એસ.સી.સી. ૨૦૪ માં પ્રકાશિત થયો છે, તથા અલોક કુમાર પ્નદિત વિ. સ્ટેટ ઓફ આસામ, જેનો અહેવાલ ૨૦૧૩ જે.ટી. ૮ ૩૫૩ માં પ્રકાશિત થયો છે, તે તમામ સમાન વિવાદને લગતા છે, જે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોની સ્થિતિને સેવા ફાળવણીના સંદર્ભમાં અથવા ઈન્દ્રા સાહની (ઉપરોક્ત) કેસના ઉચ્ચારણના પ્રકાશમાં તેમની પસંદગી નક્કી કરવાની બાબતે ઉદ્ભવે છે, જેમાં અદાલતે જણાવ્યું હતું કે અનામત વર્ગના ઉમેદવારો જો કોઈ શિથિલતાનો લાભ લીધા વગર મેરીટના આધારે પસંદ થાય, તો તેમને સામાન્ય વર્ગ સામે ગણવામાં આવવા જોઈએ, જેને બંધારણીય ખંડપીઠે યુનિયન

ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) કેસમાં આ રીતે સમજાવ્યું છે કે જણાવેલ સિદ્ધાંત એવો રીતે લાગુ કરવો જોઈએ કે જેથી સેવા ફાળવણીમાં એમ.આર.સી. ઉમેદવારને પ્રતિકૂળ અસર ન થાય અને કોઈ અસંગત પરિસ્થિતિ પણ ઊભી ન થાય. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) કેસમાં અદાલતે આ પણ નિરીક્ષ્યું હતું કે જાહેર રોજગારની સેવા ફાળવણીની પરિસ્થિતિ પર વિચાર કરવામાં આવે ત્યારે રીતેશ સાહ (ઉપરોક્ત) નો નિર્ણય પણ ખૂબ ઉપયોગી સાબિત થતો નથી, કારણ કે રીતેશ (ઉપરોક્ત) પ્રવેશને લગતો હતો, જેમાં સેવા ફાળવણીનો કે વર્ગવાર ઉમેદવારોની આંતરિક મેરીટ પર વિચાર કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ નહોતો, જેમ કે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) કેસમાં દર્શાવવામાં આવ્યું હતું. આર.કે. સભરવાલ (ઉપરોક્ત) બાબતે પણ સ્થિતિ એવી જ હતી. તેથી, મારા મત અનુસાર, વર્તમાન વિવાદ જેટલો સંબંધિત છે ત્યાં સુધી અદાલતનો સૌથી સંબંધિત ચુકાદો અને અવલોકન, જેમ કે ઉપર અહીં જણાવવામાં આવ્યું છે, તે એમ.આર.સી. ઉમેદવારો સુધી મર્યાદિત છે કે જો તેઓ પસંદગીના ધોરણમાં કોઈ શિથિલતા વગર પસંદ થયા હોય, તો તેમને ખાલી જગ્યાઓ સામે કેવી રીતે સમાયોજિત કરવાના અને શું તેમને માત્ર વય અને પરીક્ષા ફી સંબંધિત શિથિલતાના આધારે સામાન્ય વર્ગ સામે સમાયોજિત કરવામાંથી અટકાવી શકાય, આ સમગ્ર મુદ્દાને લઈને સર્વોચ્ચ અદાલતનો જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ (ઉપરોક્ત) કેસનો નિર્ણય, મારા મત મુજબ, સમગ્ર પ્રશ્નનો નિર્ણાયક ઉકેલ આપે છે. અહીં નોંધવા જેવું અત્યંત મહત્વનું છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતે ઇન્દ્રા સાહની (ઉપરોક્ત), યુનિયન ઓફ

ઈન્ડિયા વિ. સત્ય પ્રકાશ (ઉપરોક્ત) તથા અન્ય કેસોમાં સર્વોચ્ચ અદાલત અને બંધારણીય ખંડપીઠના વિવિધ અવલોકનો અંગે વિસ્તૃત ચર્ચા કર્યા બાદ, કાયદો નિર્ધારિત કરતા સંબંધિત અવલોકનો કર્યા છે, જે એટલા સ્પષ્ટ અને સમાનરૂપે નિર્વિવાદ છે કે તમામ રાજ્ય એજન્સીઓ પર કોઈ આક્ષેપ કે ભિન્નતા વિના તેનું પાલન કરવું ફરજિયાત બને છે. પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૪૮, ૪૯, ૫૦, ૫૧, ૫૭, ૫૮, ૭૪ અને ૭૫ માં અદાલતના અવલોકનો નીચે મુજબ રજૂ કરવાને અત્યંત યોગ્ય ગણાશે :—

૪૮. ઉપરોક્ત તથ્યોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અમારો વિચારપૂર્વકનો મત એવો છે કે ફી અથવા ઉંમરમાં છૂટછાટ આપવાથી અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો સામે સ્પર્ધા કરવાની તક મળી રહેશે અને તેથી સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોના હિતને આંચકો પહોંચશે, એવો અપીલકર્તાઓનો રજૂઆત સંપૂર્ણપણે નિરાધાર છે. નોંધવા યોગ્ય છે કે પસંદગી પ્રક્રિયામાં અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને કોઈપણ પ્રકારનો લાભ આપવામાં આવ્યો નથી. તમામ ઉમેદવારોને એકસરખી લેખિત પરીક્ષામાં બેસવાનું હતું અને એકસરખા મુલાકાત-સંવાદનો સામનો કરવો હતો. તેથી સ્પષ્ટ છે કે ફીમાં છૂટ અને ઉંમરમાં છૂટછાટ માત્ર એટલું જ સુનિશ્ચિત કરતી હતી કે અનામત વર્ગના કેટલાક ઉમેદવારો વિચારાધીન પરિધિમાં આવી

શકે. ઉંમરમાં આપવામાં આવેલી છૂટછાટે અંતિમ ગુણક્રમ/પસંદગી યાદી તૈયાર કરતી વખતે કોઈપણ રીતે અનામત વર્ગના ઉમેદવારોના પક્ષમાં તુલા ઝૂકાવી નહોતી.

૪૯. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૫, ૧૬ અને ૩૮ ને ધ્યાનમાં લેતાં, સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગોને સંબંધિત ઉમેદવારોને ભોગવવી પડતી ગેરલાભકારી સ્થિતિઓનો નાશ કરવા માટે રાજ્ય દ્વારા કાયદામાં યોગ્ય જોગવાઈઓ કરવી માન્ય છે. આરક્ષણ એ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૬(૧) હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલી અવસરની સમાનતા પ્રાપ્ત કરવાનો એક ઉપાય છે. અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને સ્પર્ધા કરવા અને આરક્ષણનો લાભ મેળવવા સક્ષમ બનાવવા માટે ફી અથવા વયમાં અપાતી છૂટછાટો અને શિથિલતાઓ માત્ર આરક્ષણને સહાયક એવી વ્યવસ્થા છે. આ છૂટછાટો અને શિથિલતાઓ ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોની સમકક્ષ સ્થિતિએ મૂકે છે. ત્યારબાદ જ અનામત વર્ગના ઉમેદવારોના પક્ષમાં વધુ કોઈ છૂટછાટ આપ્યા વિના ઉમેદવારોની પ્રતિભા નિર્ધારિત કરવી રહે છે.

૫૦. આ અદાલતે ઇન્દ્રા સાહની વિ. (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં એ માન્ય કર્યું છે કે અનામતનો વિશાળ અભિપ્રાય અનામતની મુખ્ય જોગવાઈને કાર્યક્ષમ બનાવવા માટેની આકસ્મિક તથા અનુગામી જોગવાઈઓને પણ આવરી લેશે. ઇન્દ્રા સાહની વિ. (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

“૭૪૩. ત્યારબાદ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે કલમ ૧૬ના અનુચ્છેદ (૪) માં આવતી જોગવાઈ શું પછાત વર્ગોના હિતમાં અનામતના વિષયને સંપૂર્ણ રીતે આવરી લે છે કે નહીં. આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતા પહેલાં, “અનામત” શબ્દપ્રયોગનો અર્થ અને વ્યાપ શું છે તેનું પરીક્ષણ કરવું યોગ્ય રહેશે. તેનો અર્થ તે જે પરિસ્થિતિમાં વપરાયો છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી કરવો પડે. સંબંધિત શબ્દો છે “નિમણૂકો અથવા પદોની અનામત માટેની કોઈપણ જોગવાઈ”. પ્રશ્ન એ છે કે ઉપરોક્ત શબ્દો માત્ર એક જ પ્રકારની જોગવાઈ, એટલે કે માત્ર અનામતને જ સૂચવે છે કે પછી તેમાં પ્રાધાન્ય, રાહતો અને મુક્તિઓ જેવી અન્ય વિશેષ જોગવાઈઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. અમારા મતાનુસાર, અનામત વિશેષ જોગવાઈનું સર્વોચ્ચ સ્વરૂપ

છે, જ્યારે પ્રાધાન્ય, રાહત અને મુક્તિ તેનાથી ન્યૂન સ્વરૂપો છે. બંધારણીય યોજના અને કલમ ૧૬ (૪) નો પરિપ્રેક્ષ્ય અમને એવો અભિપ્રાય સ્વીકારવા પ્રેરિત કરે છે કે અનામતનો વ્યાપક અભિગમ તેના ક્ષેત્રમાં તમામ પૂરક અને આનુષંગિક જોગવાઈઓ તેમજ શિથિલતાઓનો સમાવેશ કરે છે, જો કે તે વહીવટની કાર્યક્ષમતા જાળવવાની આવશ્યકતા સાથે સુસંગત હોવી જોઈએ— કલમ ૩૩૫માં આપેલ ચેતવણી મુજબ. રેલવે પ્રશાસન દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી વિવિધ રાહતો, મુક્તિઓ અને અન્ય ઉપાયો, જેમનો ઉલ્લેખ કરમચારી સંઘના મામલામાં નોંધાયો છે, તે આવી પૂરક, આકસ્મિક અને આનુષંગિક જોગવાઈઓના ઉદાહરણો છે, જેનો હેતુ અનામતની મુખ્ય જોગવાઈને અસરકારક બનાવવાનો છે, અર્થાત્ અનામતવર્ગના સભ્યો તેમના હિતમાં કરાયેલી અનામતની જોગવાઈનો સંપૂર્ણ લાભ લઈ શકે તેની ખાતરી કરવાનો છે.....” (મૂળમાં ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

અમારા મતે, આ અવલોકનો અરજદારો વતી શ્રી એલ.એન. રાવ અને ડૉ. રાજુવ ધવન દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોનો સંપૂર્ણ જવાબ છે.

૫૧. અમે વધુમાં વિચારપૂર્વકના મતના છીએ કે શ્રી રાવ અને ડૉ. ધવન દ્વારા કે.એલ. નરસિંહનના કેસ પર મુકાયેલો આધાર ગેરસ્થાને છે. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે નીચે મુજબના અવલોકનો પર આધાર મુક્યો હતો: (એસ.સી.સી. પૃ.૨૯૩, પરાપ)]

૫.....જે વ્યક્તિ પાત્રતાના માપદંડોમાં છૂટછાટના આધારે જ પ્રવેશ અથવા નિમણૂક મેળવે છે, તેને જ અનામત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે ગણવો જોઈએ. ઉપરોક્ત પંક્તિઓને સમગ્ર પરિણેદથી અલગ કરીને વાંચી શકાતી નથી, જે નીચે મુજબ છે: (કે.એલ. નરસિંહન મામલો, એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૨૯૩, પરિણેદ ૫)

“૫. એવો નિર્ણય લેવાયો હતો કે અનુસંધાન સમિતિ દ્વારા અરજદારોમાંના કોઈપણ અરજદાર માટે, જેમાં

દલિતો અને જનજાતિઓને અનુસરે એવા ઉમેદવારોનો પણ સમાવેશ થાય છે, લાયકાત અથવા અનુભવ બાબતે કોઈ શિથિલતા ભલામણ કરવામાં આવશે નહીં. તેના અનુસંધાનમાં, વિષયવિશેષનો ઉલ્લેખ કર્યા વિના ફેકલ્ટીના પદો અનામત રાખવામાં આવશે; જો દલિત અને જનજાતિના ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ હોય અને યોગ્ય જણાય, તો તેમને અનામત ઉમેદવાર તરીકે ગણવામાં આવશે. જો કોઈ દલિત અને જનજાતિનો ઉમેદવાર ઉપલબ્ધ ન મળે, તો પદ સામાન્ય ઉમેદવારોમાંથી ભરવામાં આવશે; અન્યથા અનામત પદ આગામી વર્ષ/જાહેરાત માટે આગળ ધપાવવામાં આવશે. આ સ્થિતિ કાયદો છે કે જો દલિત અથવા જનજાતિનો ઉમેદવાર સામાન્ય ઉમેદવાર તરીકે પ્રતિભાના આધારે કોઈ અભ્યાસક્રમમાં પ્રવેશ માટે અથવા કોઈ પદ પર નિમણૂંક માટે પસંદ થાય, તો તેને અનામત ઉમેદવાર તરીકે ગણવો નહીં. માત્ર તે જ વ્યક્તિ, જેને પાત્રતાના માપદંડોમાં શિથિલતા મળવાના કારણે પ્રવેશ અથવા નિમણૂંક મળે, તેને અનામત ઉમેદવાર તરીકે ગણવી જોઈએ.”

આ નિરીક્ષણોથી સ્પષ્ટ થાય છે કે જો અનામત વર્ગનો ઉમેદવાર પ્રતિભાના આધારે પસંદ થાય, તો તેને અનામત ઉમેદવાર તરીકે ગણાવી શકાય નહીં.

૫૭. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વિવિધ વિષયશાખાઓમાં સહાયક પ્રોફેસરની જગ્યા એકલ પદ કેડર છે; અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ માટેનું અનામત ૧૦૦% અનામત સમાન બની જશે; અને તેથી તે અસંવિધાનિક છે. ઉક્ત રિટ અરજી ડૉક્ટરલ અભ્યાસક્રમોમાં તથા પી.એચ.ડી. કાર્યક્રમમાં પ્રવેશ સંબંધિત હતી. આ બાબતને પણ માનનીય એકલ ન્યાયમૂર્તિે એ આધાર પર મંજૂર કરી હતી કે ઉપરોક્ત અભ્યાસક્રમોમાં અનામતના આધારે પ્રવેશ આપવાથી કાર્યક્ષમતા ક્ષીણ થાય છે અને શ્રેષ્ઠતાને હાનિકારક છે, પરિણામે તે અસંવિધાનિક બને છે.

૫૮. માનનીય એકલ ન્યાયમૂર્તિના ચુકાદાઓ વિરુદ્ધની અપીલો વડી અદાલત દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી હતી. તેથી, આ અદાલતમાં ત્રણ અપીલો દાખલ કરવામાં આવી હતી. તેમાં સંકળાયેલા બે મુદ્દાઓ હતા કે (એ) પી.જી.આઈ.માં વિવિધ વિષયોમાં સહાયક પ્રોફેસરની પદ પર નિમણૂકમાં અનામત ભારતના સંવિધાનના

અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૬(૧)નો ભંગ કરનાર છે કે કેમ; અને (બી) ડોક્ટરલ અભ્યાસક્રમો અને પી.એચ.ડી. કાર્યક્રમોમાં પ્રવેશ માટે જરૂર અનામત રાખી શકાય કે કેમ. વિવિધ વિષયોમાં સહાયક પ્રોફેસરના અનેક પદો માટે જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. આ બાબત વિવાદાસ્પદ નહોતી કે દરેક વિભાગમાં સહાયક પ્રોફેસરનું પદ એકલ-પદ કેન્દ્ર હતું, પરંતુ તમામ વિષયોમાં સમાન વેતનશ્રેણી અને ગ્રેડ ધરાવતું હતું. આ બાબત પણ વિવાદાસ્પદ નહોતી કે વિવિધ વિશેષતા/અતિ-વિશેષતાઓમાં પદો માટે અલગ અને ભિન્ન લાયકાતો નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. આ પદો એક વિશેષતામાંથી બીજી વિશેષતામાં પણ સ્થાનાંતરપાત્ર નહોતાં, તેમ છતાં, પી.જી.આઈ.એ અનામતના હેતુ માટે સહાયક પ્રોફેસરના તમામ પદોને એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને એક સાથે ગોઠવ્યા હતા કે તેઓ સમાન વેતનશ્રેણીમાં છે અને સમાન હોદ્દો ધરાવે છે.

૭૪. અમારી સમક્ષ આ બાબત વિવાદિત નથી કે વયમાં છૂટ માત્ર અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને અન્ય પછાત વર્ગોના સભ્યોને જ આપવામાં આવતી નથી, પરંતુ સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના આશ્રિતોને પણ આપવામાં આવે છે. આવી વયછૂટ પૂર્વ સૈનિકોને પણ સેનામાં આપેલી સેવાકાલની હદ સુધી, તેમજ તેના

ઉપર વધારાના ત્રણ વર્ષ માટે આપવામાં આવે છે. હકીકતમાં, પૂર્વ સૈનિકોના કિસ્સામાં શૈક્ષણિક લાયકાત માત્ર ઇન્ટરમીડિયેટ અથવા સમકક્ષ છે, જ્યારે સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે સ્નાતક છે. અમારી સમક્ષ એ પણ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે પૂર્વ સૈનિકો માત્ર પોતાની જ વર્ગમાં સ્પર્ધા કરતા નથી, પરંતુ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો સાથે પણ સ્પર્ધા કરે છે. પૂર્વ સૈનિકોને આપવામાં આવેલી વયછૂટ અંગે કોઈપણ અપીલકર્તા/અરજદારે કોઈ ફરિયાદ રજૂ કરી નથી. તેવી જ રીતે, સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના આશ્રિતો પણ, જો તેઓ સામાન્ય વર્ગના છેલ્લાં ઉમેદવાર કરતાં વધુ ગુણ મેળવે, તો સામાન્ય વર્ગમાં સ્પર્ધા કરવા માટે મુક્ત છે. તેથી, અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલની આ દલીલમાં અમને ખાસ કોઈ તત્ત્વ જણાતું નથી કે વયમાં છૂટથી સામાન્ય વર્ગના હિતના ખર્ચે અનામત વર્ગના પક્ષમાં “પરિસ્થિતિ પક્ષપાતી બની જાય છે”.

૭૫. અમારા મતે, વયમાં આપવામાં આવતી છૂટ કોઈ પણ રીતે “સમાન સ્પર્ધાત્મક અવસર” ને ભંગ કરતી નથી. અપીલકર્તાઓ તરફથી રજૂ થયેલ શિક્ષિત વકીલની આ દલીલ સ્વીકારવી શક્ય નથી કે વયમાં છૂટ અથવા ફીમાં આપવામાં આવતી રાહત કોઈ પણ રીતે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૬ (૧) નો ભંગ કરે છે. આવી

રાહતો સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં ઉપસ્થિત થવા માટે ઉમેદવારની પાત્રતા સંબંધિત જોગવાઈઓ છે. જ્યારે આવી રાહતોનો લાભ લેવાય છે ત્યારે ખુલ્લી સ્પર્ધાની પ્રક્રિયા હજી શરૂ થયેલી હોતી નથી. તે ત્યારે શરૂ થાય છે જ્યારે પાત્રતાની શરતો, અર્થાત્ લાયકાત, વય, પ્રારંભિક લેખિત પરીક્ષા અને શારીરિક કસોટી પૂર્ણ કરતા બધા ઉમેદવારોને મુખ્ય લેખિત પરીક્ષામાં બેસવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે. વયમાં છૂટ અને ફીમાં રાહત દ્વારા અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને માત્ર વિચારણા-ક્ષેત્રમાં લાવવામાં આવે છે જેથી તેઓ ગુણઆધારે ખુલ્લી સ્પર્ધામાં ભાગ લઈ શકે. ઉમેદવાર એકવાર લેખિત પરીક્ષામાં ભાગ લે ત્યારબાદ ઉમેદવાર કઈ શ્રેણીનો છે તે બાબત મહત્વની રહેતી નથી. પાત્ર જાહેર કરાયેલા તમામ ઉમેદવારોએ પ્રારંભિક કસોટી તેમજ શારીરિક કસોટીમાં ભાગ લીધો હતો. તે પછી જ સફળ ઉમેદવારોને ખુલ્લી સ્પર્ધામાં ભાગ લેવા દેવામાં આવ્યા હતા.

આ પ્રમાણે, ઉપર અહીં ઉલ્લેખિત સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા અને ઉચ્ચારણના સાવધાનીપૂર્વકના અવલોકનથી, નીચે મુજબનું નિષ્કર્ષ નિર્ભયપણે કાઢી શકાય છે :

હવે સુધી આ બાબત યોગ્ય રીતે સ્થાપિત અને સ્વીકારવામાં આવી છે કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારો જો સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવાર માટે લાગુ કરાયેલા પસંદગીના ધોરણના આધારે પસંદ થયેલા હોય, તો તેમને સામાન્ય વર્ગની જગ્યાઓ અને ખાલી જગ્યાઓ સામે સમાયોજિત કરવાના રહે છે અને તે હદ સુધી તેમની સંબંધિત વર્ગમાંથી થયેલી સ્થળાંતરથી સંબંધિત વર્ગના ઓછા ગુણ પ્રાપ્ત કરનાર ઉમેદવારો માટે જગ્યા અને ખાલી જગ્યાઓ ઉપલબ્ધ થશે, અને તેનાથી ક્વોટાની પૂર્તિ થવા માટે પરવાનગીપ્રાપ્ત પરિણામ નીવડશે.

પપ. ઉપરોક્ત નિયમમાં, એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને પોતાની પસંદગી જાળવી રાખવાનો અધિકાર તથા ક્વોટામાં રહેલી ખાલી જગ્યાઓનું સંરક્ષણ કરવાનો અપવાદ રાખવામાં આવ્યો છે, જો ખુફી શ્રેણીના ઉમેદવાર સામે તેમની સંભાવિત ગોઠવણીના પરિણામે તેમને અન્યાય થતો હોય. આવી પરિસ્થિતિમાં, એમ.આર.સી. ઉમેદવારને માત્ર અનામત શ્રેણીના ક્વોટા સામે જ સમાવી લેવો અને તે હદ સુધી તેમને ક્વોટાનો ભાગ ગણવામાં નહીં આવે, જેના પરિણામે યાદીમાં છેલ્લો ક્રમાંક ધરાવતા કોઈ એક અનામત શ્રેણીના ઉમેદવારને નીચે ધકેલવાનો અને બહાર થવાનો પ્રસંગ સર્જાઈ શકે. પરંતુ, તે ચિંતાનો વિષય નથી, કારણ કે અનામત શ્રેણીના ઉમેદવારનો ક્વોટો તે મુજબ ગણતરીમાં લેવો જ પડશે.

૫૬. એમ.આર.સી. ઉમેદવાર પોતાની પસંદગીના આધારે તથા અનામત વર્ગના કોટામાં ઉપલબ્ધ લાભદાયક સ્થિતિને કારણે સામાન્ય વર્ગ અથવા ખુદ્દી બેઠકોમાંથી અનામત વર્ગના કોટામાં સ્થાનાંતરિત થાય તો તે બેઠકો ખાલી થશે, અને ત્યારબાદ તે બેઠકો માત્ર સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવાર દ્વારા જ ભરવાની રહેશે; બહુવિધ સેવાઓની સંયુક્ત પરીક્ષાના કારણે ઊભી થયેલી પરિસ્થિતિને સમજવા, ગણતરીમાં લેવા અને સુસંગત બનાવવાનો આ જ એકમાત્ર યોગ્ય દ્રષ્ટિકોણ છે, કારણ કે વિવિધ સેવાઓ અને નિમણૂકો માટે એવી સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા પ્રક્રિયા દ્વારા પસંદ થયેલા ઉમેદવારોમાંથી કર્મચારી નિમણૂક કરવામાં આવવાની હોય છે.

૫૭. વર્તમાન મામલો થોડો ભિન્ન એવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરે છે, જેને સ્પષ્ટપણે ઉત્તર આપવાની આવશ્યકતા છે કે ઉપરની વચમર્યાદામાં છૂટછાટ અથવા રાહતના કારણે એમ.આર.સી. ઉમેદવારને સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યામાં સ્થાનથી વંચિત રાખવો આવશ્યક છે કે નહીં. આ પ્રશ્નના ઉત્તર માટે, ઉપર ઉદ્દેખિત નિર્ણયના પ્રકાશમાં, તે બાબતને નિયંત્રિત કરતા સંબંધિત નિયમો અને જોગવાઈઓનું પરીક્ષણ કરવું સૌથી વધુ યોગ્ય રહેશે. આ હકીકત નજરઅંદાજ કરવી નહીં જોઈએ કે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. સત્યપ્રકાશ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નિયમ-૧૬ માં સુધારો ન હોવા અને તે સમયે અમલમાં રહેલા નિયમ-૧૬ ને યથાવત્ રાખીને, સ્પષ્ટ અને દઢપણે કહ્યું હતું કે

જો એમ.આર.સી. ઉમેદવારો કોઈ ધોરણમાં છૂટછાટના આધારે પસંદ થયા ન હોય, તો તેઓને ખુદ્દા વર્ગ સામે ગણવા પડશે; અને પરીક્ષા માટેના નિયમમાં ફેરફાર તથા નિયમ-૧૬ માં સુધારા અને તેના હેઠળ ઉઠાવવામાં આવેલા પડકારનો ઉત્તર, ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ, સર્વોચ્ચ અદાલતે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં આપ્યો હતો. તેથી, વર્તમાન વિવાદના સંદર્ભમાં યોગ્ય નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે નિયમોની સઘન તપાસ કરવી જરૂરી બને છે. જાહેરાત અને સામાવાળા – રાજ્ય તથા સામાવાળા જી.પી.એસ.સી. તરફથી દાખલ કરાયેલા જવાબી સોગંદનામાંઓનું નજીકથી અવલોકન કરવાથી જાણવા મળે છે કે સમગ્ર પરીક્ષા ગુજરાત સચિવાલય સહાયક, નાયબ મામલતદાર અને વેચાણ કર નિરીક્ષકો ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ હેઠળ નિયંત્રિત અને સંચાલિત થાય છે; તેથી, આ નિયમો અને તેની વિવિધ જોગવાઈઓ નિશ્ચિતપણે તર્કસંગત ઉત્તર તરફ દોરી જશે. પરીક્ષાની વ્યાખ્યા દર્શાવે છે કે તે નિયમ-૩ માં નિર્દિષ્ટ સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે છે અને નિયમોના અનુસૂચિ-૩ માં તે પદો અને સેવાઓનો સમાવેશ થાય છે જેના માટે આ સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા લેવાય છે, જેમાં વર્તમાન પદનો પણ સમાવેશ થાય છે અને તે તેના પર લાગુ પડે છે, જોકે ડી.વાય.એસ.ઓ. માટેનું મૂળ નામકરણ ‘સહાયક’ હતું અને તેથી ત્યાં તે રીતે તેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો; છતાં કોઈપણ દ્વારા આ બાબત વિવાદાસ્પદ નથી કે ‘સહાયક’ પદનું નામ બદલવામાં આવ્યું છે અને હવે તે ડી.વાય.એસ.ઓ. તરીકે ઓળખાય છે, અને તેથી એને પરિશિષ્ટ – એ માં અનુસૂચિ-૩ ના પદ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં

આવશે. હાલ ‘સહાયક’ નામનું કોઈ પદ અસ્તિત્વમાં નથી, કારણ કે તેનું નામ બદલવામાં આવ્યું છે. ગુજરાત સચિવાલય સહાયક, નાયબ મામલતદાર અને વેચાણ કર નિરીક્ષકો ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ ના નિયમ-૭, જેમ કે તેનો ઉપર પુનરુચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે, તે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે તેમાં ઉપરની વયમર્યાદા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, અને તે મુજબ સહાયક (હવે ડી.વાય.એસ.ઓ. તરીકે નામકરણ થયેલ), નાયબ મામલતદાર, વેચાણ કર નિરીક્ષકના પદ માટેનો ઉમેદવાર ૨૦ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરેલ હોવો જોઈએ અને આયોગ દ્વારા પ્રત્યેક વખતે બહાર પાડવામાં આવતી જાહેરાતો મુજબ ૨૮ વર્ષની વય પ્રાપ્ત કરેલ ન હોવો જોઈએ.

૫૮. ગુજરાત સચિવાલય આસિસ્ટન્ટ્સ, ડેપ્યુટી મામલતદારો એન્ડ સેલ્સ ટેક્સ ઇન્સ્પેક્ટર્સ ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ ના નિયમ – ૭ (૨) માં, ત્યાં નીચે ઉલ્લેખિત વિવિધ વર્ગો માટે નિર્ધારિત ઉપરની વયમર્યાદા અસ્પષ્ટતા વિનાના શબ્દોમાં સમાવી છે અને તેથી એવું દર્શાવેલ છે કે સરકારમાં પદ અને સેવા માટે ભરતીના હેતુસર સરકાર દ્વારા અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ તરીકે માન્ય ઉમેદવાર માટે ઉપરની વયમર્યાદા ૩૩ વર્ષ છે અને અન્યના કિસ્સામાં જેવી ૨૮ વર્ષ છે તેવી નથી. જ્યાં સુધી શારીરિક રીતે વિકલાંગ વર્ગના ઉમેદવારનો પ્રશ્ન છે, તેમની ઉપરની વયમર્યાદા ૩૮ વર્ષ છે અને ભૂતપૂર્વ સૈનિકોના કિસ્સામાં, સંબંધિત સમયે અમલમાં હોય તેવા સામાન્ય આદેશ મુજબ

વયમાં રાહત આપવાની રહેશે અને કાનૂન સ્નાતકો, જેઓ કાનૂની વિભાગમાં આસિસ્ટન્ટ તરીકે નિયુક્ત થવા ઇચ્છુક હોય, તેમના કિસ્સામાં વય ૩૦ વર્ષ રહેશે; તેનો અર્થ એ થાય છે કે સામાન્ય વર્ગનો ઉમેદવાર પણ જો કાનૂન સ્નાતક હોય અને કાનૂની વિભાગમાં આસિસ્ટન્ટ તરીકે, જેનું નામ બદલીને ડાય.એસ.ઓ. કરવામાં આવેલ છે, નિયુક્ત થવાનો ઇરાદો ધરાવતો હોય, તો તેના કિસ્સામાં ઉપરની વયમર્યાદા ૩૦ વર્ષ છે. આ નિયમો વૈધાનિક સ્વરૂપના છે અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ – ૩૦૯ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને ઘડવામાં આવેલ છે અને તેથી જ્યાં સુધી આ પદોનો પ્રશ્ન છે ત્યાં સુધી સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાના ક્ષેત્રને તેઓ નિયંત્રિત કરે છે.

૫૯. ગુજરાત સચિવાલય સહાયકો, નાયબ મામલતદારો અને વેચાણવેરા નિરીક્ષકો ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ ના નિયમ – ૧૦ ને નીચે મુજબ રજૂ કરવો જરૂરી છે :—

૧૦. જે ઉમેદવાર નિયત કરાયેલ પદોમાંથી એક કરતાં વધુ પદ માટે સ્પર્ધા કરવા ઇચ્છે છે, તે આવા તમામ પદો માટે એક જ અરજી રજૂ કરી શકશે, અને પોતાની અરજીમાં પોતે કયા પદો માટે વિચારણા પામવા ઇચ્છે છે તે પદોને પસંદગીના ક્રમમાં સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવશે. જે ઉમેદવારો અરજી કરશે અને નિર્ધારિત ફી ભરશે, તેમને પરીક્ષામાં

પ્રવેશ આપવામાં આવશે. તેમ છતાં, જો કોઈ પણ સમયે એવું જણાશે કે ઉમેદવાર પાત્ર નથી, કારણ કે તે આવશ્યક શૈક્ષણિક લાયકાતો ધરાવતો નથી અથવા નિર્ધારિત વયમર્યાદામાં આવતો નથી, અથવા ઉપરોક્ત નિયમ ૮ મુજબ પાત્રતા ધરાવતો નથી, તો લાયક ઉમેદવારોની યાદી તૈયાર કરતી વખતે આયોગ દ્વારા નક્કી કરાયેલા પરીક્ષાના લાયકાત ધોરણ સુધી તે પહોંચ્યો હોય તો પણ, તેની ઉમેદવારી રદ થવા પાત્ર રહેશે.

આ રીતે, પ્રાધાન્ય કેવી રીતે આપવાનું છે તે દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

૬૦. ગુજરાત સચિવાલય આસિસ્ટન્ટો, ડેપ્યુટી મામલતદારો અને વેચાણ કર નિરીક્ષકો ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ નો નિયમ-૧૪ ફી અંગે રાહતની જોગવાઈ કરે છે. વિવાદનું પરીક્ષણ કરવાની દૃષ્ટિએ સૌથી મહત્વપૂર્ણ નિયમ નિયમ-૧૫ છે, જેને વિવાદને મૂલવવા માટે નીચે મુજબ દર્શાવવો આવશ્યક છે.

૧૫.(૧) આયોગ પરીક્ષામાં દરેક ઉમેદવાર દ્વારા પ્રાપ્ત કુલ ગુણોને ધ્યાનમાં રાખીને ગુણાનુક્રમે ઉમેદવારોના નામો ક્રમબદ્ધ રીતે ગોઠવશે અને લાયકાત પ્રાપ્ત ઉમેદવારોની યાદી તૈયાર કરશે.

(૨) લાયકાત પ્રાપ્ત ઉમેદવારોમાંથી, આયોગ પરીક્ષાના પરિણામના આધારે ભરવાના રહેલ અનામતવિહોણા ખાલી પદો પર નિયુક્તિ માટેની આવશ્યકતા અનુસાર ઉમેદવારોના નામોની ભલામણ કરશે:

પરંતુ એ શરતે કે આ પરિણામમાં તે શ્રેણીઓને સંબંધિત ઉમેદવારોનાં નામો પણ સમાવેશમાં લેવામાં આવશે, જેઓ માટે જગ્યાઓ અનામત રાખવામાં આવી છે, દરેક શ્રેણી માટે અનામત ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યાની હદ સુધી, અને જે જગ્યાઓ સામાન્ય ધોરણના આધારે ભરવામાં આવી શકતી નથી, તે અનામત હિસ્સામાં રહેલી ખામીને પૂરી કરવા માટે, નિમણૂક માટે તેમની યોગ્યતા આધીન રાખી, શિથિલ કરાયેલા ધોરણ અનુસાર, તેઓએ પ્રતિભાના આધારે પ્રાપ્ત કરેલા ક્રમને અવગણીને, ભરતી કરવામાં આવશે.

(૩) આયોગ દ્વારા ઉપનિયમ (૨) હેઠળ ભલામણ કરાયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યાના લગભગ અડધા જેટલા સંખ્યામાં તથા અનામત વર્ગોના લાયક ઉમેદવારોના નામ દર્શાવતી પ્રતીક્ષા યાદી

પણ આયોગ તૈયાર કરશે, જેથી માંગણી થવા પર સરકારને વધુ ઉમેદવારોની ભલામણ કરી શકાય.

(જ) (એ) પરીક્ષાનું પરિણામ નીચે મુજબ ત્રણ ભાગોમાં વહેંચવામાં આવશે :

ભાગ૧—સરકારને ભલામણ કરવા યોગ્ય ઉમેદવારોનાં નામો;

ભાગ૨—આગામી પરીક્ષાનું પરિણામ પ્રકાશિત થાય ત્યાં સુધી પ્રતીક્ષા યાદીમાં રાખવાનાં ઉમેદવારોનાં નામો.

ભાગ૩—ઉપરોક્ત ભાગ ૧ અને ૨ માં સમાવેશ ન થયેલ ઉમેદવારોનાં નામો.

(બી) ભાગ ૧ અને ૨ માં સમાવાયેલ ઉમેદવારોના નામો સરકારી રાજપત્રમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવશે. પરિણામના તમામ ત્રણેય ભાગો આયોગના સૂચના ફલક પર પ્રદર્શિત કરવામાં આવશે.

(પ)(એ) વ્યક્તિગત ઉમેદવારોને પરીક્ષાના પરિણામની જાણ કરવાની પદ્ધતિ અને રીત આયોગ દ્વારા નક્કી કરવામાં આવશે અને

પરિણામ અંગે તેમની સાથે આયોગ વધુ પત્રવ્યવહારમાં પ્રવેશ કરશે નહીં.

(બી) આયોગ આવા રીતે સરકારી ગઝેટમાં પ્રકાશિત કરાચેલા પરિણામની નકલ સામાન્ય વહીવટ વિભાગને મોકલશે.

આથી, નિયમ ૧૫ (૧) સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે પરીક્ષામાં દરેક ઉમેદવાર દ્વારા પ્રાપ્ત કુલ ગુણોને ધ્યાનમાં લઈને પંચે ઉમેદવારોનાં નામો ક્રમશઃ લાયકાતક્રમ મુજબ કેવી રીતે ગોઠવવાના છે અને લાયક ઉમેદવારોની યાદી તૈયાર કરવાની છે. તેનો અર્થ એ થાય છે કે, નિયમ ૧૫ (૧) માં કલ્પાયેલ પ્રથમ યાદી અથવા યાદી તૈયાર કરતી વખતે, ઉમેદવારો દ્વારા પ્રાપ્ત કુલ ગુણો સિવાય પંચે અન્ય કોઈ પાસાઓ પર ધ્યાન આપવાનું નથી અને યાદી તે અનુસાર તૈયાર કરવાની છે.

નિયમ – ૧૫ (૨) એ જોગવાઈ કરે છે કે પાત્ર ઉમેદવારોમાંથી, પરીક્ષાના પરિણામના આધારે ભરવાનાં અનામત વિના ખાલી પડેલાં પદો માટે નિમણૂકની આવશ્યકતાઓ અનુસાર આયોગ ઉમેદવારોનાં નામોની ભલામણ કરશે અને તેમાં એક ઉપબંધ છે કે આ પરિણામમાં તે કેટેગરીઓને સંબંધિત ઉમેદવારોનાં નામોનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવશે, જેઓ માટે પદો અનામત રાખવામાં

આવ્યા છે, દરેક કેટેગરી માટે અનામત રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યાની મર્યાદા સુધી, જે સામાન્ય ધોરણના આધારે ભરી શકાતી નથી, અનામત ક્વોટાની ઊણપ પૂરી કરવા માટે શિથિલ ધોરણ અનુસાર, નિમણૂક માટે તેમની યોગ્યતા આધીન, અને ગુણક્રમના આધારે તેમને પ્રાપ્ત થયેલા ક્રમોની પરવા કર્યા વિના.

૬૧. સમગ્ર નિયમનો સાદો અને સરળ વાચન સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે દરેક ઉમેદવારે મેળવેલા ગુણોના આધારે ક્રમવાર લાયક ઉમેદવારોની યાદી તૈયાર કરવાની તથા સામાન્ય વર્ગની ભરવાની ખાલી જગ્યાઓ માટે અને અનામત વર્ગ માટે નામોની ભલામણ કરવાની ફરજ કમિશન પર છે, લાગુ ધોરણો અનુસરી યાદી તૈયાર કરીને તેને કમિશનને મોકલવાની છે. કોઈને એવો અર્થ કાઢવાનો પ્રલોભન થઈ શકે કે અનામત વર્ગની જગ્યા ભરવા માટે પણ સામાન્ય વર્ગના ધોરણો લાગુ પાડવા જોઈએ, પરંતુ એવો અર્થ અનામત વર્ગના ઉમેદવારની ગણતરી અંગે સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલા કાયદાને સ્પષ્ટપણે વિરોધાભાસી ઠરે. આ કાયદેસરની નિયમાવલીઓ છે અને યાદીઓ તેની સાથે કડક રીતે અનુરૂપ રહીને જ તૈયાર કરવાની છે.

૬૨. સર્વોચ્ચ અદાલતે સમયાંતરે જણાવ્યું છે કે રાજ્યને અનામત વર્ગના ઉમેદવારો માટે અનામત વર્ગે બાબતોનું પ્રાવધાન વહીવટી સૂચનાઓ દ્વારા પણ

કરવાની હકદારી છે અને કેટલાક પ્રસંગોએ તે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૬૨ સાથે અનુચ્છેદ ૧૬૬ વાચતાં રાજ્યને પ્રદાન થયેલ સત્તાઓના ઉપયોગમાં પણ થઈ શકે છે. આથી, તા. ૧૧.૧૨.૧૯૮૬નો શાસન ઠરાવ રાજ્ય દ્વારા તેના કર્મચારી સંઘ સાથે થયેલ ગંભીર કરાર તથા તેના પ્રત્યેની પ્રતિબદ્ધતાને અમલમાં મૂકવા માટે જારી કરવામાં આવ્યો છે. પ્રતિઉત્તરમાં પરિચ્છેદ ક્રમાંક ૩.૧ માં તા. ૧૧ ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના ઠરાવનો, એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગ સામે વિચારણા કરવા બાબતે, ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૦૯ હેઠળ નિર્ધારિત અને અનુચ્છેદ ૧૬૨ હેઠળની સત્તાના ઉપયોગમાં અથવા તે અનુસાર અથવા તેનું પાલન કરતાં થયેલ સહમતિના સંદર્ભમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો અને પાનું ૧૫૨ પર પણ તેનો ઉલ્લેખ છે તથા રાજ્ય તરફથી લેખિત રજૂઆતોમાં સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ વલણ લેવાયું છે; જેનાથી એકમાત્ર એટલું જ સ્પષ્ટ થાય છે કે તા. ૧૧ ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬નો શાસન ઠરાવ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૬૨ની જોગવાઈ હેઠળ જારી કરવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે ૨૦૦૦ અને ૨૦૦૪ના પરિપત્રો, ભલે વ્યવસાય નિયમો અનુસાર કડક પાલન સાથે જારી કરવામાં આવ્યા હોય, તેમ છતાં તે મંત્રીમંડળ દ્વારા વિચારણા કર્યા પછી જારી કરવામાં આવ્યા નહોતાં, જ્યારે રાજ્યની અનામત નીતિઓ સંબંધિત નીતિગત નિર્ણયો લેવાની સત્તા માત્ર મંત્રીમંડળને જ છે.

૬૩. પરીક્ષા સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા છે, જેમ કે ઉપરોક્ત રીતે દર્શાવાયું છે, જાહેરાતમાં ઉલ્લેખિત કુલ ચાર સંવર્ગીય પદો અથવા સેવાઓ માટે, અને તેથી આ અદાલતે ઉપરોક્ત રીતે પહેલેથી નોંધ્યું છે કે ઉમેદવારોને સેવાઓ/પદોની બાબતમાં પોતાની પસંદગી પણ દર્શાવવા માટે આમંત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા. ઉપર ચર્ચાયેલ નિયમ-૧૫(૧) અને (૨) એ પસંદગી યાદી કેવી રીતે અને કઈ રીતથી તૈયાર કરવામાં આવે અને ખાલી જગ્યાઓ ભરવા માટે મોકલવામાં આવે તે અંગે જોગવાઈ કરે છે, અને નિયમ-૧૫(૩) ઉપનિયમ-૨ હેઠળ પંચ દ્વારા ભલામણ કરાયેલા ઉમેદવારોની સંખ્યાના આશરે અડધા જેટલા લાયક ઉમેદવારોનાં નામ દર્શાવતી પ્રતીક્ષા યાદી તૈયાર કરવા તેમજ માંગણી થતાં સરકારને વધુ ઉમેદવારોની ભલામણ કરવા માટે અનામત વર્ગની જોગવાઈ કરે છે. નિયમ-૧૫(૪) સ્પષ્ટ રીતે જોગવાઈ કરે છે કે પરીક્ષાનું પરિણામ ત્રણ ભાગોમાં વહેંચવાનું રહેશે. ભાગ-૧ માં સરકારને ભલામણ કરવાના ઉમેદવારોનાં નામ હશે. ભાગ-૨ માં આગામી પરીક્ષાનું પરિણામ પ્રકાશિત થાય ત્યાં સુધી પ્રતીક્ષા યાદીમાં રાખવાના ઉમેદવારોનાં નામ હશે. ભાગ-૩ માં ઉપરોક્ત ભાગ ૧ અને ૨ માં સમાવેશ ન થયેલા ઉમેદવારોનાં નામ હશે. નિયમ-૧૫(૪)(બી) એ દર્શાવે છે કે આ બે ભાગ-૧ અને ભાગ-૨ સત્તાવાર રાજપત્રમાં કેવી રીતે પ્રકાશિત કરવાના, પરંતુ પરિણામના તમામ ત્રણેય ભાગ પંચના સૂચના-ફલક પર પ્રદર્શિત કરવામાં આવશે. નિયમ-૧૫(૫)(એ) અને (બી) ઉમેદવારોને પરિણામ સંદેશાવ્યવહાર કરવાની પદ્ધતિ અંગે જોગવાઈ કરે છે અને પંચ ઉમેદવારોના પરિણામની નકલ મોકલવા માટે પ્રવૃત્ત થાય છે, અને પંચ

સરકારના રાજપત્રમાં આ રીતે પ્રકાશિત થયેલા પરિણામની એક નકલ સામાન્ય વહીવટ વિભાગને મોકલશે, જેના અર્થ એ થાય છે કે માત્ર ભાગ-૧ અને ભાગ-૨ જ.

૬૪. આ રીતે, રાજ્યના જનરલ એડમિનિસ્ટ્રેશન ડિપાર્ટમેન્ટને પરિણામો મોકલવાની અવસ્થા સુધી કમિશનની ભૂમિકા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. તે પછી, નિયમ - ૧૬ જી.એ.ડી.ની, અર્થાત્ રાજ્યની, તે ભૂમિકાની જોગવાઈ કરે છે કે જે નિયત પદો પર નિયુક્તિ માટે પસંદ થયેલ ઉમેદવારોને ફાળવણી કરવાની છે. ઉમેદવારને વિવિધ કેડરમાં ફાળવતી વખતે સત્તાધિકારીએ જી.પી.એસ.સી. તરફથી પ્રાપ્ત થયેલા ઉમેદવારોના નામોના આધારે તેમની યોગ્યતા-સહ-પસંદગીને કડકપણે અનુસરવાની રહેશે. તેમાં એક શરત સામેલ છે કે પરીક્ષામાં સફળતા મળવાથી માત્ર તે જ કારણે નિયુક્તિનો હક આપોઆપ પ્રાપ્ત થતો નથી અને જો નિયુક્તિ સત્તાધિકારી, જરૂરી તપાસ કર્યા પછી, આ બાબતે સંતુષ્ટ ન હોય કે ઉમેદવાર દરેક દૃષ્ટિએ જાહેર સેવામાં યોગ્ય છે, તો તે ઉમેદવારને પસાર કરી જવું તેના માટે ખુલ્લું રહેશે. અને નિયમ-૧૭ જોગવાઈ કરે છે કે સંબંધિત પદો માટે નિર્ધારિત ભરતી નિયમોમાં જે રીતે નિર્દેશિત કરવામાં આવ્યું હોય તે મુજબ, ખાલી જગ્યાઓ ઊભી થાય ત્યારે નિયુક્તિ કરવામાં આવશે. આથી, સામાવાળા નં. ૧ અને ૨ ની સ્પષ્ટપણે નિર્ધારિત ભૂમિકાઓ ગુજરાત સચિવાલય આસિસ્ટન્ટ્સ, ડેપ્યુટી મામલતદારો, સેલ્સ ટેક્સ

ઈન્સ્પેક્ટર્સ ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ તરીકે ઓળખાતા નિયમોમાં સમાવિષ્ટ છે. આ તબક્કે ઉદ્દેખ કરવો યોગ્ય છે કે વિશિષ્ટ પદોના ભરતી નિયમો અન્ય કોઈ રાહત વગેરે બાબતનો વધુ કોઈ ઉદ્દેખ કર્યા વિના મહત્તમ વયમર્યાદા નિર્ધારિત કરે છે. પરંતુ, ભરતી અને પસંદગી નિર્વિવાદ રીતે માત્ર ગુજરાત સચિવાલય આસિસ્ટન્ટ્સ, ડેપ્યુટી મામલતદારો અને સેલ્સ ટેક્સ ઈન્સ્પેક્ટર્સ ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ મુજબ હાથ ધરવામાં આવી છે અને તેથી એ જ આ ક્ષેત્રને નિયંત્રિત કરનાર હોવા જોઈએ. જોકે, આ તબક્કે અહીં એ પણ ઉદ્દેખ કરવો યોગ્ય છે કે ગુજરાત સિવિલ સર્વિસિસ વર્ગીકરણ અને ભરતી (જનરલ) નિયમો, ૧૯૬૭ તરીકે ઓળખાતા સામાન્ય ભરતી નિયમો રાજ્ય અને નિયુક્તિ સત્તાધિકારીની મહત્તમ વયમર્યાદામાં શિથિલતા આપવા અંગેની સક્ષમતા અને સત્તા માટે જોગવાઈ કરે છે અને તેથી તે માત્ર સક્ષમ બનાવતી જોગવાઈઓ તરીકે જ કહી શકાય. જ્યારે ગુજરાત સચિવાલય આસિસ્ટન્ટ્સ, ડેપ્યુટી મામલતદારો અને સેલ્સ ટેક્સ ઈન્સ્પેક્ટર્સ ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ ના નિયમ ૭(૨) ની જોગવાઈ તેમાં ઉદ્દેખિત ઉમેદવારોની શ્રેણીઓને મહત્તમ વયમર્યાદામાં કાયદેસર શિથિલતા નિર્વિવાદ રીતે આપે છે. આ નિયમો બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૯ ની જોગવાઈ હેઠળ બનાવવામાં આવ્યા છે. તેથી એવું કહી શકાય કે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને સામાજિક તથા શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ તેમજ અન્ય શ્રેણીઓના કેસોમાં વયમર્યાદાની શિથિલતા કાયદેસર રીતે પ્રદાન કરવામાં આવી છે અને તે કોઈ વિશિષ્ટ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે બહાર પાડવામાં આવેલા કાર્યપાલક આદેશ

દ્વારા આપવામાં આવેલ નથી. આ નિયમો બન્યા ત્યારથી જ કાયદાપુસ્તક પર અસ્તિત્વમાં છે અને સમયાંતરે લેવાતી સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાને આવરી લે છે.

કપ. ઉપર અહીં ચર્ચિત તે નિયમો, સરકારના ઠરાવો અને પરિપત્રોનું સાદું વાંચન નિર્વિવાદ રીતે નીચે મુજબ દર્શાવે છે :

(i) ઉપરની વચમર્યાદા ગુજરાત સચિવાલય સહાયકો, ડેપ્યુટી મામલતદારો અને સેલ્સ ટેક્સ ઇન્સ્પેક્ટર્સ ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ ના નિયમોમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, અને તેમાં આ પણ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે તેમાં ઉલ્લેખિત વિવિધ વર્ગો માટે ઉપરની વચમર્યાદા ભિન્ન છે. આથી, રાજ્યએ આ વૈધાનિક ફરમાનમાં સ્વીકાર્યું છે કે આ નિયમોમાં ઉલ્લેખિત વર્ગોને, તે હેઠળ નિર્ધારિત ઉપરની વચમર્યાદા અનુસાર, પરીક્ષા આપવા માટે હકદાર અને પાત્ર ગણવા જોઈએ, ભલે ખાસ પદોની ખાસ ભરતી નિયમોમાં નિર્ધારિત ઉપરની વચમર્યાદા જુદી હોય. રાજ્યએ એસ.ટી., એસ.સી., એસ.ઈ.સી.બી., મહિલા ઉમેદવાર અને ભૂતપૂર્વ સૈનિક વગેરે વર્ગોના ઉમેદવારો માટે વૈધાનિક રીતે વધુ ઊંચી ઉપરની વચમર્યાદા નક્કી કરી છે. આ વર્ગોને અન્ય ઉમેદવારોની તુલનામાં વધુ ઉપરની

વચમર્યાદાનો લાભ મળે છે, જ્યારે અન્ય ઉમેદવારોના મામલામાં ઉપરની વચમર્યાદા માત્ર ૨૮ વર્ષ છે.

(ii) અદાલતે ઉપરોક્ત ભાગમાં અગાઉથી જ નોંધ્યું છે કે વર્ષ ૧૯૮૬માં, વધુ સ્પષ્ટ રીતે કહીએ તો ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના રોજ, રાજ્યએ કર્મચારીવર્ગ સાથે થયેલ તેમના કરારના અનુસંધાને એવો ઠરાવ બહાર પાડ્યો હતો કે સીધી ભરતીની ખાલી જગ્યાઓ કેવી રીતે ભરવાની, અને તેમાં નિર્ધિવાદ રીતે જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને ખુદ્દી શ્રેણી સામે વિચારવામાં આવશે અને અનામત કોટા સામે નહીં, જેથી અનામત કોટામાં એવા ઉમેદવારો માટે સ્થાન ઉપલબ્ધ થાય, જેઓ સ્વીકાર્ય રીતે સામાન્ય શ્રેણીના ઉમેદવારની તુલનામાં પ્રતિભામાં સમકક્ષ નથી. ત્યારબાદ, આર.કે. સબરવાલ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ઉચ્ચારાયેલ નિર્ણયને કારણે, જે મૂળરૂપે રોસ્ટર પદ્ધતિના અમલ સંબંધિત હતો, રાજ્યએ તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯નો સરકારનો ઠરાવ બહાર પાડ્યો, જે સંકલનના પાનું નં. ૧૧૧ પર પણ પુનરુત્પન્ન કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં આર.કે. સબરવાલ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, અને તે જનું પાલન કરવાની પોતાની પ્રતિબદ્ધતા વ્યક્ત કરીને, જાહેર કર્યું હતું

કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને માત્ર સામાન્ય શ્રેણીમાં જ સ્થાન આપવામાં આવશે; ભલે કોઈ એવું કહે કે તે મૂળરૂપે રોસ્ટર અમલ માટે હતું, છતાં તેનો સૂક્ષ્મ અવલોકન એ ભ્રમ દૂર કરી દેશે અને સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવશે કે તે એવી ભરતી માટે અભિપ્રેત હતું જે સીધી ભરતીના માર્ગે થવાની હતી અને તેથી તેને માત્ર રોસ્ટર બિંદુઓ પૂરતું મર્યાદિત હોવાનું કહી શકાય નહીં.

(iii) તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯નો ઠરાવ તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯થી અમલમાં મુકાયેલ હોવાનું સ્પષ્ટપણે જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું અને તેથી તા. ૩૧મી ઓગસ્ટ, ૧૯૯૯ના રોજ એક પરિપત્ર જારી કરવો આવશ્યક બન્યો હતો, કારણ કે તે તારીખથી ઉક્ત ઠરાવ ક્યારે અમલમાં મુકવામાં આવશે તે દર્શાવવાનું હતું. આ પરિપત્ર પરથી કોઈ નિષ્કર્ષ નીકળતો નથી, કારણ કે તે માત્ર તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯ના ઠરાવના અમલ અને અમલવારી અંગે પ્રાપ્ત થયેલી વિવિધ પૂછપરછના અનુસંધાને અમલીકરણની તારીખોનું માત્ર સૂચક સ્વરૂપ ધરાવે છે.

(iv) આ રીતે, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૬૨ હેઠળ રાજ્ય પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯નો ઠરાવ જાહેર કર્યો ત્યાં સુધી, એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય ખાલી જગ્યાઓ સામે

ગણી તેમને તે રીતે નિમણૂક કરવા અંગે અદાલતોના ચુકાદાનો સંપૂર્ણ અમલ કરવામાં કોઈ મુશ્કેલી જણાતી નથી. એવું પણ જણાય છે કે ત્યારબાદ વર્ષ ૨૦૦૦માં, વધુ ચોક્કસ કહીએ તો તા. ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ના રોજ, રાજ્યએ એક પરિપત્ર બહાર પાડ્યો, જેમાં અન્ય બાબતો ઉપરાંત એવું દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે તા. ૩૧મી ઓગસ્ટ, ૧૯૯૯ના સરકારના ઠરાવ મુજબ સીધી ભરતી દ્વારા નિમણૂક માટે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસ.ઈ.બી.સી. વર્ગના ઉમેદવારો જે પોતાના ગુણક્રમના આધારે અને અનામતના કારણે નહીં પરંતુ પોતાની પ્રતિભાથી નિમણૂક પામે, તો તેમને તેમની શ્રેણી માટે નિર્ધારિત ફાળામાં ગણવામાં નહીં આવે અને તેમને સામાન્ય વર્ગ સામે સમાયોજિત કરવામાં આવશે; અને આ બાબતે ભારત સરકારના કર્મચારી અને તાલીમ વિભાગનું તા. ૧લી જુલાઈ, ૧૯૯૮નું સ્મરણપત્ર પણ હતું. સરકાર અમલ તથા જોગવાઈઓ અંગે સ્પષ્ટતા બહાર પાડવા અંગે વિચારણા કરી રહી હતી અને સાવધ વિચારણા બાદ આ રીતે સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું કે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસ.ઈ.બી.સી.ના જે ઉમેદવારો ખુદ્દા વર્ગના ઉમેદવારો માટે લાગુ પડતા ધોરણો મુજબ પસંદ કરવામાં આવ્યા હોય, તેમને ખુદ્દા ખાલી જગ્યાઓ, અર્થાત્ ખુદ્દા વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ સામે સમાયોજિત કરવાના રહેશે. જ્યારે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસ.ઈ.બી.સી.ના જે

ઉમેદવારો ઉપરોક્તમાંથી કોઈપણ રાહત લાગુ કરીને, અર્થાત્ ઉંમરમાં છૂટ, લાયકાત અને અનુભવમાં છૂટ, લેખિત પરીક્ષામાં વધારાનો અવસર, અથવા સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોના કિસ્સામાં લાગુ પડતા વિચારક્ષેત્ર કરતાં વિશાળ વિચારક્ષેત્ર અપનાવીને પસંદ કરવામાં આવ્યા હોય, ત્યારે એવા અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસ.ઈ.બી.સી.ના ઉમેદવારોને ફક્ત તેમની અનુરૂપ અનામત શ્રેણી સામે જ સમાયોજિત કરવાના રહેશે અને તેમને સામાન્ય વર્ગ સામે ગણવામાં નહીં આવે; અને તેથી એવું કહેવાયું કે તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯ના ઠરાવના અમલ દરમિયાન ઉપરોક્ત સ્પષ્ટીકરણ લાગુ કરવાનું રહેશે.

આ રીતે, તા. ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ના આ પરિપત્ર દ્વારા પ્રથમ વખત તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯ના ઠરાવના અમલ માટે શરતો નિર્ધારિત કરવામાં આવી. ઉક્ત શરતોના નિર્ધારણનો વાસ્તવમાં એવો અસરકારક પરિણામ થયો કે અનામત વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ મર્યાદિત થઈ ગઈ, જોકે એવું કહી શકાય કે તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬નો ઠરાવ તા. ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ના પરિપત્રમાં સ્પષ્ટ રીતે ઉલ્લેખિત હતો. તેમ છતાં, ઉક્ત ઠરાવ અથવા તેના હેતુ તથા જોગવાઈ વિશે કોઈ વધુ સ્પષ્ટીકરણ અથવા વ્યાખ્યા થયેલી જણાતી

નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો તા. ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ના પરિપત્રને નીતિમાં ફેરફાર, અથવા અમલીકરણમાં ફેરફાર, અથવા અનામત નીતિના પ્રવર્તનમાં ફેરફાર તરીકે ગણવાનું હોય, તો એવું સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે તેનો પ્રભાવ માત્ર તા. ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯ના સરકારના ઠરાવ ઉપર જ પડતો હતો.

(v) રાજ્યએ તારીખ ૨૩મી જુલાઈ, ૨૦૦૪નો વધુ એક પરિપત્ર બહાર પાડ્યો, જે સંકલનમાં પાનું નં.૧૦૮ પર પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં અગાઉનો તારીખ ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬નો ઠરાવ વિચારણા હેઠળ લેવાયો હતો તેવો કોઈ સંદર્ભ કે ઉલ્લેખ પણ કરવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ તેમાં તારીખ ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯ના ઠરાવ તેમજ તારીખ ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ના સ્પષ્ટીકરણનો સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો છે અને તેમાં એવું જોગવાયું છે કે તારીખ ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ના સ્પષ્ટીકરણ મુજબ અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસઈબીસી વર્ગના એવા ઉમેદવારો, જેઓ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોને લાગુ પડતા ધોરણો લાગુ કરીને પસંદ થયેલા હોય, તેઓને જ સામાન્ય વર્ગની બેઠકો અને ખાલી જગ્યાઓ પર નિમણૂક મેળવવા માટે પાત્ર અને હકદાર ગણવાના રહેશે. જ્યારે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત

જનજાતિ અને એસઈબીસી વર્ગના એવા ઉમેદવારો, જેઓ ઉંમર મર્યાદા, અનુભવની લાયકાત, લેખિત પરીક્ષામાં વધારાના પ્રયત્નો જેવા શિથિલ ધોરણો લાગુ પડવાને કારણે પસંદ થયેલા હોય, ત્યારે આવા ઉમેદવારોને ફક્ત તેમની અનુક્રમિત અનામત શ્રેણી સામેના ઉમેદવાર તરીકે જ ગણવાના રહેશે અને તે હદ સુધી તેઓને સામાન્ય વર્ગ સામે નિયુક્ત કરવામાં આવશે નહીં.

રાજ્યએ ઈન્દ્રા સાહની અને સભરવાલ (ઉપરોક્ત) જેવા કેસોમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનમાંથી ઉદ્ભવતી પોતાની નીતિને ધીમે ધીમે ક્ષીણ કરવા માટે ભારત સરકારની નીતિનો આશ્રય લેવાનો પ્રયાસ કર્યો છે; તેથી, જેમ કોઈ જોઈ શકે તેમ, ભારત સરકારના માર્ગદર્શકોના આધારે હોવાનું જાહેર કરાયેલી નીતિમાં થયેલો વિકાસ તથા તેમાં પડેલો ભંગ સ્પષ્ટ થાય છે. તારીખ ૮મી માર્ચ, ૧૯૯૯નો સરકાર ઠરાવ, સંદર્ભ નં.૫ પરથી જોવા મળે તેમ, ભારત સરકારના તારીખ ૨મી જુલાઈ, ૧૯૯૭ના સ્મરણપત્ર પર આધારિત હતો; તે સમય સુધી એમઆરસી ઉમેદવારોની સ્થાનનિયુક્તિના અમલીકરણ સાથે કોઈ વધારાના અવરોધો જોડાયેલા નહોતા. ત્યારબાદ તારીખ ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦નો પરિપત્ર, જે ભારત સરકારના તારીખ ૧લી જુલાઈ, ૧૯૯૮ના ઓફિસ સ્મરણપત્ર પર

આધારિત હોવાનું કહેવાય છે, રાજ્ય તરફથી સોગંદનામું દાખલ કરનાર પ્રતિજ્ઞાપક દ્વારા અભિલેખ પર રજૂ કરવામાં આવ્યો છે, જે પાનું નં.૧૩૯ પર આવેલ છે.

(vi) ગુજરાત રાજ્યના હાલના કાર્યવ્યવહારના નિયમો સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરે છે કે મંત્રિપરીષદ, અર્થાત્ કેબિનેટ, દ્વારા લેવાયેલ નિર્ણયને જો પલટવાનો અથવા તેમાં ફેરફાર કરવાનો હોય, તો તે માત્ર મંત્રિપરીષદ દ્વારા જ થઈ શકે અને મુખ્યમંત્રી અથવા મંત્રીઓના જૂથ દ્વારા નહીં. મંત્રીઓની કેબિનેટ જ એવી એકમાત્ર સત્તા છે જેને પોતાની જ અગાઉની ઠરાવને સંબંધિત કોઈપણ નીતિ તથા વિષય પર વિચારણા કરી નિર્ણય લેવાનો અધિકાર છે. કાર્યવ્યવહારના નિયમોમાંનો નિયમ ૯ એવી જોગવાઈ કરે છે કે બીજી અનુસૂચીમાં દર્શાવાયેલા તમામ મામલાઓ મંત્રિપરીષદ, અર્થાત્ કેબિનેટ, સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવશે અને બીજી અનુસૂચીમાં ક્રમાંક ૧૬ આ મુજબ વાંચાય છે: " અગાઉ કાઉન્સિલ / કેબિનેટ દ્વારા લેવામાં આવેલ નિર્ણયમાં ફેરફાર કરવા અથવા તેને પલટવા બાબતનો પ્રસ્તાવ ". તેથી આ વાતને વિશેષ ભારપૂર્વક કહેવાની ખાસ જરૂર નથી કે તા. ૧૧.૧૨.૧૯૮૬ ના જી.આર.માં સમાવવામાં આવેલી રાજ્યની અનામત નીતિ, અનુસૂચિત જાતિઓ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓને

લગતી હોય તેવો કોઈપણ મુદ્દો, માત્ર અને માત્ર કેબિનેટ દ્વારા જ વિચારવામાં આવી શક્યો હોત અને બીજું કોઈ નહીં. સંયુક્ત સત્તા તરીકે કેબિનેટ જ તા. ૧૧.૧૨.૧૯૮૬ ના જી.આર.માં સમાવવામાં આવેલી અનુસૂચિત જનજાતિ અને અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારો સંબંધિત અનામતના પાસાઓ પર નિર્ણય લેવા અને વ્યવહાર કરવા સક્ષમ એકમાત્ર સત્તાવાળું પ્રાધિકરણ છે. તા. ૧૧.૧૨.૧૯૮૬ નો જી.આર. નિર્વિવાદ રીતે સમગ્ર કેબિનેટની મંજૂરીથી અને તેના આધારે જારી કરવામાં આવ્યો હતો અને તેથી અનુસૂચિત જાતિ તથા અનુસૂચિત જનજાતિના ઉમેદવારોને અનામત, રાહત અને તે સંબંધિત અન્ય અનુગામી પાસાઓ આપવા માટેના ૧૯૭૯ ના હાલના નિયમો ઉપરાંત તે એક કાયદેસર રીતે જાહેર કરાયેલ નીતિ હતી.

(vii) તા. ૨૯.૦૧.૨૦૦૦ અને ૨૩.૦૭.૨૦૦૪ના પરિપત્ર અથવા ઠરાવો, અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિના ઉમેદવારો સંબંધિત અનામત નીતિના અત્યંત મહત્વના પાસા સાથે સંબંધ ધરાવતા હોવા છતાં, સમગ્ર મંત્રીમંડળ દ્વારા અથવા તેની મંજૂરી હેઠળ જારી કરવામાં આવ્યા નથી, તે સ્વીકારાયેલ હકીકત છે. રાજ્યએ સ્પષ્ટપણે રજૂ કર્યું છે કે તા. ૨૯.૦૧.૨૦૦૦ અને ૨૩.૦૭.૨૦૦૪ના આ પરિપત્રો અથવા ઠરાવો કાર્યસંચાલનના નિયમો અનુસાર જારી

કરવામાં આવ્યા છે, કારણ કે તેઓ મુખ્યમંત્રીની મંજૂરી મળ્યા બાદ જારી કરવામાં આવ્યા છે, પરંતુ તેણે આ હકીકતનો ઇનકાર કર્યો નથી કે આ પરિપત્રો અથવા ઠરાવો સમગ્ર મંત્રીમંડળની મંજૂરી હેઠળ જારી કરવામાં આવ્યા નથી. રાજ્યએ એવો તર્ક રજૂ કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે કે તા. ૨૯.૦૧.૨૦૦૦ અને ૨૩.૦૭.૨૦૦૪ના પરિપત્રો માત્ર પૂર્વવર્તી સ્થિતિને સ્પષ્ટ કરતાં હોય, પરંતુ તેમના અને તા. ૧૧.૦૧૨.૧૯૮૬ના સરકારી ઠરાવની તુલનાત્મક નજીકથી પરીક્ષણ કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે ઉક્ત તા. ૧૧.૧૨.૧૯૮૬ના સરકારી ઠરાવમાં જે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તેને અનુસર્તા તા. ૨૯.૦૧.૨૦૦૦ અને ૨૩.૦૭.૨૦૦૪ના પરિપત્રો દ્વારા નોંધપાત્ર રીતે મર્યાદિત અને સંકુચિત કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે, અને આ બંને પરિપત્રો મંત્રીમંડળ દ્વારા જારી કરાયેલા ન હોવાથી, તા. ૧૧.૧૨.૧૯૮૬ના સરકારી ઠરાવમાં સમાયેલ મંત્રીમંડળના નિર્ણય પર તેમનો કોઈ અસરકારક પ્રભાવ પડી શકતો નથી.

(viii)ભારત સરકાર તરફથી જવાબ પ્રાપ્ત થયા પછી તા. ૨૩.૦૭.૨૦૦૪ નો પરિપત્ર જારી કરવામાં આવ્યો હતો. ભારત સરકારનું તા. ૩૧મી ડિસેમ્બર, ૨૦૦૩ નું પત્ર રજૂ કરવામાં આવ્યું છે અને તેમાંથી જણાય છે કે તે પત્રમાં ક્યાંય પણ વચમર્યાદામાં છૂટછાટ,

પ્રયત્નોની વધારેલી સંખ્યા, વિચારણા ક્ષેત્ર જેવા પાસાઓનો ઉલ્લેખ આવેલો નથી. તેમ છતાં, સ્પષ્ટીકરણમાં તેમનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે અને દર્શાવવામાં આવ્યા છે; તેથી, જો કે તે સ્પષ્ટીકરણમાં “વચમર્યાદા” શબ્દ સ્પષ્ટપણે ગેરહાજર છે, બંને સામાવાળાઓના વકીલોએ એવું જણાવ્યું છે કે તેમની અર્થઘટન અનુસાર વચમર્યાદામાં છૂટછાટ પણ એવો એક પરિબળ છે, જેને છૂટછાટ તરીકે ગણવામાં આવવું જોઈએ અને તેથી અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસ.ઈ.બી.સી.ના ઉમેદવારને સામાન્ય ક્વોટા સામે વિચારણા કરવા પરથી બાકાત રાખવામાં આવશે.

(ix) સર્વોચ્ચ અદાલતે અશોક કુમાર (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં ઠરાવ્યું છે કે અનામત વર્ગના ઉમેદવારો અંગે રાજ્યને યોગ્ય માર્ગદર્શિકા અથવા નીતિ, જે કાયદાકીય લક્ષણ અને વિધાનધર્મિતાનો સ્વભાવ ધરાવતી હોય, બહાર પાડવાની સત્તા છે અને એવી કોઈપણ માર્ગદર્શિકા અથવા નીતિ સંબંધિત બાબતથી માત્ર અનુચ્છેદ ૧૬૨ હેઠળ માર્ગદર્શિકાના સ્વરૂપમાં મંત્રાલયીય માર્ગદર્શિકા બહાર પાડવાથી વિચલિત થઈ શકાય નહીં.

૬૬. સમગ્ર ચર્ચા અંતે એક જ અને માત્ર પ્રશ્ન પર આવિર્ભૂત થાય છે કે ભરતી નિયમો અથવા પરીક્ષા નિયમ હેઠળ એસ.ટી., એસ.સી. અને એસ.ઈ.બી.સી. જેવી શ્રેણીઓને અનુગ્રહરૂપે આપવામાં આવેલી શિથિલતા, શું પસંદગીના માપદંડમાં એવી શિથિલતા ગણાવી અને માની શકાય કે જે તુલાડું આ ઉમેદવારોના પક્ષે ઝુકાવે, જેથી તેઓને, તેમના ગુણ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોના કટ-ઓફ ગુણ જેટલા કે તેથી વધુ હોવા છતાં પણ, માત્ર અનામત વર્ગની જગ્યાઓ સામે જ નિમણૂક માટે ઉપલબ્ધ ગણવામાં આવે? શું તેમને ખરેખર સામાન્ય વર્ગ સાથે સ્પર્ધા કરતા ગણવાની મંજૂરી ન આપી શકાય, જેથી સામાન્ય વર્ગમાં તેમને જગ્યાઓ આપી શકાય અને એટલી હદ સુધી સંબંધિત વર્ગોમાં નિમણૂક માટે વધુ અવકાશ ઊભો થાય? તેનો ઉત્તર સર્વોચ્ચ અદાલતે જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ (ઉપરોક્ત) ના પ્રકરણમાં પ્રતિપાદિત કાનૂનના પ્રકાશમાં આપવો પડશે. નીચેના અનુરંધેદોમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનો ઉદ્ઘૂત કરવા યોગ્ય છે, જે આ મુજબ છે:

૪૮. ઉપરોક્ત તથ્યોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અમારો વિચારીને બનેલો એવો અભિપ્રાય છે કે ફી અથવા ઉંમરમાં છૂટછાટ આપવાથી અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો સામે સ્પર્ધા કરવાની તકથી વંચિત કરવામાં આવશે એવી અપીલકર્તાઓની રજૂઆતનો કોઈ આધાર નથી. નોંધવાનું છે કે પસંદગી પ્રક્રિયામાં અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને કોઈ લાભ આપવામાં આવ્યો નહોતો. તમામ ઉમેદવારોએ એ જ લેખિત પરીક્ષામાં હાજર રહેવું હતું અને એ જ

મુલાકાતનો સામનો કરવો હતો. તેથી, સ્પષ્ટ છે કે ફી અને ઉંમરમાં છૂટછાટનો લાભ માત્ર એટલો જ હતો કે અનામત વર્ગના કેટલાક ઉમેદવારો વિચારણાના ક્ષેત્રમાં આવી શકે. અંતિમ ગુણક્રમ/પસંદગી યાદી તૈયાર કરતી વખતે ઉંમરમાં અપાયેલી છૂટછાટથી કોઈપણ રીતે તુલા અનામત વર્ગના ઉમેદવારોના પક્ષે ઝૂકી નહોતી.

૪૯. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૫, ૧૬ અને ૩૮ને ધ્યાનમાં રાખીને સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગોના ઉમેદવારોને ભોગવવા પડતા ગેરલાભો દૂર કરવા માટે રાજ્ય કાયદામાં યોગ્ય જોગવાઈઓ કરી શકે છે. આરક્ષણ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૬(૧) હેઠળ બાંધધરાયેલ તકોની સમાનતા હાંસલ કરવાનો એક ઉપાય છે. અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને સ્પર્ધા કરવા અને આરક્ષણનો લાભ મેળવવા સક્ષમ બનાવવા માટે ફી અથવા વયમાં આપવામાં આવેલી છૂટછાટો અને શિથિલતાઓ માત્ર આરક્ષણને સહાયક એવા ઉપાયો છે. આવી છૂટછાટો અને શિથિલતાઓ ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોની સમકક્ષ સ્થિતિમાં મૂકે છે. તે પછી જ અનામત વર્ગના ઉમેદવારોના પક્ષમાં કોઈ વધુ છૂટછાટ આપ્યા વિના ઉમેદવારોની યોગ્યતા નક્કી થવાની હોય છે.

૫૦. ઈન્દ્રા સાહની (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આ અદાલતે માન્ય કર્યું છે કે અનામતનો વિશાળ અભિપ્રાય અનામતની મુખ્ય જોગવાઈને અસરકારક બનાવવા માટે આકસ્મિક તથા અનુગામી જોગવાઈઓનો પણ સમાવેશ કરશે. ઈન્દ્રા સાહની (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે:

“૭૪૩. ત્યારબાદ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે કલમ ૧૬ના અનુચ્છેદ (૪)માં આવેલ જોગવાઈ પછાત વર્ગોના હિતમાં અનામતોના વિષયને સંપૂર્ણપણે આવરી લેતી છે કે નહીં. આ પ્રશ્નનો જવાબ આપીએ તે પહેલાં, “અનામત” શબ્દપ્રયોગનો અર્થ અને વ્યાપ શું છે તેનું પરીક્ષણ કરવું યોગ્ય છે. તેનો અર્થ તે જે સંદર્ભમાં આવ્યો છે તે ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી કરવો જરૂરી છે. સંબંધિત શબ્દો છે “નિમણૂકો અથવા પદોની અનામત માટે કોઈપણ જોગવાઈ”. પ્રશ્ન એ છે કે ઉપરોક્ત શબ્દો માત્ર એક જ પ્રકારની જોગવાઈ, અર્થાત્ સાદી અનામત,નો જ વિચાર કરે છે કે પછી તે પસંદગીયતા, રાહતો અને મુક્તિઓ જેવી વિશેષ જોગવાઈઓના અન્ય સ્વરૂપોને પણ આવરી લે છે.

અમારી દષ્ટિએ, અનામત વિશેષ જોગવાઈનું સર્વોચ્ચ સ્વરૂપ છે, જ્યારે પસંદગીયતા, રાહત અને મુક્તિ તેના તુલનાત્મક રીતે ન્યૂન સ્વરૂપો છે. બંધારણીય રચના અને કલમ ૧૬ (૪)નો સંદર્ભ અમને આ દષ્ટિકોણ સ્વીકારવા પ્રેરિત કરે છે કે અનામતનો વિશાળ અભિપ્રાય તેની વ્યાપિતામાં તમામ પૂરક અને આનુષંગિક જોગવાઈઓ તથા શિથિલતાઓને સમાવે છે, બશરતે કે વહીવટની કાર્યક્ષમતા જાળવી રાખવાની આવશ્યકતા—કલમ ૩૩૫ની ચેતવણી—સાથે સુસંગતતા રહે. રેલવે વહીવટીતંત્ર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલી વિવિધ રાહતો, મુક્તિઓ અને અન્ય ઉપાયો, જેમનો કરમચારી સંઘ કેસમાં ઉલ્લેખ થયો છે, તે મુખ્ય અનામત જોગવાઈને અસરકારક બનાવવા માટે કરવામાં આવેલી પૂરક, આકસ્મિક અને આનુષંગિક જોગવાઈઓના ઉદાહરણો છે, એટલે કે અનામત વર્ગના સભ્યો તેમના હિતમાં કરાયેલ અનામતની જોગવાઈનો સંપૂર્ણ લાભ લઈ શકે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે.” (મૂળમાં ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે)

અમારા મતે, આ અવલોકનો અરજદારો વતી શ્રી એલ.એન. રાવ અને ડૉ. રાજીવ ધવન દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોનો સંપૂર્ણ જવાબ છે.

૫૧. અમારો વધુમાં વિચારપૂર્વકનો એવો અભિપ્રાય છે કે શ્રી રાવ અને ડૉ. ધવન દ્વારા કે.એલ. નરસિંહનના કેસ પર મુકાયેલ આધાર ગેરસ્થાને છે. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે નીચેની નોંધો પર આધાર મુક્યો હતો: (એસ.સી.સી. પૃ.૨૯૩, પરાપ)

૫.....ફક્ત તે વ્યક્તિ જ, જેને પાત્રતાના માપદંડોમાં શિથિલતાના આધારે પ્રવેશ અથવા નિયુક્તિ મળે, તેને અનામત વર્ગના ઉમેદવાર તરીકે ગણવો જોઈએ.

ઉપરોક્ત પંક્તિઓને સમગ્ર પરિચ્છેદથી અલગ કરીને વાંચી શકાતી નથી, જે નીચે મુજબ છે: (કે.એલ. નરસિંહન વિવાદ, એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૨૯૩, પરિચ્છેદ ૫)

“પ. એવું નક્કી કરવામાં આવ્યું હતું કે દલિતો અને જનજાતિઓને સંબંધિત ઉમેદવારો સહિત કોઈપણ અરજદાર માટે લાયકાતો અથવા અનુભવ અંગે કોઈ શિથિલતા માટે તપાસ સમિતિ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવશે નહીં. તેના અનુસંધાને, વિશેષતા દર્શાવ્યા વિના અધ્યાપક પદો અનામત રાખવામાં આવશે; જો દલિત અને જનજાતિ ઉમેદવારો ઉપલબ્ધ હોય અને યોગ્ય જણાય, તો તેમને અનામત ઉમેદવાર તરીકે ગણવામાં આવશે. જો કોઈ દલિત અને જનજાતિ ઉમેદવાર ઉપલબ્ધ ન જણાય, તો પદ સામાન્ય ઉમેદવારોમાંથી ભરવામાં આવશે; અન્યથા અનામત પદને આગામી વર્ષ/જાહેરાત માટે આગળ ધપાવવામાં આવશે. આ સ્થિર કાયદો છે કે જો કોઈ દલિત અથવા જનજાતિ ઉમેદવાર કોઈ અભ્યાસક્રમમાં પ્રવેશ માટે અથવા કોઈ પદ પર નિમણૂક માટે સામાન્ય ઉમેદવાર તરીકે પ્રતિભાના આધારે પસંદ થાય, તો તેને અનામત ઉમેદવાર તરીકે ગણવો ન જોઈએ. માત્ર તે જ વ્યક્તિ, જેને પાત્રતા માપદંડોમાં શિથિલતાના આધારે પ્રવેશ અથવા નિમણૂક મળે, તેને અનામત ઉમેદવાર તરીકે ગણવી જોઈએ.”

આ અવલોકનો સ્પષ્ટ કરે છે કે જો અનામત વર્ગનો ઉમેદવાર પ્રતિભાના આધારે પસંદ થાય, તો તેને અનામત ઉમેદવાર તરીકે ગણાવી શકાય નહીં.

૫૭. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે વિવિધ વિષયોમાં સહાયક પ્રાધ્યાપકનું પદ એકમાત્ર પદ કેડર છે; અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિ માટેનું અનામત ૧૦૦% અનામત સમાન થશે; તેથી, તે અસંવિધાનિક છે. ઉક્ત રિટ અરજી ડોક્ટરલ અભ્યાસક્રમો અને પીએચ.ડી. કાર્યક્રમમાં પ્રવેશ સંબંધિત હતી. આને પણ વિદ્વાન એકલ ન્યાયમૂર્તિે આ આધાર પર મંજૂર કરી હતી કે ઉપરોક્ત અભ્યાસક્રમોમાં અનામતના આધાર પર પ્રવેશ કાર્યક્ષમતાને નુકસાન પહોંચાડે છે અને ઉત્તમતા માટે હાનિકારક છે, જેના પરિણામે તે અસંવિધાનિક બને છે.

૫૮. માનનીય એકલ ન્યાયમૂર્તિના ચુકાદાઓ વિરુદ્ધની અપીલો વડી અદાલતે નામંજૂર કરી હતી. તેથી, આ અદાલતમાં ત્રણ અપીલો દાખલ કરવામાં આવી હતી. તેમાં સંકળાયેલા બે મુદ્દાઓ હતા કે (એ) શું પી.જી.આઈ.માં વિવિધ વિષયોમાં સહાયક પ્રોફેસરના પદ પર નિયુક્તિમાં આરક્ષણ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને

૧૬(૧)નું ઉદ્દંધન કરે છે; અને (બી) શું ડોક્ટરલ અભ્યાસક્રમો અને પી.એચ.ડી. કાર્યક્રમોમાં પ્રવેશ માટે જરૂર આરક્ષણ હોઈ શકે. વિવિધ વિષયોમાં સહાયક પ્રોફેસરના અનેક પદોની જાહેરાત કરવામાં આવી હતી. એ બાબત વિવાદાસ્પદ નહોતી કે દરેક વિભાગમાં સહાયક પ્રોફેસરનું પદ એકલ પદ કેડર હતું, પરંતુ તમામ વિષયોમાં એકસરખો વેતનધોરણ અને ગ્રેડ ધરાવતું હતું. આ બાબત પણ વિવાદિત નહોતી કે વિવિધ વિશેષતા/અતિ વિશેષતાઓમાંના પદો માટે અલગ અને ભિન્ન લાયકાતો નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. આ પદો એક વિશેષતામાંથી બીજી વિશેષતામાં બદલીપાત્ર પણ નહોતા, તેમ છતાં, પી.જી.આઈ.એ આરક્ષણના હેતુસર સહાયક પ્રોફેસરના તમામ પદોને એકજૂથ ગણ્યાં હતા, કારણ કે તે સમાન વેતનધોરણ ધરાવતા હતા અને તેમનું પદનામ પણ સમાન હતું.

૭૪. અમારી સમક્ષ આ બાબત વિવાદિત નથી કે વચમાં છૂટછાટ માત્ર અનુસૂચિત જાતિઓ, અનુસૂચિત જનજાતિઓ અને ઓબીસી ના સભ્યોને જ આપવામાં આવતી નથી, પરંતુ સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના આધારિતોને પણ આપવામાં આવે છે. આવી વચછૂટછાટ ભૂતપૂર્વ સૈનિકોને પણ સેનામાં આપેલી સેવા જેટલી મર્યાદા સુધી, તેમજ તેની ઉપર ત્રણ વર્ષ, આપવામાં આવે છે.

વાસ્તવમાં, ભૂતપૂર્વ સૈનિકોના કિસ્સામાં શૈક્ષણિક લાયકાત માત્ર ઈન્ટરમીડિયેટ અથવા સમકક્ષ છે, જ્યારે સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે સ્નાતક હોવું આવશ્યક છે. અમારી સમક્ષ આ વાત પણ સ્વીકારવામાં આવી છે કે ભૂતપૂર્વ સૈનિકો માત્ર પોતાની જ શ્રેણીમાં સ્પર્ધા કરતા નથી, પરંતુ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો સાથે પણ સ્પર્ધા કરે છે. ભૂતપૂર્વ સૈનિકોને આપવામાં આવેલી વચછૂટછાટ અંગે કોઈપણ અપીલકર્તા/અરજદારો દ્વારા કોઈ ફરિયાદ કરવામાં આવી નથી. તે જ રીતે, સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના આધારિતોને પણ, જો તેઓ સામાન્ય વર્ગના અંતિમ ઉમેદવાર કરતાં વધુ ગુણ મેળવે, તો સામાન્ય વર્ગમાં સ્પર્ધા કરવાની મુક્તતા છે. તેથી, સામાન્ય વર્ગના હિતોના ભોગે અનામત વર્ગના પક્ષમાં વયમાં છૂટછાટ “પરિસ્થિતિને એકતરફી બનાવી દે છે” એવો અપીલકર્તાઓના વિદ્વાન વકીલનો ચુકિતવાદ અમને બહુ સારસભર જણાતો નથી.

૭૫. અમારા મત મુજબ, વયમાં આપવામાં આવેલ છૂટછાટ કોઈપણ રીતે “સમાન સ્પર્ધાત્મક અવસર” ને ભંગ કરતી નથી. અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલની આ રજૂઆત સ્વીકારવી શક્ય નથી કે વયમાં છૂટછાટ અથવા ફીમાં આપવામાં આવેલી રાહત કોઈપણ રીતે ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૬

(૧) નો ભંગ બને છે. આ રાહતો સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં ઉપસ્થિત રહેવા માટે ઉમેદવારની પાત્રતા સંબંધિત જોગવાઈઓ છે. જ્યારે આ રાહતોનો લાભ લેવાય છે, ત્યારે ખુદ્દી સ્પર્ધા હજી શરૂ થયેલી હોતી નથી. તે ત્યારે શરૂ થાય છે જ્યારે પાત્રતાની શરતો, એટલે કે, લાયકાત, વય, પ્રાથમિક લેખિત કસોટી અને શારીરિક કસોટી પૂર્ણ કરતા તમામ ઉમેદવારોને મુખ્ય લેખિત પરીક્ષામાં બેસવાની મંજૂરી આપવામાં આવે છે. વયમાં છૂટછાટ અને ફીમાં રાહત દ્વારા અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને માત્ર વિચારણા-ક્ષેત્રમાં લાવવામાં આવે છે, જેથી તેઓ ગુણાનુસાર ખુદ્દી સ્પર્ધામાં ભાગ લઈ શકે. એકવાર ઉમેદવાર લેખિત પરીક્ષામાં ભાગ લે છે, ત્યારબાદ ઉમેદવાર કઈ શ્રેણીનો છે તે અગત્યનું રહેતું નથી. પાત્ર જાહેર કરવાના તમામ ઉમેદવારોએ પ્રાથમિક કસોટી તેમજ શારીરિક કસોટીમાં પણ ભાગ લીધો હતો. તે પછી જ સફળ ઉમેદવારોને ખુદ્દી સ્પર્ધામાં ભાગ લેવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

આથી સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનો પરથી સ્પષ્ટ રીતે નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય છે કે વધુ ઊંચી મહત્તમ વયમર્યાદા વગેરે જેવી પાત્રતા માપદંડમાં આપવામાં આવતી છૂટછાટને પસંદગીના માપદંડમાં છૂટછાટ સમાન ગણાવી શકાય નહીં. આથી સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્વિવાદ શબ્દોમાં

નિર્ધારિત કર્યું છે કે વય અને અન્ય પાત્રતા માપદંડોમાં આપવામાં આવતી છૂટછાટ, જેવી કે વર્તમાન કેસમાં ભરતી નિયમો (૨) હેઠળ સ્ત્રીઓ, ભૂતપૂર્વ સૈનિકો, શારીરિક રીતે દિવ્યાંગ ઉમેદવારો જેવી અન્ય શ્રેણીઓને ઉપલબ્ધ છે, તેને ઉમેદવારની પસંદગી માટે લાગુ પાડવામાં આવતા ધોરણો હેઠળની છૂટછાટ તરીકે ગણાવી શકાય નહીં. હવે સુધી આ માન્ય થઈ ચૂક્યું છે કે અસમાન વ્યક્તિઓને સમાન ગણવું પણ અનુચ્છેદ ૧૪ની જોગવાઈને વિરુદ્ધ છે. અનુચ્છેદ ૧૪ની જોગવાઈઓ એ માન્યતા આપે છે, સ્વીકારે છે અને કબૂલ કરે છે કે અસમાન વ્યક્તિઓને સમાન રીતે વર્તવું નહીં; અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને સમાન અવસરનું ક્ષેત્ર ઉપલબ્ધ કરાવવા માટે, તેમની અસમર્થતાઓ દૂર કરવા અને તેમને માત્ર ઊંચી વયમર્યાદામાં છૂટછાટ આપીને પાત્રતાના ક્ષેત્રમાં લાવવા બાબતને મૂલ્યાંકનના ધોરણોમાં છૂટછાટ અથવા પસંદગી માટે લાગુ પડતા માપદંડોમાં છૂટછાટ તરીકે ગણાવી શકાય નહીં.

૬૭. સામાવાળા ક્રમાંક ૧ ને દેશમાં અમલમાં રહેલા નિયામક કાનૂનથી કોઈપણ પ્રકારનું વિચલન કરવાનો કતઈ અધિકાર નથી અને સર્વોચ્ચ અદાલતે જે કાનૂન નિર્ધારિત કર્યો છે, તેનું રાજ્યોએ તથા રાજ્યોની અન્ય સંસ્થાઓએ વારંવાર અનુસરણ કર્યું છે, જે બાબત રાજસ્થાન વડી અદાલતના મદનલાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, ૨૦૧૩ (૨) સી.ડી.આર. ૬૦૫ (રાજ.) માં અહેવાલિત ચુકાદાથી સ્પષ્ટ થાય છે, જેમાં રાજસ્થાન વડી અદાલતે નિર્વિવાદ રીતે ઠરાવ્યું છે

કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારો દ્વારા ઉપરની વચમર્યાદામાં મેળવવામાં આવેલી શિથિલતા તેમના વિરોધમાં એ રીતે ગણાવી શકાય નહીં કે તેમને ખાલી જગ્યાઓ સામે ફાળવણી ન કરવામાં આવે, અને જ્યાં સુધી એમ.આર.સી. ઉમેદવારોનો પ્રશ્ન છે, તેવી શિથિલતા અન્ય એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને ખુદી વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ સામે નિમણૂક મેળવવાથી અપાત્ર ઠેરવવા માટે આધાર બની શકતી નથી.

૬૮. મારા મતાનુસાર, જ્યારે સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્વિવાદ શબ્દોમાં એવો ઉચ્ચાર કર્યો હોય કે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગનો અનામત હિસ્સો, સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવાર કરતાં વધુ અથવા સમકક્ષ ગુણ પ્રાપ્ત કર્યા હોવા છતાં એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને તે અનામત હિસ્સામાં ગણતરીમાં લેવાથી ઘટાડવાનો નથી, અન્યથા તે અનામત વર્ગના હિસ્સામાં ઘટાડો કરવા સમાન ગણાશે, ત્યારે કોઈપણ સત્તાધિકારી, રાજ્યની કોઈપણ શાખા તો દૂર રહી, તેમાંથી વિમુખ થઈ શકે નહીં. સામાવાળા રાજ્યએ એવું દર્શાવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે કે જાણે તે ભારત સરકારની માર્ગદર્શિકાઓનું પાલન કરી રહ્યું હતું, પરંતુ સામાવાળા ક્રમાંક ૧ અને ભારત સરકારના અધિકારી વચ્ચે થયેલ પત્રવ્યવહારનું સૂક્ષ્મ અવલોકન દર્શાવે છે કે વર્ષ ૨૦૦૩માં ભારત સરકાર પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલા પત્રમાં, જેના આધારે તા. ૨૩/૦૭/૨૦૦૪નો પરિપત્ર જારી થયો હોવાનું કથિત છે, તેમાં ઉપરની વચમર્યાદા વગેરે અંગે કોઈ ઉલ્લેખ ન

હોવા છતાં, સામાવાળા રાજ્યએ અનેક એવા પરિબળોનો સમાવેશ કર્યો છે, જેના લાભનો એમ.આર.સી. ઉમેદવારો દ્વારા ઉપભોગ કરવો પસંદગી માટેના માપદંડમાં શિથિલતા તરીકે ગણવામાં આવે છે અને જેના કારણે આવા એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ માટે ફાળવી શકાય તેમ નથી એમ માનવામાં આવે છે. રાજ્ય તેમજ જી.પી.એસ.સી. તરફથી બંને વકીલો દ્વારા લેવાયેલ વલણ મુજબ, તેની વ્યાખ્યા અને તે વ્યાખ્યા સંબંધિત વલણ એવું છે કે વચમાં અપાતી છૂટછાટને એવી શિથિલતા માનવી જોઈએ કે જેના કારણે અન્યથા એમ.આર.સી. અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને એસ.ઈ.બી.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો સમાન અને તેમની બરાબરીએ વિચારણા માટે અયોગ્ય ઠેરવવામાં આવે. આ વલણ કાયદાની જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ છે, જે અદાલતો દ્વારા કરવામાં આવેલા અવલોકનોથી, વિશેષ કરીને મદનલાલ વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, અહેવાલિત ૨૦૧૩ (૨) સી.ડી.આર. ૬૦૫ (૨૪), ના કેસમાં સ્પષ્ટ થાય છે, જેમાં આગળ જઈને જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. અને અન્ય, અહેવાલિત એ.આઈ.આર. ૨૦૧૦ એસ.સી. ૧૮૫૧ : (૨૦૧૦) ૩ એસ.સી.સી. ૧૧૯ (ઉપરોક્ત) ના કેસ પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

૬૯. સર્વોચ્ચ અદાલતે ઈન્દ્રા સાહની (ઉપરોક્ત)ના કેસમાં આપેલ નિર્ધારણથી સ્પષ્ટ અને નિર્વિવાદ શબ્દોમાં ઠરાવ્યું છે કે આરક્ષિત વર્ગના

ઉમેદવારો જો પોતાની યોગ્યતા અને સામાન્ય વર્ગને સમકક્ષ ધોરણના આધારે પસંદગીમાં યોગ્ય ઠરે, તો તેમને માત્ર સામાન્ય ખાલી જગ્યાઓ સામે નિમણૂક માટે પાત્ર માનવાના રહે અને તેથી આ સંબંધિત નીતિ અને/અથવા નિર્ણયના નિર્ધારણને અમલમાં મૂકવા માટે ભારત સરકાર દ્વારા પણ સમયાંતરે વિવિધ કાર્યાલયી સ્મરણપત્રો બહાર પાડવામાં આવ્યા છે. ૧૯૯૭નું કાર્યાલયી સ્મરણપત્ર એવો જ એક કાર્યાલયી સ્મરણપત્ર હતો, જ્યારે ૧૯૯૮માં કાર્યાલયી સ્મરણપત્રમાં ફેરફાર કરવામાં આવ્યો અને સ્પષ્ટીકરણના રૂપે, ઉપરી વયમર્યાદા, વિચારણા ક્ષેત્રનું વિસ્તરણ વગેરે બાબતોમાં આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારોને અન્યથા ઉપલબ્ધ રહેલી છૂટછાટને પસંદગીના ધોરણોમાં છૂટછાટ તરીકે અર્થઘટિત કરવામાં આવી અને તેવો દરજ્જો પ્રાપ્ત થયો; જેનો ઉલ્લેખ દૃષ્ટાંતરૂપે કરવામાં આવ્યો હતો તે દુર્ભાગ્યવશ નીતિમાં સ્થાન પામ્યો. વધુમાં વધુ એટલું કહી શકાય કે તે નીતિને સ્પષ્ટ કરવાની કોશિશ હતી અને તેમાં એ હદે ગૂંચવણ વધી ગઈ કે એસ.ટી., એસ.સી. અને એસ.ઈ.બી.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો સાથે સમકક્ષ સ્પર્ધાત્મક અવસર મળે તે માટે આપવામાં આવેલી છૂટછાટને પસંદગીના ધોરણમાં છૂટછાટ સમજી લેવામાં આવી અને તેની સમતા કરાઈ. પસંદગીની પ્રક્રિયા અને ભરતીની પ્રક્રિયા વચ્ચેનો સૂક્ષ્મ ભેદ લુપ્ત થઈ ગયો. ભરતીની પ્રક્રિયામાં નિર્ધારિત ઉપરી વયમર્યાદાના કિસ્સામાં વયમાં છૂટછાટનો સમાવેશ થતો હોય, પરંતુ પસંદગીની પ્રક્રિયા અલગ હોય છે, જેમાં સીધી ભરતી પરીક્ષા અને મુલાકાત દ્વારા અથવા માત્ર પરીક્ષા દ્વારા થતી હોય ત્યારે સ્પર્ધામાં પસંદગી માટે ઉમેદવારોની યોગ્યતા નિર્ધારિત કરવા

હકીકતી ધોરણ અને યોગ્યતાક્રમ નક્કી કરવાના હોય છે. જેમ હોય તેમ. ત્યારબાદ ઉમેદવારો દ્વારા મેળવાયેલા ગુણો જ યોગ્યતાક્રમ નક્કી કરવાનો એકમાત્ર માપદંડ હોવો જોઈએ અને જો આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારો, એટલે કે એસ.ટી., એસ.સી. અને એસ.ઈ.બી.સી., સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે ઉપલબ્ધ જગ્યાઓ માટે સામાન્ય વર્ગની યાદીમાં સમાવેશ કરવા લઘુત્તમ તરીકે નક્કી કરાયેલા ગુણો પ્રાપ્ત કરતા ન હોય, તો નિશ્ચિતરૂપે આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારો માટે નિમણૂક અથવા પસંદગીનું ધોરણ નીચું રાખવું પડશે જેથી તે વર્ગને ઉપલબ્ધ આરક્ષણ ક્વોટા પૂર્ણ થઈ શકે અને તેથી પરીક્ષા નિયમોમાં જ પસંદગી એજન્સીને ઉપલબ્ધ પરિણામ મુજબ ધોરણ નક્કી કરવાની અવકાશ આપવામાં આવ્યો છે અને તે પરીક્ષા પ્રમાણે અને વર્ગ પ્રમાણે બદલાઈ પણ શકે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ઉપર અહીં જે ચર્ચા કરવામાં આવી છે તેના પ્રકાશમાં હાલના તથ્યો પર નજર કરીએ. વર્તમાન કેસમાં કુલ ૯૪૮ ખાલી જગ્યાઓ હતી; તેથી પ્રથમ કાર્ય યોગ્યતા અને કુલ ગુણોના આધારે પાત્ર ઉમેદવારોની યાદી તૈયાર કરવાનો હતો. તેથી પ્રથમ ૧ થી ૯૪૮ ઉમેદવારોને બોલાવવા પડે, જે પાત્ર ઉમેદવારો દર્શાવશે, પરંતુ તે પરિણામ કાર્યક્ષમ નહીં બને કારણ કે સામાન્ય વર્ગ માટે અલગ યાદી તૈયાર કરવાની વધુ જરૂરિયાત રહેશે. તેથી સામાન્ય વર્ગ માટેની બેઠકો લેવામાં આવશે, જે વર્તમાન કેસમાં પજ્જ છે. તેથી સૌ ઉમેદવારોમાંથી ગુણોના આધારે સ્થાન મેળવનારા શ્રેષ્ઠ ઉમેદવારોની યાદી પ્રથમ તૈયાર કરવી પડશે અને તે મુજબ પજ્જ ઉમેદવારોની સંખ્યા, જેમાં એસ.ટી., એસ.સી. અને એસ.ઈ.બી.સી. તેમજ તમામ વર્ગોના

ઉમેદવારોનો સમાવેશ થઈ શકે, તેવી ચાટી તૈયાર કરવી પડશે. ત્યારબાદ એસ.સી.ની ખાલી જગ્યાઓની સંખ્યા લેવાઈ અને તેના આધારે એસ.સી. ઉમેદવારોને સમાવવા માટેનું ધોરણ નક્કી કરવું પડશે; અને એવું નક્કી કરતી વખતે, જે પ્રતિભાશાળી એસ.સી. ઉમેદવારોએ સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો જેટલા સમકક્ષ ગુણ મેળવ્યા હોય તેમને એસ.સી. ઉમેદવારો માટે ઉપલબ્ધ ખાલી જગ્યાઓ સામે ગણવા ન જોઈએ અને તેમને એમ.આર.સી. ઉમેદવારો તરીકે માનવા જોઈએ જેથી તેઓને સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોની સમકક્ષ સ્થિતિમાં રાખી શકાય, ભલે તેઓ આરક્ષિત વર્ગના સભ્ય હોય. તેમને સામાન્ય વર્ગ હેઠળ સ્થળાંતરિત કરવા પડશે અને તે હદ સુધી સંબંધિત વર્ગમાં ઉપલબ્ધ ખાલી જગ્યા માત્ર તે તે વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા જ ભરવાની રહેશે.

૭૦. અમારી બંધારણીય પ્રણાલીમાં રાજ્ય લોક સેવા આયોગો અને સંઘ લોક સેવા આયોગ જેવા વિવિધ ભરતી એજન્સીઓ છે, જે વિવિધ પદો અને સેવાઓ પર નિયુક્તિ માટે શ્રેષ્ઠ ઉમેદવારો પ્રાપ્ત કરવા રાજ્ય અને સંઘની જરૂરિયાતો પૂરી કરે છે. આ પી.એસ.સી.ઓએ વિવિધ સેવાઓ અને પદો માટે યોગ્ય ઉમેદવારોની પસંદગી માટે સંયુક્ત સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓની રચના કરી છે, જેના પરિણામે ઉમેદવારો પાસેથી પદ, કેડર વગેરે અંગેની પસંદગી મંગાવવાની આવશ્યકતા ઉભી થાય છે. તેથી, જ્યારે એમ.આર.સી.ઓને ખુદી શ્રેણીની ખાલી જગ્યાઓ અને પદો સામે વિચારવા યોગ્ય ગણવામાં આવે છે, ત્યારે એ શરત પણ

રાખવામાં આવે છે કે આવા એમ.આર.સી.ને એવી સ્થાનાંતરણના કારણે એવી હાનિ ભોગવવી ન પડે કે જેના પરિણામે તેને તેની પસંદગીની સેવા અથવા પદથી વંચિત થવું પડે, જે તેને અન્યથા મળ્યું હોત જો તેને તેની પોતાની અનામત શ્રેણીમાં હજી પણ ફાળવણીપાત્ર તરીકે ગણવામાં આવ્યો હોત. માત્ર આ હદ સુધી અને આ અસંગતતા ટાળવા માટે, યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. સત્ય પ્રકાશ (ઉપરોક્ત) નો મામલો ભિન્ન ગણાયો હોવાનું કહેવામાં આવે છે અને પ્રથમ વખત આ સિદ્ધાંતને માન્યતા આપવામાં આવી છે; તેમજ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) મામલામાં અદાલતે અત્યંત વિગતવાર રીતે નિરીક્ષણ કર્યું છે કે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. સત્ય પ્રકાશ (ઉપરોક્ત) માં સુધારેલા નિયમ ૧૬ના અભાવમાં કયો પ્રશ્ન નિર્ધારણનો વિષય હતો અને નિયમ-૧૬ના અમલ પછી પરિસ્થિતિ કેવી રીતે બદલાઈ. સંક્ષેપમાં, એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય શ્રેણીના ઉમેદવારોની યાદીમાં કોઈપણ રીતે ગેરલાભમાં મૂકવા ન જોઈએ; અને જ્યાં સમકક્ષ અથવા વધુ ગુણ ધરાવતો એમ.આર.સી. ઉમેદવાર પોતાની અનામત શ્રેણીમાં જ સમાવી લેવો જરૂરી બને છે, ત્યાં તેમની પોતાની અનામત શ્રેણીમાં પુનઃસ્થાનાંતરણના કારણે ઊભી થયેલી તે ખાલી જગ્યાઓ માત્ર સામાન્ય શ્રેણીમાંથી જ ભરવાની રહેશે અને તે હદ સુધી એવો ઉમેદવાર ફક્ત અનામત શ્રેણીનો જ સભ્ય ગણાશે. આ દૃષ્ટિકોણથી, યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) નો નિર્ણય જોવો અને અમલમાં મૂકવો આવશ્યક છે. જીતેન્દ્ર કુમાર સિંહ (ઉપરોક્ત) માં એવો પ્રશ્ન ઊભો થયો હતો, જેમાં અનામત શ્રેણીના ક્વોટામાંથી વિસ્થાપિત

અનામત શ્રેણીના ઉમેદવારને પસંદગી યાદીમાં સમાવેશ નકારવો પડ્યો હતો, કારણ કે અનામત શ્રેણીના ઉમેદવારોને એ હકીકતના આધારે ગેરલાભમાં મૂકી શકાય નહીં કે તેઓ સામાન્ય શ્રેણીના ઉમેદવારોના ક્વોટા સામે નિમણૂકપાત્ર ગણાય છે. તેમ છતાં, સમગ્ર પ્રશ્નની તપાસ કરતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલતે વયશિથિલતા સંબંધિત પાસાં પર સ્પષ્ટપણે ધ્યાન દોર્યું અને નિશ્ચિત શબ્દોમાં જણાવ્યું કે વયમાં આપવામાં આવેલી શિથિલતાને સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓમાં ઉમેદવારોનું મૂલવણું કરવા માટેના ધોરણમાં આપવામાં આવેલી શિથિલતા સમાન ગણવી કે તેમનું તે રીતે વર્તન કરવું નહીં, કારણ કે તેને ધોરણ ઘટાડવું કહી શકાય નહીં; અને તેથી બંધારણની સમગ્ર તત્ત્વદષ્ટિ તથા અનુસૂચિત જનજાતિ, અનુસૂચિત જાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગોના સભ્યો સાથે ઐતિહાસિક રીતે થયેલા અયોગ્ય વર્તનને ધ્યાનમાં રાખીને એવો નિષ્કર્ષ ઉચ્ચારવામાં આવ્યો કે ઉપરની વયમર્યાદા બાબતે ત્રણ અનામત શ્રેણીના ઉમેદવારોને ઉપલબ્ધ શિથિલતાને પસંદગીના ધોરણમાં શિથિલતા સમાન ગણવી કે તેમનું તે રીતે વર્તન કરવું શક્ય નથી. વયમાં શિથિલતા આપવાથી જે કરવામાં આવ્યું છે તે એટલું જ કે અન્યથા વંચિત ઉમેદવારોને સમાન સ્પર્ધાત્મક અવકાશ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવ્યો છે; આવા ઉમેદવારો સંખ્યામાં પણ ઘણા છે અને શ્રેણીગત રીતે ફક્ત અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને સામાજિક તથા શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગો જ નહીં, પરંતુ શારીરિક રીતે વિકલાંગો પણ તે જ રીતે સામેલ થાય છે; તેમજ સ્ત્રીઓ, ભલે તેઓને વિકલાંગ તરીકે ગણવામાં આવતી ન હોય, તેમ છતાં આપણા દેશમાં પ્રચલિત વિશિષ્ટ સામાજિક પ્રણાલીને કારણે અને

બંધારણના આદેશને માન્ય રાખીને તેમને પણ શિથિલતા આપવામાં આવી છે; તેમજ ભૂતપૂર્વ સૈનિકોને પણ. હવે, આ બધી શ્રેણીઓ, જે એક વર્ગ તરીકે એકબીજા સાથે અને સામાન્ય શ્રેણીના ઉમેદવારો સાથે સ્પર્ધા કરતાં ઉપરની વયમર્યાદામાં શિથિલતાનો લાભ લે છે, તે સૌ મળીને વિચારક્ષેત્રનું એક મંડળ રચે છે. અનુસૂચિત જનજાતિ, અનુસૂચિત જાતિ અને સામાજિક તથા શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગોથી બનેલું આ વિચારક્ષેત્ર તેમને સંબંધે અનામતનું ક્ષેત્ર છે એવું કહી શકાય નહીં અને તેથી કલમ ૧૪માં નિહિત ઘોષિત સિદ્ધાંતને અમલમાં મૂકવા માટે અસમાનને સમાન ન ગણવાની પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવે છે, જેથી આવી નાગરિક વર્ગોએ ભોગવેલા પરંપરાગત અડચણોને દૂર કરી શકાય. સમાનને સમાન રીતે વર્તવું જોઈએ, પરંતુ અસમાનને સમાન તરીકે વર્તવું નહીં; અન્યથા તે એવા લોકો પ્રત્યે સ્પષ્ટ અન્યાય સાબિત થશે, જેઓ અન્ય લોકો સાથે સ્પર્ધાના ક્ષેત્રમાં પ્રવેશવા માટે સમાન અવકાશ સુધી પહોંચવામાં પણ અનેક વંચિતતાઓ ભોગવે છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે ભરતીની પ્રક્રિયા અને પસંદગીની પ્રક્રિયા વચ્ચે સૂક્ષ્મ ભેદ દર્શાવ્યો છે. પરીક્ષાના પ્રશ્નપત્રો અથવા પ્રશ્નોનું મૂલવણું કરવા કે પરીક્ષા યોજવાની પદ્ધતિમાં ઉમેદવારો વચ્ચે સંપૂર્ણપણે કોઈ ભેદ નથી; સૌને સમાન રીતે જ ગણવામાં આવે છે અથવા એમ કહીએ કે સૌને એક જ પરીક્ષા હેઠળ મુકવામાં આવે છે અને એક જ મૂલ્યાંકન પ્રણાલીને આધિન રાખવામાં આવે છે અને પરીક્ષામાં તેમના પ્રદર્શન અનુસાર તેમને ગુણ આપવામાં આવે છે. અન્ય શબ્દોમાં, સામાન્ય શ્રેણીના ઉમેદવાર જેટલા ગુણ મેળવનાર અનુસૂચિત જાતિના ઉમેદવારને તે ગુણ કોઈ અનામત કે કોઈ રાહતના

આધારે મળ્યા છે એવું નથી, કારણ કે સંબંધિત પરીક્ષાની સમગ્ર પ્રણાલી સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે પરીક્ષા લેવાઈ અને ચાદી તૈયાર કરવામાં જ્યાં સુધી પ્રથમ સામાન્ય શ્રેણીની ચાદીનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી કટ-ઓફ ગુણો જ સંબંધિત છે અને તેમાં કોઈ ભેદ, રાહત કે શિથિલતા અસ્તિત્વમાં નથી; અને અનામત શ્રેણીનો એવો ઉમેદવાર જે સામાન્ય શ્રેણીના ઉમેદવાર જેટલા અથવા તેથી વધુ ગુણ મેળવે છે, જો તેની પસંદગીના કારણે તેને કોઈ ગેરલાભ ઊભો થતો ન હોય, તો તેને માત્ર સામાન્ય શ્રેણીના ઉમેદવાર તરીકે જ ગણવો પડશે અને તે આધારે તેનું સ્થાનાંતરણ સંબંધિત શ્રેણીઓ માટે વધુ ખાલી જગ્યાઓ ઊભી કરશે; અને જો આ પ્રક્રિયા હાથ ધરવામાં નહીં આવે, તો મારા મત મુજબ સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકનોનો સ્પષ્ટ ભંગ થશે અને તેથી તે માન્ય ગણાવી શકાય તેમ નથી તથા તેને રદ કરવું જરૂરી છે.

૭૧. રાજ્ય-સામાવાળા ક્રમાંક ૧ તેમજ જી.પી.એસ.સી. – સામાવાળા ક્રમાંક ૨ તરફથી વિદ્વાન વકીલો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ આ દલીલથી અદાલત પ્રભાવિત થતી નથી કે જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસના તથ્યો વિશિષ્ટ નિયમના અસ્તિત્વને કારણે ભિન્ન ગણાય છે, જેમાં નિયમમાં સ્પષ્ટપણે આ અભિપ્રાય પ્રતિબિંબિત થયો હતો કે વયમાં આપવામાં આવેલી છૂટને ધોરણમાં છૂટ તરીકે ગણવામાં આવવાની નથી. ગુજરાતમાં લાગુ પડતા એવા કોઈ જોગવાઈવાળા નિયમોના અભાવે, વર્તમાન અરજદારો જેવા અનુસૂચિત જાતિ,

અનુસૂચિત જનજાતિ અથવા એસ.ઈ.બી.સી.ના ઉમેદવારોને આ મુદ્દે વિવાદ ઊભો કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી. દુર્ભાગ્યવશ, પાત્રતાના માપદંડ અને પસંદગીના માપદંડને એકબીજા સાથે ભેળવી દેવા કે ગૂંચવી દેવા જેવાં નથી અને ત્યાં રહેલા સૂક્ષ્મ ભેદોને સમજવા માટે આ બાબત એટલી સૂક્ષ્મતાથી વિચારવામાં આવી નથી. પાત્રતાના માપદંડ અને તેમાં આપવામાં આવેલી છૂટને પસંદગીના ધોરણમાં છૂટ તરીકે ગણાવી શકાતી નથી. જી.પી.એસ.સી. અથવા રાજ્યનો એવો કેસ નથી કે પસંદગીની શ્રેણી માટે અલગ પ્રશ્નપત્રો આપવામાં આવ્યા હતા અથવા અલગ મૂલ્યાંકન માપદંડ લાગુ કરવામાં આવ્યા હતા અથવા પરીક્ષકને એવો સંદેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે લાગુ કરવાના માપદંડો અલગ છે. વિપરીત રીતે, પરીક્ષાની પદ્ધતિ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે પરીક્ષા એવી રીતે લેવામાં આવી હતી કે પરીક્ષા આપતા ઉમેદવારોની શ્રેણી અંગે ભેદ પારખવાની શક્યતાનો અણુમાત્ર આધાર પણ તેમાં નહોતો. એ વાતનો ઇનકાર કરી શકાય તેમ નથી કે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓમાં જવાબપત્રકો પર મૂળ ક્રમાંક પણ જાળવી રાખવાની મંજૂરી હતી નથી અને નોંધપોથીમાં એવું દર્શાવતું કશું જ ઉપલબ્ધ નથી કે આવી કોઈ આવશ્યકતા હતી. તેમ છતાં, અદાલતને આ મુદ્દામાં ઊંડાણપૂર્વક જવાબી જરૂર નથી, કારણ કે રાજ્ય તેમજ જી.પી.એસ.સી. બન્ને તરફના વિદ્વાન વકીલોનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય એવો છે કે પરીક્ષા હોલમાં પ્રવેશ, પરીક્ષાનું આયોજન અને ચાદી તૈયાર કરવાની પ્રક્રિયામાં કોઈપણ પ્રકારની છૂટ આપવામાં આવી નહોતી. અનામત વર્ગના ઉમેદવારોનો કોટો પૂર્ણ કરવા માટે પસંદગી ચાદી તૈયાર કરતી વખતે, જો તેમને વચમાં છૂટના આધારે પરીક્ષા

આપવા મંજૂરી આપવામાં આવી હોય, તો તેઓને એમ.આર.સી. તરીકે ગણવામાં નહીં આવે અને તેઓને માત્ર અનામત વર્ગના ઉમેદવારો તરીકે જ ગણવામાં આવશે, જેમને તેમના વર્ગ માટે નિર્દિષ્ટ કરાયેલ ખાલી જગ્યાઓ સામે જ ફાળવી શકાય. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, પરીક્ષા ફીમાં છૂટને અહીં માન્ય ગણવાની નથી. પરંતુ, વયમાં છૂટ એ જ એકમાત્ર માપદંડ તરીકે લેવામાં આવી રહી છે, જેના આધારે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને ગેર-એમ.આર.સી. ગણવામાં આવે છે, તે હકીકત છતાં કે તેઓ સામાન્ય વર્ગની બેઠકો અને ખાલી જગ્યાઓ સામે નિમણૂક પામવા માટે પાત્ર અને સમર્થ હતા. સામાવાળા સત્તાધિકારીઓ તરફના વિદ્વાન વકીલની આ દલીલ કે જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતની ટિપ્પણીઓ માત્ર તે કેસમાં પ્રવર્તમાન નિયમો અને તથ્યોને લગતી હતી અને વર્તમાન કેસના તથ્યો પર લાગુ પડતી નથી, તે આધારહીન છે અને નકારી કાઢવા યોગ્ય છે. વિદ્વાન એ.જી.પી. તેમજ જી.પી.એસ.સી.ના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આધારરૂપ બનાવવામાં આવેલી ટિપ્પણીઓ ભલે ઉપરથી જોતા તે કેસના તથ્યો સંબંધિત જણાતી હોય, પરંતુ ઉપર કરવામાં આવેલી મારી ચર્ચામાં ઉલ્લેખિત તથા વિશેષ ભાર મૂકવામાં આવેલી ટિપ્પણીઓ નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવે છે કે આવી ટિપ્પણીઓને માત્ર તે કેસના તથ્યો પૂરતી મર્યાદિત કહી શકાતી નથી. હકીકતમાં, આ ટિપ્પણીઓના વાંચનથી જ સ્પષ્ટ થાય છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતની પીઠ પાત્રતાના માપદંડ અને પસંદગીના ધોરણો વચ્ચેના સૂક્ષ્મ ભેદ અંગે ચર્ચા કરી રહી હતી. તેથી, જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસની ટિપ્પણીઓ અને તેમાંથી ઉપજતો કાનૂની સિદ્ધાંત વર્તમાન કેસના તથ્યો

પર કોઈપણ રીતે લાગુ પડતો નથી એવું કહેવું યોગ્ય નહીં ગણાય. તે તો કાનૂનના સામાન્ય સિદ્ધાંતો હતા અને એ જ આધારે મદનલાલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં રાજસ્થાન વડી અદાલતે પણ નિર્વિવાદ રીતે ઠરાવ્યું હતું કે વચમાં છૂટને પરીક્ષાના ધોરણમાં છૂટ તરીકે ગણાવી શકાય નહીં જેથી વર્ગના ઉમેદવારોને અનામતનો લાભ નકારી શકાય; અને તેથી સ્પષ્ટપણે કહેવામાં આવ્યું હતું કે ઊંચાઈ અને છાતીના માપના સ્વરૂપમાં ધોરણમાં જે છૂટ પરીક્ષા દરમિયાન રજૂ કરવામાં આવી હતી અને જે વર્ગના ઉમેદવારોને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી હતી, તેવા ઉમેદવારો નિશ્ચિતપણે પાછા બોલાવવામાં આવે, જેઓ પસંદગીના ધોરણમાં આપવામાં આવેલી છૂટના આધારે પસંદ થયા હતા. પરંતુ, જેમના કેસમાં આવી છૂટ અસ્તિત્વમાં હતી અને જેમને છતાં પણ માત્ર વય અથવા શિથિલ કરાયેલી વયના આધારે પરીક્ષા આપવા મંજૂરી આપવામાં આવી હતી, એવા ઉમેદવારોને નિર્વિવાદ રીતે સામાન્ય વર્ગ માટે ઉપલબ્ધ તથા સામાન્ય વર્ગ સામે ગણવામાં આવનારા ઉમેદવારો ગણાવવામાં આવ્યા હતા અને તે હદ સુધી ઉદ્ભવેલી ખાલી જગ્યાઓ અન્યથા ગુણક્રમના આધારે આવતા સંબંધિત એમ.આર.સી. ઉમેદવારોના આધાર પર ભરવાની રહે છે.

૭૨. અરજદારોના વકીલે જોરપૂર્વક રજૂ કર્યું કે ૨૦૦૪ના પરિપત્રનું વાંચન અને “વય મર્યાદા” શબ્દસમૂહનો સ્પષ્ટ અભાવ, તે શબ્દને કાર્યકારી ભાગમાંથી ઈશદાપૂર્વક દૂર કરવામાં આવ્યો હોવાનું ગણવામાં આવશે અને ગણવું જોઈએ,

જેના પરિણામે તે ૧૯૮૬ના તથા મધ્યવર્તી અવધિના ૨૦૦૦ના સ્વરૂપના પરિપત્ર સાથે સુસંગત બનશે; ત્યારબાદનો પરિપત્ર, ભલે તે તાજેતરનો પરિપત્ર હોય, તેની કોઈ લાગુ પડતાશ રહેતી નથી, કારણ કે તે ૧૯૮૬ના પરિપત્ર સાથે સુસંગત છે અને તેમાં “વય મર્યાદા” જેવા નિર્દિષ્ટ શબ્દો પ્રાપ્ત ન થતા, ૧૯૮૬નો પરિપત્ર જ કાર્યકારી માનવામાં આવવો જોઈએ.

૭૩. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ શ્રી બાંભણિયાની દલીલનો જવાબ એ રજૂઆત દ્વારા આપવામાં આવે છે કે રાજ્યએ ભારત સરકારની ૧૯૮૮ના વર્ષમાં જાહેર કરાયેલ નીતિ અને કાર્યાલયીન સ્મરણપત્રનું અનુસરણ કર્યું છે, તેની નકલ નોંધપાત્ર પર રજૂ કરવામાં આવી છે, અને એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ૧૯૮૮માં આ તમામ માપદંડોને તેમાં આવરી લેવામાં આવ્યા છે, જેથી તેમને છૂટછાટ તરીકે ગણવામાં આવે અને એમ.આર.સી. ઉમેદવારોને સામાન્ય ખાલી જગ્યાઓ સામે વિચારણા કરવામાંથી નિવારવામાં આવે, અને ૨૦૦૪ તો માત્ર એક વધારાની સ્પષ્ટતા જ છે, જે ઉંમરના પરિબલને નકારવા સમાન ગણાશે નહીં, કારણ કે તે પરિબલ ભારત સરકારના ૧૯૮૮ના કાર્યાલયીન સ્મરણપત્રમાં તેમજ રાજ્યના ૨૦૦૦ના વર્ષના પરિપત્રમાં નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

૭૪. તા. ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ અને ૨૩મી જુલાઈ, ૨૦૦૪ના પરિપત્રોને તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના શાસકીય ઠરાવની જોગવાઈમાં ફેરફાર કરવાનો, તેને મર્યાદિત કરવાનો અથવા તેમાં અવરોધ ઊભો કરવાનો કોઈ અસરકારક પ્રભાવ થઈ શકતો નથી. આ અદાલતનો વિચારપૂર્વકનો મત એવો છે કે, જ્યારે નોંધપોથી ઉપર સ્પષ્ટ રીતે પ્રગટ થાય છે કે તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬નો શાસકીય ઠરાવ મંત્રીપરિષદની મંજૂરીથી અને તેના આધારે જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે તેમાં કોઈપણ બદલાવ, ફેરફાર અથવા શરતી મર્યાદા માત્ર મંત્રીપરિષદ દ્વારા જ શક્ય બને અને અન્ય કોઈ સત્તા અથવા સંસ્થા દ્વારા નહીં. આ સિદ્ધાંતનો આધાર નિયમો ઓફ બિઝનેસ, ૧૯૯૦ની જોગવાઈઓ તથા તેમાં થયેલા વર્તમાન સુધારાના સૂક્ષ્મ વાચન ઉપર છે, જેમાં વિશિષ્ટ જોગવાઈ છે કે મંત્રીપરિષદના નિર્ણયો માં ફેરફાર અથવા બદલાવ માત્ર મંત્રીપરિષદ દ્વારા જ કરવામાં આવી શકે અને અન્ય કોઈ દ્વારા નહીં. વર્તમાન કેસમાં, તા. ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ અને ૨૩મી જુલાઈ, ૨૦૦૪ના પરિપત્રો મંત્રીપરિષદ દ્વારા ન તો જારી કરવામાં આવ્યા હતા અને ન તો મંજૂર કરવામાં આવ્યા હતા, અને તેથી તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના શાસકીય ઠરાવની જોગવાઈઓના કાર્યક્ષેત્ર અને વ્યાપ ઉપર તેમનો કોઈ પ્રભાવ પડી શકતો નથી. તેથી, તેના સાવધ પૂર્વકના અવલોકનથી જ્યારે સ્પષ્ટપણે એમ ન્યાયસંગત ઠરે છે કે એમ.આર.સી.ઓ.નું સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓમાં સ્થળાંતર, તેમણે ઉચ્ચત્તમ વયમર્યાદાના માપદંડમાં શિથિલતાનો લાભ લીધો હોય કે ન લીધો હોય તેનાથી નિરપેક્ષ રીતે, માન્ય છે, ત્યારે તે જોગવાઈને તેનો સંપૂર્ણ અર્થ

આપવો આવશ્યક બને છે અને અનુસરે તેવા પરિપત્રોના આધારે, જેઓ તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના શાસકીય ઠરાવની વૈધતા ઉપર કોઈ કાનૂની અસર ધરાવતા નથી, તેને મર્યાદિત કરવાની પરવાનગી આપી શકાતી નથી.

૭૫. વયમાં છૂટછાટ સંબંધિત પાસાને પસંદગી માટેના ધોરણમાં છૂટછાટ તરીકે ગણવો નહીં, તે બાબત હવે નવી કે અનિર્ણિત રહી નથી; અને તેથી, એવી છૂટછાટને છૂટછાટ ન ગણવા માટે તેને નિયમોમાં સમાવવામાં આવવી જરૂરી નથી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, નિયમના અભાવે, ગુજરાત રાજ્ય એવું કહી શકતું નથી કે ઉમેદવારો માટે પાત્રતા સમકક્ષ કોઈ સામાન્ય ધોરણ લાગુ પડતું નથી; કારણ કે, ઉપરોક્ત મુજબ, પાત્રતા અને પસંદગી બંને નિર્વિવાદ રીતે પરસ્પર ભિન્ન તરીકે નિર્ધારિત કરાયેલ છે અને પાત્રતા માત્ર સમાન સ્પર્ધાત્મક અવસર પૂરું પાડવા માટે છે. વાસ્તવિક સ્પર્ધા પરીક્ષા શરૂ થાય ત્યારથી આરંભે છે અને જ્યારે ઉમેદવારોને સમાન સ્વરૂપ, સમાન બંધારણ અને સમાન મૂલવણી સાથેની પરીક્ષાની પ્રક્રિયા માટે આધીન કરવામાં આવે છે, ત્યારે ઉમેદવારોની સંખ્યાને તેમની શ્રેણીની મર્યાદા સુધી વ્યાખ્યાયિત કરવા માટેનું આ પ્રકારનું કૃત્રિમ ભેદ, ઓછામાં ઓછું કહીએ તો, ખરેખર દુર્ભાગ્યપૂર્ણ છે.

૭૬. અદાલત સામાવાળાઓની આ રજૂઆતથી પણ પ્રભાવિત થતી નથી કે અરજિ પક્ષકારોને સામેલ ન કરવાના દોષથી પીડિત છે. નોંધવું આવશ્યક છે કે

અરજદારો પરિણામ જાહેર થયાના દિવસથી જ એમ.આર.સી.ઓ.નું સામાન્ય વર્ગમાં સ્થળાંતરણ અમલમાં મૂકવા માટે સતત પ્રયત્નશીલ રહ્યા હતા અને તેમની રજૂઆતો મોકલવામાં આવી હતી, જેના આધારે રાજ્યના સમાજ કલ્યાણ વિભાગે કાર્યવાહી કરી હતી, જેમ કે ઉપરોક્ત રીતે આ ચુકાદામાં તથ્યો નોંધતી વખતે દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે સમાજ કલ્યાણ વિભાગના સંબંધિત અધિકારીએ જરૂરી કાર્યવાહી કરવા માટે આ સંદેશાવ્યવહાર સામાન્ય વહીવટી વિભાગને મોકલ્યો હતો. આવી સ્થિતિમાં અને જ્યારે અરજિ દાખલ કરવામાં આવી, ત્યારે અરજદારો માટે એ નિશ્ચિત કરવું શક્ય નહોતું કે અરજિના પરિણામથી ક્યા ઉમેદવારો અસરગ્રસ્ત થવાની સંભાવના ધરાવતા હતા; ત્યારે માત્ર “અસરગ્રસ્ત થવાની સંભાવના ધરાવતા ઉમેદવારો” ઉપલબ્ધ ન હોવાના આધાર પર અરજિને ફગાવી દેવી જોઈએ એવું કહી શકાય નહીં.

હકીકતમાં, એ પણ નોંધવું આવશ્યક છે કે જો કાયદાની જોગવાઈનું રાજ્ય સત્તાધિકારીઓ અને તેની સાધનસંસ્થાઓ દ્વારા પાલન કરવામાં ન આવે અને જ્યારે કોઈ નાગરિક રાજ્યને તેની ફરજ બજાવવા બાધ્ય કરવા મંડામસનો રિટ માગવા અદાલતનો આશરો લે છે, ત્યારે અરજિના પરિણામથી નાગરિકોના કોઈ એક ભાગ પર અસર થવાની સંભાવના હોય એટલા માત્રથી, જ્યારે અને જ્યારે મંડામસનો રિટ માગવામાં આવે ત્યારે તેમની અરજિમાં હાજરી આવશ્યક ગણાય નહીં. તે પૂર્વધારણા રાખે છે કે આ વર્તમાન કાયદાની જોગવાઈના અમલ માટે છે,

જેના વિરુદ્ધ કોઈને વાંધો હોઈ શકે નહીં; અને ખાસ કરીને ત્યારે તો વધુ, જ્યારે અરજદારો પાસે કોનો ઉમેદવાર અસરગ્રસ્ત થવાની સંભાવના ધરાવે છે તેની સ્પષ્ટ તસવીર ન હતી. રાજ્યની કાર્યવાહી સ્વતઃ ગેરકાયદેસર, અસંવિધાનિક તથા અનામત વર્ગના ઉમેદવારોના હિત વિરુદ્ધ હોવાનું પડકારવામાં આવી હતી; અને આવી પરિસ્થિતિમાં, જ્યારે આ મુદ્દે સર્વોચ્ચ અદાલતના અનેક નિર્ણયો ઉપલબ્ધ છે અને રાજ્ય સરકારનો પોતાનો ઠરાવ તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના સરકાર ઠરાવના સ્વરૂપમાં અસ્તિત્વમાં છે, તથા અત્યંત સાવચેતીરૂપે અરજદારોએ સામાન્ય વર્ગના પ્રથમ અસરગ્રસ્ત થવાની સંભાવના ધરાવતા ઉમેદવાર અને છેલ્લાં અસરગ્રસ્ત થવાની સંભાવના ધરાવતા ઉમેદવારને પણ જોડ્યા છે, ત્યારે મારા મત મુજબ અરજીને માત્ર આ એક જ આધાર પર ફગાવી શકાય નહીં; નહિતર તે અરજદારોને પસંદગી યાદીમાં પોતાનું યોગ્ય સ્થાન મેળવવા તેમના કાયદેસર હકથી વંચિત કરવા સમાન થશે.

૭૭. ઉપરોક્ત ચર્ચા નીચે મુજબના નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય છે, એટલે કે:

(એ) વર્તમાન મામલામાં ભરતી ગુજરાત સચિવાલય સહાયકો, ડેપ્યુટી મામલતદારો અને વેચાણ કર નિરીક્ષકો ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ દ્વારા શાસિત હતી અને આ નિયમોમાં અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને સામાજિક તથા શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ જેવી શ્રેણીઓ માટે નિશ્ચિત ઉચ્ચતમ

વયમર્યાદા તેમજ સામાન્ય શ્રેણીના ઉમેદવારો માટે અલગ વયમર્યાદા, ઉચ્ચતમ વયમર્યાદા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. તેથી, અલગ અલગ શ્રેણીઓ માટે અલગ ઉચ્ચતમ વયમર્યાદા નિર્ધારિત કરીને પાત્રતાના માપદંડો કાયદેસર રીતે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. આ બાબત બંધારણની કલમ ૧૪, ૧૫ અને ૧૬ની જોગવાઈઓના અમલીકરણ માટેની બંધારણીય જોગવાઈઓ સાથે સંપૂર્ણ સુસંગત છે. તેથી, તેને કોઈપણ રીતે શિથિલતા તરીકે કહી શકાય નહીં.

(બી) તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬નો સરકારનો ઠરાવ તેના પ્રભાવ અંગે નિર્વિવાદ રીતે સ્પષ્ટ છે. આ ઠરાવ મંત્રિમંડળની મંજૂરીથી અને તેના અધિન જારી કરવામાં આવ્યો છે અને તેથી, ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૬૬ હેઠળ ઘડાયેલા ગુજરાત રાજ્યમાં પ્રચલિત કારોબારી નિયમો મુજબ, તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના સરકારના ઠરાવમાં અંતર્નિહિત નીતિ-નિર્ણયમાં કોઈપણ અન્ય એજન્સી અથવા મંત્રીઓનો સમૂહ પણ કોઈ ફેરફાર, બદલી અથવા પલટો લાવી શકતો નથી. તા. ૨૯મી જાન્યુઆરી, ૨૦૦૦ અને ૨૩મી જુલાઈ, ૨૦૦૪ના પરિપત્રો મંત્રિમંડળ દ્વારા જારી કરવામાં આવ્યા ન હોવાથી, તેઓ તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના સરકારના ઠરાવના અમલ પર કોઈ પ્રતિબંધાત્મક અસર પેદા કરી શકતા નથી અને તેથી, આ બંને પરિપત્રોનું એવું વાચન કરવું પડે કે તેઓ કોઈપણ રીતે તા. ૧૧મી ડિસેમ્બર, ૧૯૮૬ના સરકારના ઠરાવના સંપૂર્ણ

અમલીકરણ અને અમલમાં તેના સાચા ભાવ અને શબ્દપ્રમાણે કોઈ અવરોધ ઉભો ન કરે.

(સી) જિતેન્દ્ર કુમાર સિંહ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં આવેલો નિર્ણય માત્ર તે કારણસર હતો એમ કહી શકાય નહિ કે હાલના નિયમમાં ઉંમર-શિથિલતાનો લાભ મળ્યા છતાં એમ.આર.સી.ને સામાન્ય વર્ગમાં સ્થળાંતર કરવાની વિશિષ્ટ જોગવાઈ હતી. તે કેસમાં, જેમ ઉપરોક્ત રીતે અહીં જણાવાયું છે, સર્વોચ્ચ અદાલતની ખંડપીઠે હકીકતમાં ઈન્દ્રા સાહની વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં પ્રતિપાદન થયા પછીથી દેશભરમાં પ્રચલિત કાયદાની ચર્ચા કરી હતી, અને આ અદાલત દ્વારા ચર્ચામાં ઉલ્લેખિત સંબંધિત પરિચ્છેદો નિર્વિવાદ રીતે દર્શાવે છે કે આ ચુકાદો હાલના કેસના તથ્યો પર લાગુ પડતો નથી એમ કહી શકાય નહિ.

(ડી) ઉચ્ચ વયમર્યાદામાં આપવામાં આવેલ છૂટછાટ, જે અન્ય વિવિધ વર્ગોમાં જેમ કે શારીરિક રીતે અક્ષમ ઉમેદવારો, મહિલા ઉમેદવારો, ભૂતપૂર્વ સૈનિકો તથા અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગ માટે પણ પ્રદાન કરવામાં આવે છે, તેને સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં ઉમેદવારની પ્રતિભાનું નિર્ણય કરવા અથવા મૂલવણી કરવા માટેના ધોરણોમાં છૂટછાટ કહી શકાય નહીં. ગુજરાત સચિવાલય સહાયકો, નાયબ મામલતદારો

અને સેલ્સ ટેક્સ ઇન્સ્પેક્ટરો ભરતી (પરીક્ષા) નિયમો, ૧૯૭૯ ની વર્તમાન યોજના મુજબની સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાએ વિવિધ વર્ગોને સંબંધિત ઉમેદવારો વચ્ચે કોઈ ભેદને માન્યતા આપી નહોતી કે સ્વીકાર્યો નહોતો. તમામ પરીક્ષાર્થીઓને પ્રશ્નપત્રોની એકરૂપ પદ્ધતિ, સમાન પ્રશ્નો હેઠળ રાખવામાં આવ્યા હતા અને તેમના સાથે એકબીજા સમકક્ષ સંપૂર્ણ સમાનતાથી વર્તન કરવામાં આવ્યું હતું. તેથી, એમ કહી શકાય નહીં કે એમ.આર.સી. ઉમેદવારોની પસંદગી કરતી વખતે, જેમણે સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારોના સંદર્ભે ૧૪૫ એટલે કે કટ ઓફ ગુણ જેટલા સમકક્ષ ગુણ મેળવ્યા હતા, કોઈ ભિન્ન ધોરણો લાગુ પાડવામાં આવ્યા હતા.

(ઈ) યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતનો નિર્ણય પણ પસંદગી યાદી તૈયાર કરતી વખતે અને ઘડતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવો પડશે, કારણ કે સામાન્ય વર્ગના ઉમેદવારો માટે નિર્ધારિત કટ-ઓફ ગુણ જેટલા કે તેનાથી વધુ ગુણ મેળવનાર એમ.આર.સી.ઓ.ને સામાન્ય વર્ગમાં આવા સ્થળાંતરણના આધારે તેમનો પસંદગીનો કેડર, પદ અથવા સેવા છીનવી લેવામાં આવે તે રીતે વંચિત રાખવાની જરૂર નથી. તેથી એમ.આર.સી.ઓ.નું સ્થળાંતરણ આ સિદ્ધાંતથી માર્ગદર્શિત થવું પડશે અને તે અનુસાર પસંદગી યાદીને ફરીથી ઘડવી તથા ફરીથી સમાયોજિત કરવી આવશ્યક છે.

૭૮. ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષના પ્રકાશમાં, અદાલતનું એવું મત છે કે ન્યાયહિતમાં, સામાવાળા ક્રમાંક ૧ અને ૨ને નીચે મુજબના નિર્દેશો જારી કરવું આવશ્યક છે.

(i) સામાવાળા ક્રમાંક ૧ અને ૨ સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ જેટલી હદ સુધી સંબંધિત હોય તેટલી હદ સુધી પસંદગી યાદીનું પુનર્ગઠન કરશે અને તમામ એમ.આર.સી.ને સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓ પર સ્થાનાંતરિત કરશે, અને એમ.આર.સી.ના સામાન્ય વર્ગમાં આવા સ્થાનાંતરણથી પરિણામે ઉપલબ્ધ થતી ખાલી જગ્યાઓ અથવા બેઠકો તે આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારો દ્વારા ગુણક્રમના આધારે ભરવામાં આવશે, જેના માટે આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારોના કટ-ઓફ ગુણમાં ઘટાડો કરવો પણ આવશ્યક બની શકે, જેથી આરક્ષિત વર્ગના ઉમેદવારો માટેના ક્વોટાની આવશ્યકતા પૂર્ણ થાય.

(ii) યાદીને પુનઃસમાયોજિત કરવાની કવાયત હાથ ધરતાં વખતે, યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. રમેશ રામ (ઉપરોક્ત) ના પ્રકરણમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલ સિદ્ધાંતને સંપૂર્ણપણે ધ્યાનમાં રાખવો આવશ્યક છે. સામાન્ય વર્ગની ખાલી જગ્યાઓમાં સ્થાનાંતરિત થનાર એમ.આર.સી.ઓને, તેમના કેડર અને નિમણૂક

અંગેની તેમની પ્રાથમિકતાથી વંચિત કરવા માટે, કોઈપણ રીતે પ્રતિકૂળ સ્થિતિમાં મૂકવા યોગ્ય નથી અને આવા કિસ્સામાં આવા એમ.આર.સી.ઓને સામાન્ય વર્ગમાં સ્થાનાંતરિત થયેલા તરીકે ગણવામાં નહીં આવે અને તેમને ફક્ત આરક્ષિત વર્ગની બેઠકો અને ખાલી જગ્યાઓ સામે જ સમાયોજિત કરવામાં આવશે.

(iii) ઉપરોક્ત મુજબની સમગ્ર કાર્યવાહી ૩૧મી ઓક્ટોબર, ૨૦૧૩ના રોજ અથવા તે પહેલાં હાથ ધરવામાં આવે.

૭૯. વિદ્વાન એ.જી.પી. દ્વારા આ ચુકાદાના અમલીકરણ અને અમલવારીને ચાર અઠવાડિયાની અવધિ માટે સ્થગિત રાખવાની કરાયેલ વિનંતી, જેથી સામાવાળાઓ આ આદેશને પડકારવા સક્ષમ બને, તેનો અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા જોરદાર વિરોધ કરવામાં આવ્યો હતો, આ આધારે કે જ્યારે અદાલતે સામાવાળાઓની કાર્યવાહી ગેરકાયદેસર હોવાનું અને અનામત વર્ગના ઉમેદવારોને નિમણૂક મેળવવાના તેમના અધિકારથી વંચિત કરનાર હોવાનું જાહેર કર્યું છે, ત્યારે વધુ વિલંબ ન્યાયના હિતને હાનિ પહોંચાડશે. આ અદાલતનો મત છે કે અમલીકરણ માટે અગાઉથી જ આપવામાં આવેલ સમય સામાવાળાઓ માટે પૂરતો છે, જો તેઓ આ આદેશને પડકારતી કાર્યવાહી દાખલ કરવા ઈચ્છતા હોય, અને તેથી આ આદેશને સ્થગિત રાખવાની વિનંતી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

૮૦. પરિણામે, અરજી ખર્ચ સાથે મંજૂર કરવામાં આવે છે. મુખ્ય બાબત એટલે કે સ્પેશિયલ સિવિલ અરજી ક્રમાંક ૧૧૮૯૬/૨૦૧૨ માં કરવામાં આવેલ આદેશને ધ્યાનમાં રાખીને સિવિલ અરજી ક્રમાંક ૮૦૪૭/૨૦૧૩ માં કોઈ આદેશ કરવામાં આવતો નથી.

દરેક મામલામાં આ આદેશની નકલ મુકવા કચેરીને નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

(એસ.આર. બ્રહ્મભટ્ટ, ન્યાયમૂર્તિ)

*The translation of this judgment has been provided by
M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.